

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA
DÖVLƏT İDARƏÇİLİK AKADEMİYASI**

TÜRKİYƏ VƏ ORTA ŞƏRQ İDARƏETMƏ İNSTİTUTU

**SANKT-PETERBURQ DÖVLƏT İQTİSADİYYAT VƏ
MALİYYƏ UNİVERSİTETİ**

TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİ MƏRMƏRƏ UNİVERSİTETİ

**«QLOBAL MALİYYƏ BÖHRANI VƏ
DÖVLƏT İDARƏETMƏ SİSTEMİNDƏ
ANTİBÖHRAN SİYASƏT: DÜNYA TƏCRÜBƏSİ
VƏ AZƏRBAYCAN MODELİ»**

mövzusunda

BEYNƏLXALQ ELMİ-PRAKTİKİ KONFRANSIN

MATERİALLARI

04 iyun 2010, Bakı – Azərbaycan

BAKİ - 2010

Azərbaycan dünya iqtisadiyyatının bir parçasıdır və dünya iqtisadiyyatına sürətlə integrasiya edən ölkədir və əlbəttə ki, dünyada gedən proseslər bizdən yan keçə bilməz. Buna baxmayaraq, zaman göstərib və sübut edibdir ki, biz böhranlı durumda da normal yaşaya, inkişaf edə bilərik. Azərbaycan öz hesabına yaşayır, daxili imkanlarına güvənir, Azərbaycan xalqının istedadına, imkanlarına, Azərbaycan iqtisadiyyatının gücünə, öz siyasi gücünə arxalanır, bölgədə əldə edilmiş mövqelərə və müstəqil siyasətə arxalanır.

İlham Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

BEYNƏLXALQ ELMI-PRAKTİKİ KONFRANSIN MATERIALLARI
Əməkdar elm xadimi, prof. Seyfəddin Qəndilovun
elmi məsləhəti və rəhbərliyi ilə hazırlanmışdır.

Elmi redaktor: i.e.d., prof. Zəhid Fərrux Məmmədov

«GLOBAL MALİYYƏ BÖHRANI VƏ DÖVLƏT İDARƏÇİLİK SİSTEMİNDƏ ANTİBÖHRAN SİYASƏT: DÜNYA TƏCRÜBƏSİ VƏ AZƏRBAYCAN MODELİ» mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki konfransın materialları. Bakı, «...», 2010, 429 səh.

ƏMR № 01/56
12 may 2010-cu il

Beynəlxalq elmi-praktiki konfransın keçirilməsi barədə

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında 4 iyun 2010-cu il tarixində «**Qlobal maliyyə böhranı və dövlət idarəetmə sistemində antiböhran siyasət: dünya təcrübəsi və Azərbaycan modeli**» mövzusunda beynəlxalq elmi-praktik konfrans keçirmək məqsədi ilə

ƏMR EDİRƏM

1. Aşağıdakı tərkibdə təşkilat komitəsi yaradılsın:

Sədr	Rektor	prof. S.Qəndilov
Sədr müavini	Elmi məsələlər üzrə müşavir	prof. Z.Məmmədov
Üzvlər	I prorektor	prof. Ə.Abdullayev
	Elmi katib	dos. S.Məmmədova
	«İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi» kafedrasının müdiri	dos. R.Əliyeva
	«Dövlət idarəetməsi və menecment» kafedrasının müdiri	dos. E.Azadov
Katib	«Dövlət idarəetməsi və menecment» kafedrasının kabinet müdiri	Ş.Əliyev

2. Beynəlxalq elmi-praktik konfransın məruzə və tezislərini nəşr etmək üçün aşağıdakı tərkibdə elmi nəşriyyat redaksiya şurası yaradılsın:

Sədr	Rektor	prof. S.Qəndilov
Sədr müavini	Elmi məsələlər üzrə müşavir	prof. Z.Məmmədov
Katib	«Dövlət idarəetməsi və menecment» kafedrasının kabinet müdiri	Ş.Əliyev

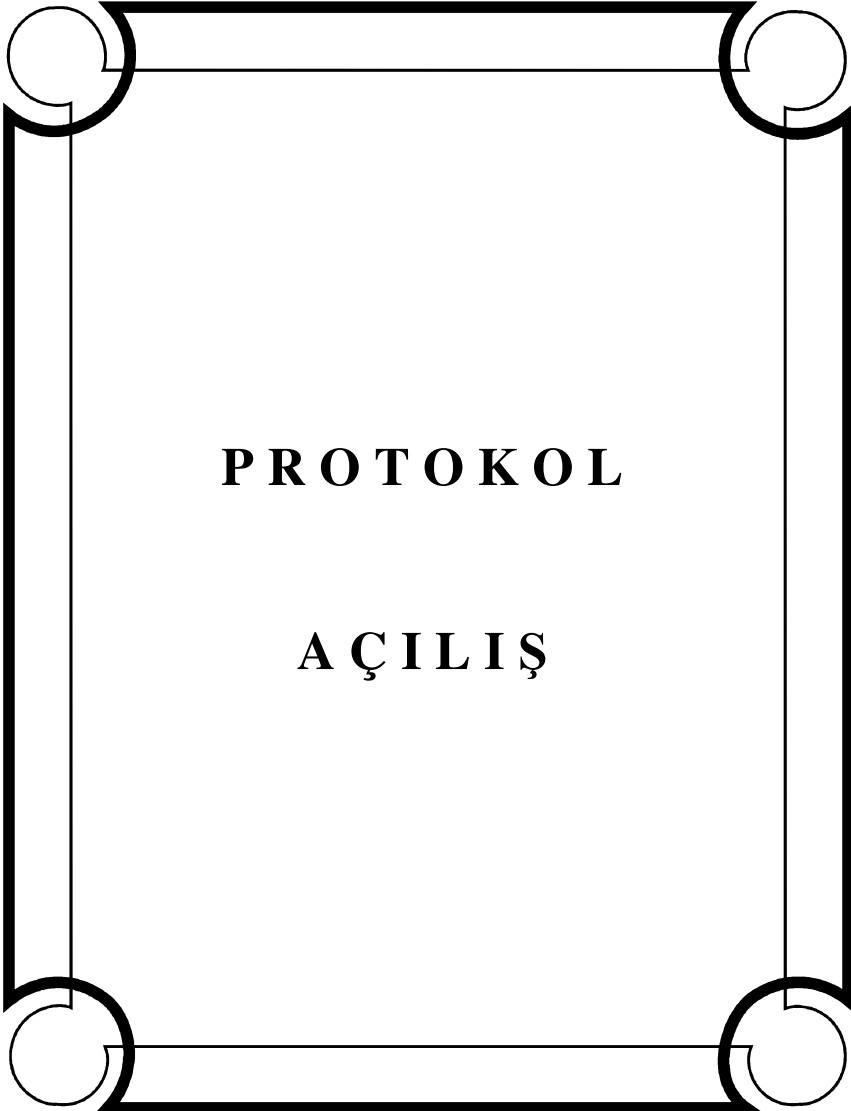
3. Beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları 25 may 2010-cu il tarixinədək qəbul edilsin.

4. Konfrans materiallarını nəşr etmək elmi məsələlər üzrə müşavir prof. Z.Məmmədova tapşırılsın.

5. Əmrin icrasına nəzarəti öz üzərimə götürürəm.

Rektor

prof. S.Qəndilov

P R O T O K O L

A Ç I L I Ş

Protokol açılış :

***Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru,
əməkdar elm xadimi, prof. Seyfəddin Qəndilov***

***Hörmətli konfrans iştirakçıları,
Əziz və çox hörmətli qonaqlarımız!***

Bu gün Sizi Dövlət İdarəçilik Akademiyasında görməkdən çox məmnun olduğumuzu bildirir, hamınızı salamlayır və hamınıza xoş gəlmisiniz deyirəm.

Bu gün bizim 4 ali təhsil müəssisəsinin:

- Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
- Türkiyə və Orta Şərq İdarəetmə İnstitutu,
- Sankt-Peterburq Dövlət İqtisadiyyat və Servis Universiteti,
- Türkiyə Cümhuriyyəti Mərmərə Universitetinin

təşkilatçılığı ilə birgə “Qlobal Maliyyə Böhranı və Dövlət İdarəetmə Sistemində Antiböhran Siyasət: Dünya Təcrübəsi və Azərbaycan Modeli” mövzusunda keçirdiyimiz konfransın işində

Türkiyə və Orta Şərq İdarəçilik İnstitutunun Baş direktoru - prof.dr. Eyyup Günay İsbir,

Sankt-Peterburq Dövlət İqtisadiyyat və Servis Universitetinin Dünya iqtisadiyyatı kafedrasının müdiri - i.e.d., prof. Çernenko Vladimir Anatolyeviç,

Türkiyə Cümhuriyyəti Mərmərə Universitetinin rektor vəkili, Bankçılıq və Sığortaçılıq İnstitutunun direktoru - prof.dr.Camal İbiş,

Türkiyə Cümhuriyyəti Mərmərə Universiteti Maliyyə kafedrasının müdiri - prof.dr.Hasan Sencuk,

Türkiyə Cümhuriyyəti Mərmərə Universitetinin dosentləri -dr.Erol Ulusoy və dr.Gülcan Çağıl,

və Azərbaycan Sənaye Bankı İdarə Heyətinin sədri - Ahmet Yemani bir daha salamlayır, xarici ölkələrdən təbriklər göndərən şəxslərə öz təşəkkürümüzü bildirir və konfransın işinə uğurlar arzulayıram.

Konfransımızın internetdə yerləşdirilmiş mövzusu bu problemlə əlaqədar olan beynəlxalq elmi ictimaiyyətin, həmçinin ictimai və humanitar elmlər sahəsində çalışan alimlərimizin böyük marağına səbəb olmuşdur. Eyni zamanda bildirmək istərdim ki, belə bir konfransı keçirmək qərarımız həm də burada, bizim Akademiyada akademik cənab Ramiz Mehdiyevin rəhbərliyi ilə keçirilmiş məlum “İctimai və humanitar elmlər: zaman kontekstində” mövzusunda konfransın qarşımıza qoyduğu vəzifələr baxımından irəli gəlmişdir.

Qlobal maliyyə böhranı hazırda hələ də bəzi region və ölkələrdə davam etməkdədir. Təbii ki, belə bir şəraitdə bunun səbəb və nəticələrini elmi cəhətdən müzakirə edərək araşdırmaq çox mühüm əhəmiyyət və həm də zəruriyyət təşkil edir. Digər tərəfdən dünyanı бүürümüş bu maliyyə böhranı şəraitində Azərbaycanın iqtisadi inkişafı və tətbiq etdiyi antiböhran siyasəti dünya elmi ictimaiyyətində müəyyən maraq doğurmuşdur. Odur ki, hesab edirəm ki, antiböhran siyasətin mahiyyəti və məqsədi hökmən elmi təhlilə əsaslanmalıdır.

Güman edirəm ki, konfransımız qlobal böhranın qarşımıza qoyduğu sadə və eyni zamanda mürəkkəb suallara elmi cəhətdən əsaslandırılmış cavabların tapılması işinə müəyyən qədər kömək olacaqdır.

Keçirdiyimiz elmi konfransın məqsədi – qlobal maliyyə böhranının dünya iqtisadiyyatına təsirini təhlil və qiymətləndirməklə yanaşı, ondan çıxış yollarını elmi cəhətdən müzakirə edərək müəyyən təklif və tövsiyələr hazırlamaqdır.

Bu gün dünyanı бүürümüş maliyyə böhranı şəraitində Azərbaycanın iqtisadi inkişafı və tətbiq etdiyi antiböhran siyasəti dünya elmi ictimaiyyətində böyük maraq doğurmuşdur.

Ancaq Azərbaycanın həyata keçirdiyi antiböhran siyasəti mətbuatda əsasən jurnalist mövqeyi səviyyəsində şərh edilir və təbii ki, bu siyasətin mahiyyətinin dərin elmi şərhə ehtiyacı vardır. Odur ki, məqsədimiz Azərbaycan antiböhran siyasət modelinin mahiyyətini həm də dünya ictimaiyyətinə elmi cəhətdən əsaslandırmaqdır.

Hesab edirəm ki, bu baxımdan bizim çox hörmətli mütəxəssis qonaqlarımızla birgə keçirdiyimiz bu beynəlxalq konfransda bu vacib məsələlərə dair əhəmiyyətli fikirlər irəli sürüləcəkdir.

Məlum olduğu kimi 2009-cu il yanvarın 16-da Prezident İlham Əliyev Nazirlər Kabinetinin ilin yekunlarına həsr olunmuş iclasında qlobal dünyada gedən iqtisadi proseslər kontekstində Azərbaycan iqtisadiyyatındakı vəziyyəti çox geniş təhlil etmiş və dünya maliyyə,

iqtisadi böhranının Azərbaycana təsirini minimuma endirmək vəzifəsini qarşıya qoymuşdu.

Məhz bununla da o zaman ilk dəfə idi ki, rəsmi olaraq “antiböhran tədbirlər paketi” ortaya qoyuldu.

Bu antiböhran tədbirlər paketində hər şeydən əvvəl mövcud vəziyyət təhlil edilməklə və gələcək işlər üçün hazırlıq planı müəyyənləşdirilirdi. Mövcud vəziyyətin təhlili göstərdi ki, Azərbaycanda iqtisadiyyat hələ heç də böhran səviyyəsinə enməyib, amma böhranın təsir kanalları mövcuddur və onu minimuma endirmək üçün müvafiq qabaqlayıcı tədbirlərin həyata keçirilməsi lazımdır.

Qlobal böhranın Azərbaycan iqtisadiyyatına təsirini mümkün edə biləcək amillərdən biri neftin və digər qeyri-neft ixrac məhsullarının dünya bazarında qiymətinin aşağı düşməsi, milli bank sisteminə xarici kredit axınlarının azalması idi. Bunların qarşısı vaxtında alındığından Azərbaycan iqtisadiyyatı ciddi ziyan çəkmədi.

Azərbaycan dövlətinin həyata keçirdiyi antiböhran tədbirlər kompleksindəki istiqamətlər çoxşaxəlidir. Bunların içərisində prioritet təşkil edən sahələrdən biri istehlak qiymətlərinin azaldılması təşkil edir.

Məlumdur ki, hələ 2005-ci ildə, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 31 may 2005-ci il tarixli fərmanı ilə Azərbaycan Respublikasında anti-inflyasiya tədbirlərinin gücləndirilməsi və inflyasiyanın tənzimlənməsi məqsədi ilə kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsi işinə start verilmişdir.

Digər prioritet sahələrdən biri də bu illər ərzində inhisarçılıqla mübarizənin gücləndirilməsi olmuşdur. Belə ki, bu illər əsassız inhisarçılığa, qeyri-sağlam rəqabətə qarşı mübarizə gücləndirilmiş, dövlət qurumları tərəfindən qanunsuz müdaxilələrin qarşısının alınmasına diqqət artırılmışdır.

Çox mühüm prioritet sahələrdən biri də heç şübhəsiz ki, milli banklara olan dəstək, kreditlərə və faiz dərəcələrinə nəzarəti əhatə edən maliyyə monitorinqinin tətbiqi olmuşdur ki, bu da öz növbəsində maliyyə intizamının möhkəmlənməsinə çox kömək olmuşdur.

Bu gün dövlətin həyata keçirdiyi antiböhran tədbirlərin içərisində sənaye müəssisələrinin daxili bazara istiqamətləndirilməsi və eləcə də ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi kimi məsələlər də çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Hazırlanmış antiböhran tədbirlər paketində Azərbaycanın antiböhran yol xəritəsi müəyyənləşdirilmişdir. Bu gün Azərbaycanda elə

bir sahə yoxdur ki, konkret proqramla təmin olunmasın. Həm də qəbul edilmiş bütün proqramlar konkret xarakter daşıyır. Hər bir proqramın konkret icra mexanizmləri, konkret maliyyə bazası var və bütün texniki imkanlar var. Bu gün biz tam əminliklə deyə bilərik ki, Azərbaycan iqtisadiyyatı artıq oturmuş iqtisadiyyatdır və dünyanı bürümüş maliyyə və iqtisadi böhran Azərbaycanda çox az hiss olunur.

Azərbaycan üçün səciyyəvi olan bu mütərəqqi inkişaf modelinin uğurları hazırda ölkə hədudlarından kənarda diqqətlə izlənilir, maraqla qarşılır. Dünya Bankı, Ümumdünya İqtisadi Forumu (Davos Forumu), Beynəlxalq Valyuta Fondu, MDB Statistika Komitəsi və digər qurumlar ilin yekunlarını Azərbaycan üçün kifayət qədər uğurlu saydılar. Eyni zamanda bu il üçün verilən proqnozlarda Respublikamız üçün 7-8 faizlik iqtisadi artım proqnozlaşdırılır.

2010-cu ilin dövlət büdcəsinin təhlili göstərir ki, Azərbaycan yenə də qarşıya qoyduğu bütün strateji planları, vəzifə və məqsədləri uğurla gerçəkləşdirəcəkdir. Bu yolda ölkəmizə və prezidentimizə uğurlar arzu edirəm.

Türkiyə və Orta Şərq İdarəçilik İnstitutunun Baş direktoru, prof. dr. Eyyup Günay İşbir

Bu gün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında (DİA) "Qlobal maliyyə böhranı və dövlət idarəetmə sistemində antiböhran siyasət: dünya təcrübəsi və Azərbaycan modeli" mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki konfrans keçirilir və qlobal maliyyə böhranı şəraitində Azərbaycanın iqtisadi inkişafı və tətbiq etdiyi antiböhran siyasəti dünyada maraqla qarşılanır.

Azərbaycan hökumətinin maliyyə sabitliyinin təmini yönümündə həyata keçirdiyi tədbirlər praktik baxımdan özünü doğrultmuş, bu ölkə qlobal böhranın təsirinə ən az məruz qalan dövlətlərdən olmuşdur. Bir tərəfdən uğurla gerçəkləşdirilən antiböhran tədbirləri, digər tərəfdən əvvəlki illərdən yaradılmış möhkəm maliyyə-iqtisadi potensial hesabına ölkə iqtisadiyyatının dayanıqlığı qorunub saxlanılmış, onun mənfi xarici təsirlərə müqavimət qabiliyyəti sınaqdan uğurla çıxmışdır. Dünya miqyasında böhranla mübarizə məqsədilə həyata keçirilmiş tədbirlərin təhlili göstərir ki, xarici və daxili borcu az olan, eyni zamanda yüksək maliyyə-valyuta ehtiyatlarına malik ölkələr böhrana daha hazırlıqlı və dayanıqlıdırlar. Həqiqətən Azərbaycan iqtisadiyyatının böyük imkanlara malik olması və dayanıqlığı, habelə ölkə rəhbərliyinin həyata keçirdiyi iqtisadi siyasət dünya böhranının nəticələrini digər ölkələrlə müqayisədə daha asan dəf etməyə imkan yaratmışdır.

Sayın rektor Seyfəddin müəllimin məruzəsindən aldığım nəticə - Azərbaycanın qlobal böhrandan maksimum az itki ilə çıxan ölkələrdən olması düzgün aparılan iqtisadi siyasətin nəticəsidir. Maliyyə təhlükəsizliyinin təmini baxımından beynəlxalq fond birjalarında, qiymətli kağızlar bazarında fəal iştiraka ölkənin ehtiyatlı yanaşması qlobal maliyyə böhranının respublikaya təsirini zəiflədən əsas amillərdəndir.

Dövlət İdarəçilik Akademiyasında "Qlobal maliyyə böhranı və dövlət idarəetmə sistemində antiböhran siyasət: dünya təcrübəsi və Azərbaycan modeli" mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki konfransın keçirilməsi də bu baxımdan olduqca önəmli hadisədir. Beynəlxalq

tədbirdə global maliyyə böhranından qurtarmağın yolları, dövlət idarəetmə sistemində antiböhran siyasət, eləcə də bu sahədə dünya təcrübəsi və Azərbaycan modeli araşdırılaraq müəyyən nəticələrə gəlinmişdir. Azərbaycanda olmağının digər mühüm səbəbi isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası ilə Türkiyə və Orta Şərq İdarəçilik İnstitutu arasında birgə əməkdaşlığa dair protokolun imzalanmasıdır. Birgə razılaşmaya əsasən, Qafqaz İctimai Tədris və Araşdırma Mərkəzini qurmaq nəzərdə tutulub. Bu qurumun yaradılması Azərbaycan və Türkiyə arasında qeyd edilən sahədə yeni inkişaf mərhələsinin başlanmasına imkan yaradacaq. Ölkələrimiz böhran vaxtı və böhrandan sonrakı mərhələdə əməkdaşlığın istiqamətlərini müəyyənləşdirməklə bundan çıxış yollarını tapacaq.

Dünyada hələ də maliyyə böhranı yaşanmaqdadır. Dünya ölkələri bu böhrandan qurtarmaq üçün ən müxtəlif formatlı qurumlar yaratmaqla yaranmış vəziyyətdən çıxmağa çalışırlar. Lakin bu cəhdlər çox zaman müsbət nəticələrə gətirib çıxarmır. Məmnuniyyətlə deyə bilərəm ki, Türkiyə və Azərbaycanda görülmə qabaqlayıcı tədbirlər nəticəsində global maliyyə böhranından az itki ilə çıxmaq mümkün olmuşdur. Avropa Birliyinə daxil olan ölkələr isə maliyyə böhranı ilə mübarizədə bir-birlərinə dəstək versələr belə, hələ də ciddi nəticələr əldə edə bilməyiblər. Məsələn, Yunanıstanda maliyyə böhranının ən ağır fəsadları özünü büruzə verir. İspaniya isə maliyyə böhranından yaxa qurtarmaq üçün hələ də yeni yollar axtarır. Ona görə də ölkələr birgə əməkdaşlıq mərkəzləri yaratmağa üstünlük verirlər. Bunun çox önəmli olması qənaətimdəyəm.

Türkiyə və Orta Şərq İdarəçilik İnstitutu da Fransa, Pakistan, Çinin analoji institutları ilə protokol imzalayıb. O cümlədən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası ilə də protokolun imzalanmasını əhəmiyyətli sayırıq.

Qafqaz İctimai Tədris və Araşdırma Mərkəzinin fəaliyyətə başlaması ilə bu sahədə mühüm nəticələrin əldə olunacağına inanıram. Bu toplantının davamının növbəti ildə Türkiyədə təşkil olunması ilə bağlı Azərbaycan tərəfi ilə razılığa gəlmişik.

Beləliklə, hesab edirəm ki, ölkənizin tutduğu iqtisadi inkişaf xətti düzgündür və gələcəkdə daha böyük nailiyyətlərin əldə olunmasına imkanlar açacaqdır.

ФЕДЕРАЛЬНОЕ АГЕНТСТВО ПО ОБРАЗОВАНИЮ
Государственное образовательное учреждение
высшего профессионального образования
САНКТ-ПЕТЕРБУРГСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ ЭКОНОМИКИ И ФИНАНСОВ
(СПбГУЭФ)

**Ректору Академии Государственного
Управления при Президенте
Азербайджанской Республики
профессору Гандилову С.Т.**

Уважаемый Сейфаддин Тагиевич!

От имени Санкт-Петербургского государственного университета экономики и финансов приветствую всех участников международной научно-практической конференции «Глобальный финансовый кризис и антикризисная политика в системе государственного управления: международный опыт и Азербайджанская модель».

Сегодня представители всего мирового научного сообщества находятся в поиске путей преодоления последствий глобального экономического кризиса. Становится очень важным оценить его последствия и степень влияния, чтобы обобщить и выработать стратегию дальнейшего развития мировой экономики, разработать эффективную антикризисную политику в системе государственного управления. Ваша конференция является неотъемлемой частью этих совместных усилий.

Такие встречи чрезвычайно необходимы для выработки консолидированных позиций при установлении деловых контактов с зарубежными партнерами и обмена опытом.

Уверен, что рекомендации и решения конференции помогут эффективному экономическому развитию не только Азербайджана, но и всей мировой экономической системе в целом.

Желаю всем участникам конференции плодотворной работы, крепкого здоровья и благополучия!

С уважением,

Ректор СПбГУЭФ, д.э.н., профессор

И.А.Максимцев

**Федеральное государственное образовательное учреждение
высшего профессионального образования
«Финансовая академия при Правительстве
Российской Федерации»
(Финакадемия)**

**Ректору Академии Государственного
Управления при Президенте
Азербайджанской Республики
проф. С.Т. Гандилову**

Уважаемый Сейфаддин Тагиевич !

Позвольте выразить искреннюю благодарность за приглашение на международную конференцию: «Глобальный финансовый кризис и антикризисная политика в системе государственного управления; международный опыт и Азербайджанская модель».

Проблема, которой посвящена конференция, представляет несомненный научный и практический интерес. Для меня было бы большой честью принять участие в работе пленарного заседания и выступить на нем с докладом.

К сожалению, ранее взятые обязательства, требующие моего личного присутствия в Москве в начале июня с.г., не позволят мне воспользоваться Вашим любезным приглашением.

Желаю всем участникам конференции плодотворной творческой работы.

С уважением, Ректор

М.А. Эскиндаров

**САНКТ-ПЕТЕРБУРГСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ СЕРВИСА И ЭКОНОМИКИ**

Уважаемые коллеги!

Позвольте от имени Санкт-Петербургского Государственного Университета Сервиса и Экономики приветствовать участников конференции, уважаемых ученых и специалистов, а также практиков в сфере государственного регулирования экономических отношений – всех, кто принимает заинтересованное и активное участие в работе конференции.

В настоящее время происходят глубокие изменения в системе международных отношений на основе интеграции и усиления глобализации мирового хозяйства.

В каждой стране и потребители, и производители все больше ощущают свою причастность к мировой экономике.

Современный мировой кризис связывают с финансовой нестабильностью, ростом безработицы и увеличением дефицита бюджетов различного уровня. Но одним из наиболее серьезных проявлений последствий общемирового кризиса становится появление первых симптомов дезинтеграционных процессов, возникновение центробежных тенденций между странами и отдельными регионами.

Совершенствование системы внешнеэкономической деятельности, в том числе путем сбалансированности ее государственного регулирования, признается одним из важнейших направлений экономической политики в России.

Именно поэтому на первый план выходит наличие квалифицированных управленческих кадров, способных оперативно и адекватно реагировать на изменения в системе экономических отношений.

Мы придаем особое значение процессу интеграции вузов в научное и образовательное пространство, стараемся приложить

максимум усилий для того, чтобы богатый опыт современной научной мысли и практической деятельности в конкретных областях экономики и государственного управления становился неотъемлемой частью повседневной жизни вузов.

Именно поэтому, мы расцениваем это событие как важный стимул для активизации научной, методической и творческой инициативы, как серьезный шаг в укреплении контактов с ведущими специалистами сопредельных государств в профильных областях.

Позвольте, уважаемые коллеги, пожелать участникам международной научно-практической конференции плодотворной, напряженной и содержательной работы и выразить надежду, что наше сотрудничество будет развиваться в будущем, обретет устойчивый, системный и содержательный характер.

***Ректор Санкт-Петербургского
Государственного Университета
Сервиса и Экономики
д.э.н., профессор***

А.Д.Викторов

Prof. Dr. Cemal İBİŞ
Marmara Üniversitesi
Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Müdürü

PROF.DR. CEMAL İBİŞ'İN AÇILIŞ KONUŞMASI

Jeopolitik konumuyla dünyanın stratejik ülkelerinden biri olan Türkiye, “Eski Dünya Karaları” denilen Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişme noktasında olup Doğu ve Batı uygarlıkları arasında köprü vazifesi görmektedir.

Türkiye, Mustafa Kemal ATATÜRK’ün hedef gösterdiği “Yurtta Barış, Dünyada Barış” ilkesi ile başta komşuları olmak üzere, diğer ülkeler ile dostane ve uyumlu ilişkiler geliştirmeyi, uluslararası iş birliğini artırmayı, anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümünü, bölgesel ve uluslararası barış, istikrar ve refaha katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Türkiye, gerek insanı ile gerek devleti ile gerekse de son zamanlarda dünyada adından çokça söz ettirdiği ekonomisi ile büyük bir öneme sahiptir. Ancak, 2008 yılının son çeyreğinde Türkiye’yi de etkisi altına alan küresel kriz nedeniyle, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) keskin bir daralma eğilimi sergilemiştir. 2009 yılında alınan mali tedbirlerin olumlu etkisine rağmen GSYH yıllık bazda yüzde 6 küçülmüştür. Ayrıca, küresel krizle birlikte ekonomide yaşanan daralma işsizliği de arttırmış ve bu durum hane halkının borç geri ödeme kapasitesini olumsuz etkilemiştir. Ancak bu sorunların özellikle konut kredileri için ABD ve Avrupa ortalamalarına kıyasla daha ılımlı seyretmesi beklenmektedir.

Diğer taraftan, 2010-2012 dönemini kapsayan Orta Vadeli Plan’da, Türkiye ekonomisinde 2008 ve 2009 yıllarında yaşanan daralmanın, 2010 yılından itibaren büyüme sürecine gireceği beklenmektedir. Söz konusu programda, 2010 yılı için ise yüzde 3,5 oranında büyüme öngörülmektedir.

Özellikle gelişmiş ülkelerde, krizin etkisiyle bankaların sermayelerinde meydana gelen aşınmanın sermaye artırımı ve/veya devlet destekleriyle aşıldığı bir dönemde, Türk bankacılık sektörü güçlü sermaye yapısını sürdürmüş ve herhangi bir devlet desteğine ihtiyaç duymamıştır.

Nitekim, Basel kriterlerine göre bankalarda sermaye yeterliliği rasyosunun (SYR), kriz dönemlerinde, kabul edilmiş sınır olan yüzde 8'in ve hedef rasyo olan yüzde 12'nin üzerinde olduğu görülmektedir. Yapılan senaryo analizleri, bankacılık sektörünün sermaye yapısının çeşitli şoklar sonucunda oluşabilecek zararları karşılayabilecek düzeyde olduğunu göstermektedir.

Türkiye Ekonomisi ile alakalı bir başka önemli konu ise İstanbul'un Finans Merkezi olması konusu ile alakalıdır. İstanbul'un Uluslararası Finans Merkezi olması için ve buna bağlı olarak uluslararası arenada etkinliğinin ve hareketliliğinin büyük bir hızla artırılması için çalışmalar devam etmektedir.

Projenin hayata geçirilmesi için [Londra](#) ve [New York](#) gibi dünyanın önde gelen finans merkezleri incelenmektedir. İstanbul, bölgenin finans merkezi olmak için [Moskova](#), [Dubai](#), [Pekin](#), [Panama](#) ve [Varşova](#) gibi şehirlerle yarış içerisinde. Geçmişte yerli aracı kurumların müşterisi olarak [Türkiye](#)'de işlem yapmakta olan [Morgan Stanley](#), [Merrill Lynch](#), [UBS](#), [Credit Suisse](#) gibi ünlü yatırım bankalarının, aracı kurum satın alarak artık Türkiye'de faaliyet göstermeye başlaması, bunun en iyi örneği olarak gösterilebilir. Ayrıca dünyanın en büyük 10 yatırım bankasından 9'u İstanbul'da faaliyette bulunmaktadır.

Marmara Üniversitesi, İstanbul'da faaliyet gösteren Türkiye'nin önde gelen yükseköğretim kurumlarından biridir. Dört dilde eğitim veren fakülteleri ile Türkiye'nin tek polyglot (çok dilli) Üniversitesi'dir. Ayrıca Üniversitemiz, birçok yabancı üniversite ile öğretim üyesi mübadelesini de içeren araştırma ve eğitim protokolleri yapmış bulunmaktadır.

27 Haziran 1987 tarih ve 3389 sayılı kanun ile Rektörlüğe bağlı olarak kurulmuştur. Enstitümüzde 23 yıldır eğitim öğretim faaliyeti devam etmektedir.

Marmara üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü finans sektörüne Yüksek Lisans ve Doktora diplomalı uzman yetiştiren Türkiye'deki ilk Enstitüdür.

Mezunlarımız Bankacılık, Sigortacılık ve Sermaye Piyasası alanında özel ve kamu kuruluşlarında hem düzenleyici hem de denetleyici kuruluşlarda üst düzey pozisyonlarda çalışmaktadırlar.

Enstitü yüksek lisans ve doktora programları ile sektörün ihtiyaç duyduğu nitelikli, çağdaş, teknolojik bilgi ve deneyimle donanmış elemanları yetiştirmeyi ve sektör ile ilgili konularda bilimsel araştırmalar yaparak gerek akademik gerekse finans ve iş dünyasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Enstitümüzde, Bankacılık Doktora Programı ile birlikte Bankacılık, Sigortacılık, Sermaye Piyasası ve Borsa Tezli ve Tezsiz Yüksek Lisans Programları yer almaktadır.

Öğrenim Süresi:

Doktora programı için 4+2 (4 yıl eğitim 2 yıl uzatma süresi) yıl

Yüksek Lisans için 2+1 (2 yıl eğitim 1 yıl uzatma süresi) yıl

LİSANSÜSTÜ Öğrenci Alım Dönemi:

Enstitümüze her yıl OCAK ve HAZİRAN aylarında lisansüstü programlarımıza öğrenci alımı yapılmaktadır.

YÜKSEK LİSANS VE DOKTORA Tezli Program Öğrenci Sayıları:

Bankacılık Doktora 15 Öğrenci

Bankacılık 15 Öğrenci

Sigortacılık 15 Öğrenci

Sermaye Piyasası ve Borsa 15 Öğrenci

YÜKSEK LİSANS Tezsiz Program Öğrenci Sayıları:

Bankacılık 30 Öğrenci

Sigortacılık 30 Öğrenci

Sermaye Piyasası ve Borsa 30 Öğrenci

Enstitümüzden Bugüne Kadar Mezun Olan Öğrenci Sayılarımız:

Doktorada

Bankacılık Doktora 137 Toplam 137

Tezli Tezsiz

Yüksek Lisans Programlarımız

Bankacılık 298 150 448

Sermaye Piyasası ve Borsa 220 212 432

Sigortacılık 254 53 307

Toplam 1187

Kayıtlı Öğrenci Sayılarımız:

Bankacılık Doktora	147	Toplam 147	
	Tezli	Tezsiz	
Bankacılık	120	66	186
Sermaye Piyasası ve Borsa	97	43	140
Sigortacılık	92	20	112
	Toplam 438		

Enstitümüz her yıl geleneksel hale getirdiği Uluslararası Finans Sempozyumları, Finans Piyasalarındaki Sorunlar ile ilgili paneller, piyasada üst düzeyde görev alan kişilerin katılımı ile konferans dizileri düzenlemekte ve Uluslararası alanda önemli projeler gerçekleştirmektedir.

Azerbaycan-Türkiye ilişkileri, Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazandığı ilk 10 yıl içinde büyük gelişme göstermiştir. Bu dönem boyunca Azerbaycan ve Türkiye arasında 150'ye yakın anlaşma, protokol ve diğer belgeler imzalanmıştır. Bu anlaşma ve protokoller ekonomi, ticaret, eğitim, kültür konularında ve bilimsel alanlardadır.

Türkiye ve Azerbaycan arasında mevcut kardeşlik ilişkileri gücünü derin tarihi, kültürel, insani bağlar ve ortak dilden almaktadır. Türkiye, başından itibaren, Azerbaycan ile yakın ortaklık ilişkileri geliştirmiş ve yeni bağımsız bir Cumhuriyet olarak çeşitli güçlüklerle karşılaşan Azerbaycan'ın bu zorlukların üstesinden gelebilmesinde kuvvetli destekçisi olmuştur.

Eşitlik ve karşılıklı saygı temeline dayanan Türkiye-Azerbaycan ilişkileri sadece siyasi alanda değil, ekonomi, ticaret, enerji, ulaştırma, telekomünikasyon, tarım, sosyal güvenlik, sağlık, kültür, bilim, turizm gibi her alanda gelişimini sürdürmektedir. Bu alanlarda olduğu gibi eğitim alanında da ilişkilerin geliştirilmesinde fayda olduğu düşünülmektedir. Marmara Üniversitesi ile Azerbaycan'daki üniversiteler arasında kurulacak sıkı ilişkilerin, iki ülkenin öğrenci ve öğretim elemanlarına büyük katkı sağlayacağı inancındayız.

Her alanda olduğu gibi eğitim alanında da ilişkilerimizin olumlu bir şekilde ilerlemesi amacıyla gerekli olan her adımı Marmara Üniversitesi olarak atmaya hazırız. Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin olumlu yönde ilerlemesi, özellikle eğitim alanında iki ülke arasında anlaşma ve

protokoller imzalanması, geleceęe yönelik projeler geliştirilmesi, her iki devletin bu alanda dünya dengelerinde kendilerini koymak istedikleri yer bağlamında hızla yükselmelerine katkıda bulunacaktır.

Konfransın moderatorunun elmi məruzəsi:

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru,
əməkdar elm xadimi, prof. Seyfəddin Qəndilov*

Dövlət idarəçilik sistemində antiböhran qərarların optimal reseptləri: Azərbaycan modeli

Aydındır ki, bir qayda olaraq siyasi qərarların qəbul edilməsi mərhələsinə qədər zəruri olan elmi araşdırmaların aparılması günün əsas tələblərindən biridir. Belə bir şəraitdə təbiidir ki, bəzi region və ölkələrdə davam edən qlobal maliyyə böhranının səbəb və nəticələrinin elmi cəhətdən müzakirəsi və təhlili son dərəcə vacib və əhəmiyyətlidir. Bu həm də ona görə zəruri və əhəmiyyətlidir ki, dünyanı bürümüş maliyyə böhranı şəraitində Azərbaycanın iqtisadi inkişafı və tətbiq etdiyi antiböhran siyasəti dünya elmi ictimaiyyətdə bu gün böyük marağ doğurur.

Qlobal maliyyə böhranı kontekstində Azərbaycan dövlətinin həyata keçirdiyi antiböhran siyasəti hazırda ən nüfuzlu beynəlxalq elmi nəşrlər və dairələrdə belə istifadə ediləcək optimal strateji resept kimi yüksək qiymətləndirilir. Ancaq dövlətin və dövlət başçısının makro-iqtisadi səviyyədə keçirdiyi antiböhran siyasəti əsasən jurnalist mövqeyi səviyyəsində şərh edilir və məqsədimiz Azərbaycan antiböhran siyasət modelinin optimal reseptlərini dünya ictimaiyyətinə elmi cəhətdən əsaslandırmaqdır.

Artıq iqtisadi tədqiqatlarda qlobal maliyyə böhranına qarşı mübarizənin prinsip etibarilə «Azərbaycan modeli» haqqında və ya «Dövlət idarəçilik sistemində antiböhran qərarların optimal reseptləri: İlham Əliyev modeli» mövzusunda tədqiqatlar aparılır.

Həmisi məlumdur ki, idarəçilik sistemində qəbul edilən bir çox qərarlar, o cümlədən antiböhran siyasətin məqsəd və istiqamətləri

müəyyən elmi təhlilə istinad etməlidir. Bu məqsədlə də beynəlxalq konfrans iştirakçıları qarşıya qoyulan bir çox sadə və eyni zamanda çox mürəkkəb sualları elmi cəhətdən əsaslandırılmış cavablar verilməlidir.

Məsələn, qlobal böhranın ümumi problemi nədən ibarətdir? Bu qlobal problem necə və hansı alternativ yollarla həll oluna bilər və mövcud alternativ həllərdən ən optimal resept hansıdır? və s.

Beləliklə, qlobal maliyyə böhranın bütün ölkələrə təsir kanalları hər yerdə təxminən hər yerdə eyni olduğu halda, lakin Azərbaycanda antiböhran siyasətinin optimal reseptləri, özünəməxsusluğu konfrans iştirakçıların nəzərinə çatdırılacaqdır.

Beləliklə, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında «Qlobal maliyyə böhranı və dövlət idarəetmə sistemində antiböhran siyasət: dünya təcrübəsi və Azərbaycan modeli» mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki konfransının məqsədi – Qlobal maliyyə böhranı və dövlət idarəetmə sistemində antiböhran siyasətin təsviri xarakteristikasını deyil, qlobal maliyyə böhranının dünya iqtisadiyyatına təsirini araşdırmaqla yanaşı, ondan çıxış yolları və gərəkli dərslərdən nəticələri elmi cəhətdən müzakirə etməkdir.

Yanvarın 16-da 2009-cı ildə Prezident İlham Əliyevin iştirakı ilə Nazirlər Kabinetinin ilin yekunlarına həsr olunmuş iclasında qlobal dünyada gedən iqtisadi proseslər kontekstində Azərbaycan iqtisadiyyatındakı vəziyyət çox geniş təhlil edilmiş və dünyada gedən maliyyə böhranını nəzərə alaraq hansı qərarların qəbul edilməsi ilə bağlı mövqe açıqlanmışdır.

Bu, dövlət başçısı səviyyəsində qlobal maliyyə böhranına reaksiya verən və ondan çıxış yolunu bütövlükdə göstərən ilk açıqlama idi. İlk dəfə idi ki, rəsmi olaraq qlobal iqtisadi böhrana reaksiyanı nəzərdə tutan "antiböhran tədbirlər paketi" ortaya qoyuldu.

Antiböhran tədbirlər paketində ilk növbədə mövcud vəziyyət xarakterizə edilmiş və gələcək üçün hazırlıq planı müəyyən-ləşdirilmişdir. Mövcud vəziyyətin qiymətləndirilməsində belə nəticəyə gəlinib ki, "Azərbaycanda iqtisadiyyat böhran səviyyəsinə enməyib, amma böhranın təsirlər kanalları mövcuddur və onu minimuma endirmək üçün müvafiq qabaqlayıcı tədbirlər həyata keçirmək lazımdır".

Prezident İlham Əliyev qlobal iqtisadi böhranla bağlı Azərbaycanın konseptual mövqeyini belə formulə etmişdir: "2009-cu il üçün nəzərdə tutulmuş iqtisadi, infrastruktur və sosial proqramlar həyata keçirməyə

paralel olaraq, dünya maliyyə, iqtisadi böhranının Azərbaycana təsirini minimuma endirmək”.

Qlobal böhranın Azərbaycan iqtisadiyyatına təsir kanalları var idi və ölkə bir sıra risklərlə üzləşə bilərdi.

Qlobal böhranın Azərbaycan iqtisadiyyatına əsas təsir kanalları aşağıdakılar idi:

1. neftin və digər qeyri-neft ixrac məhsullarının dünya bazarında qiymətinin aşağı düşməsi;
2. milli bank sisteminə kanaliza olan xarici kredit axınlarının kəskin məhdudlaşması;
3. xaricdən pul baratlarının azalması .

Nəticədə, ölkə iqtisadiyyatı makroiqtisadi sabitliyin pozulması (milli valyutanın devalvasiyası və inflyasiyanın yüksəlməsi), maliyyə sabitliyinin pozulması (bankların kredit portfelinin keyfiyyətinin əhəmiyyətli pisləşməsi və əmanətlərin bank sektorundan geri çağırılması, bankların ödəniş qabiliyyətinin pisləşməsi, iqtisadiyyatın kreditləşməsinin dayanması) və iqtisadi geriləmənin baş verməsi, yaradılmış iş yerlərinin itirilməsi kimi risklərlə üzləşə bilərdi.

Əslində, Prezident İlham Əliyevin yürütdüyü iqtisadi siyasət proqramı qlobal böhranın təsir kanallarını minimuma endirməyə hazır idi.

Prezident İlham Əliyevin dediyi kimi: “Azərbaycan dövləti son beş il ərzində bölgələrə çox böyük sərmayə qoyubdur, bununla bərabər, özəl sektorun inkişafı üçün böyük həcmdə kreditlər, güzəştli şərtlərlə kreditlər ayrılışdır, sahibkarlığın inkişafına böyük dəstək verilmişdir. Həm mənəvi dəstək, həm siyasi, həm də maddi dəstək. Yəni bütün bu amillər birləşəndə, əlbəttə ki, uğura nail olmaq mümkündür və Azərbaycanın son beş il ərzində keçdiyi yol bunun əyani sübutudur. Azərbaycanın təcrübəsi və apardığımız siyasət onu göstərir ki, biz öz maliyyə imkanlarımızdan ən düzgün, ən ağıllı şəkildə istifadə etdik. O maliyyə resursları investisiyalara qoyuldu, iqtisadiyyatın real sektoruna qoyuldu, energetika, qazlaşdırma, nəqliyyat, səhiyyə və təhsilə, humanitar sahəyə qoyuldu. Beləliklə, xidmət səviyyəsi qalxdı, imkanlar artdı, biznes üçün daha da yaxşı şərait yaradıldı”.

Prezident İlham Əliyevin səsləndirdiyi antiböhran tədbirlər kompleksinin istiqamətlərinin əsas priotetləri aşağıdakılardır:

1. İstehlak qiymətlərinin azaldılması zərurəti.

Hələ, 2005- ci ildə, Azərbaycan Respublikasının prezidentinin 31 may 2005-ci il tarixli fərmanı ilə Azərbaycan Respublikasında “Anti-inflyasiya tədbirlərinin gücləndirilməsi haqqında” fərmanı ilə inflyasiyanın tənzimlənməsi üçün kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsi işinə start verilmişdir.

2. Təsadüfi deyildir ki, cənab Prezident inhisarçılıqla mübarizə məsələsinə xüsusi diqqət yetirərək demişdir:

“Əsassız inhisarçılığa, qeyri-sağlam rəqabətə son qoyulmalıdır. Bu işlərlə məşğul olan tərəflər ciddi şəkildə cəzalandırılmalıdırlar ki, bu sahədə biz ciddi dönüş yaradaq. Bu sahədə maksimum şəffaflıq olmalıdır, dövlət qurumları tərəfindən bütün qanunsuz tələblər, xoşagəlməz hallar, qanunsuz müdaxilələr dərhal dayandırılmalıdır. Bu qanunsuz işlərlə məşğul olanlar cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmalıdır. Artıq olunur və daha geniş və daha ciddi şəkildə olmalıdır”.

3. Milli banklara dəstəyi, kreditlərə və faiz dərəcələrinə nəzarəti əhatə edən maliyyə monitorinqinin tətbiqi məsələsi də cənab Prezidentin daim diqqət mərkəzindədir.

“Biz həmişə maliyyə intizamının möhkəmlənməsinə fikir vermişik. İndiki şəraitdə bunun daha da böyük əhəmiyyəti var. Ona görə maliyyə intizamı, maliyyə resurslarının xərclənməsinə nəzarət – bu, həmişə diqqət mərkəzində olmalıdır, indi, isə buna daha da böyük ehtiyac var”. Əsas tədbirlərdən biri dövlətin valyuta ehtiyatlarının bir qismini Azərbaycan banklarında yerləşdirməkdir. Dünya bank qruplarının itkiləri fonunda Azərbaycanın milli bankları ölkənin Neft Fondunun aktivlərinin daha etibarlı “saxlanma yerlərinə” çevrilməkdədir.

Bundan əlavə, antiböhran tədbirləri sahibkarlara bundan sonra da güzəştli kreditlərin verilməsini nəzərdə tutur.

“Mən hesab edirəm ki, xaricdə saxlanılan valyuta ehtiyatlarımızdan biz müəyyən həcmdə ən əmniyyətli, ən etibarlı yerli banklara yerləşdirə bilərik. Ancaq o şərtlə ki, bu vəsait yalnız iqtisadiyyatın real sektoruna yönəldilsin və bu vəsaitin xərclənməsində dövlət nəzarəti həddindən artıq güclü olsun”.

4. Real iqtisadiyyata sərmayə qoyuluşunun davam etdirilməsi də daim cənab Prezidentin diqqət mərkəzində olmuşdur. Cənab Prezident deyirdi: “Azərbaycanın təcrübəsi və apardığımız siyasət onu göstərir ki, biz öz maliyyə imkanlarımızdan ən düzgün, ən ağıllı şəkildə istifadə etdik. O maliyyə resursları investisiyalara qoyuldu,

iqtsadiyyatın real sektoruna qoyuldu, energetika, qazlaşdırma, nəqliyyat, səhiyyə və təhsilə, humanitar sahəyə qoyuldu”. Azərbaycanda bu gün yeni sənaye müəssisələrinin yaradılması üçün dövlət öz köməyini göstərməlidir.

5. Sosial öhdəliklərin dəstəklənməsi də çox vacib məsələlərdən biridir:

Cənab Prezidentin dediyi kimi, sosial problemlərin həlli, ümumiyyətlə, ölkənin inkişaf imkanlarını göstərir. Azərbaycanda bu sahəyə daim böyük diqqət göstərilmişdir və əlbəttə ki, bizim artan maddi imkanlarımız sosial məsələlərin həllinə çox müsbət təsir etmişdir. Azərbaycanda bu istiqamətdə görülmüş işlər onu göstərir ki, sosial məsələlər, sözün əsl mənasında, bizim üçün prioritetdir.

6. Sənaye müəssisələrinin daxili bazara istiqamətləndirilməsi və ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi də daim dövlət başçısının diqqət mərkəzində olmuşdur.

Cənab Prezident demişdir: “Bu gün Azərbaycanda istehlak olunan məhsulların tam əksəriyyəti, yəni qida məhsullarının tam əksəriyyəti yerli istehsaldır. Bu böyük nailiyyətdir, həm ölkədə biznesin, sahibkarlığın inkişafına, regionların inkişafına böyük xidmət göstərir, eyni zamanda, biz ərzaq təhlükəsizliyimizi təmin edə bilmişik”.

2009-cu ildə ölkənin özünü bütün strateji ərzaq məhsulları ilə tam təmin etməsi xətti götürüldü. Buna müvafiq olaraq, fermerlərə subsidiyaların verilməsi, gübrə alınması və güzəştli şərtlərlə onlara verilməsi davam etdirildi.

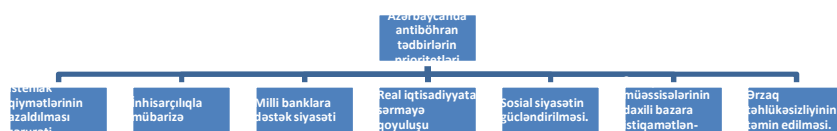
Cənab Prezident İlham Əliyev Antiböhran tədbirlər paketində Azərbaycanın antiböhran yol xəritəsini də müəyyənləşdirmişdir. Beləliklə, aydın görünür ki, Azərbaycanda səmərəli antiböhran idarəçiliyi siyasəti uğurla keçirilir.

Gözlənilə biləcək böhranların öncədən təsbit edilməsi və buna qarşı tədbirlər görülməsi ən doğru siyasətdir.

Azərbaycanda bunun üçün ilk növbədə, möhkəm siyasi iradə, yüksək təşkilatçılıq və uzaqgörən siyasət ortaya qoyulmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin ifadəsi bunu bir daha sübut edir: “Bu gün Azərbaycanda elə bir sahə yoxdur ki, konkret proqramla təmin olunmasın. Həm də qəbul edilmiş bütün proqramlar

konkret xarakter daşıyır. Hər bir proqramın konkret icra mexanizmləri, konkret maliyyə bazası var və bütün texniki imkanlar var. Digər tərəfdən, konkret proqramlar icra olunmağa başlanmışdır, maliyyə sektorunda nizam-intizam möhkəmləndirilmişdir. Əlbəttə ki, neft-qaz sahəsində görülən işlər maddi imkanlarımızı genişləndiribdir və biz bu imkanlardan çox səmərəli istifadə etdik. Həm investisiyalar qoyuldu, həm də özəl sektorun inkişafına çox gözəl şərait yaradıldı, böyük həcmdə kreditlər verilməyə başlanmışdır. Beləliklə, bu gün biz tam əminliklə deyə bilərik ki, Azərbaycan iqtisadiyyatı artıq oturmuş iqtisadiyyatdır və dünyanı bürümüş maliyyə və iqtisadi böhran zamanı Azərbaycanda bu, çox az hiss olunur. Biz elə etməliyik ki, böhranın ola biləcək mənfi təsirini maksimum dərəcədə azaldaq və mən şübhə etmərəm ki, buna nail olacağıq”¹.

Azərbaycanda antiböhran tədbirlərin prioritetləri

Azərbaycanın global iqtisadi-maliyyə böhranından minimum itki ilə çıxan ölkələrdən olması ilk növbədə dövlət başçısı İlham Əliyevin yeritdiyi müstəqil iqtisadi siyasətin bilavasitə nəticəsidir.

2009-cu il əksər dünya ölkələrində global böhranın güclənməsi ilə müşayiət olunsada, respublikamızın öz daxili potensialına əsaslanmaqla həyata keçirdiyi antiböhran tədbirləri dinamik inkişaf tempini qoruyub saxlamağa imkan verdi. Bir sıra yaxın və uzaq ölkələrdə iqtisadi tənəzzülün dərinləşməsinə rəğmən, Azərbaycanda ümumi daxili məhsulun 9 faizlik artımı, həyata keçirilən səmərəli iqtisadi siyasətin nəticəsidir. Qlobal böhran ötən illərdən başlanmış dinamik inkişaf

¹ Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”nın icrasının yekunlarına həsr olunmuş konfransda Prezident İlham Əliyevin giriş nitqi (23-02-2009 13:58)

tempinin sürətini bir qədər azalda bildi, bu da təbiiidir: dünyaya açıq ölkə olan, beynəlxalq iqtisadi-təsərrüfat sisteminə uğurla inteqrasiya edən Azərbaycan qlobal maliyyə-iqtisadi böhranının mənfəət təsirlərindən tamamilə yayına bilməzdi. Əsas nəticə odur ki, qlobal böhran şəraitində bir çox ölkələr üçün tamamilə əlçatmaz görünən iqtisadi inkişaf sürətinə nail olunub və bunu beynəlxalq maliyyə qurumları da etiraf edirlər. Həm Beynəlxalq Valyuta Fondu, həm də dünyanın aparıcı reyting agentliyi olan "Standart&Poors" öz hesabatlarında Azərbaycan iqtisadiyyatının böyük imkanlara malik olduğunu və dayanıqlılığını, habelə ölkə rəhbərliyinin həyata keçirdiyi iqtisadi siyasətin dünya böhranının nəticələrinə digər ölkələrlə müqayisədə daha hazır olduğunu bildirmişdilər.

Uğurla həyata keçirilən inkişaf və modernləşmə strategiyası sayəsində Azərbaycan iqtisadiyyatı qlobal böhrana yüksək dayanıqlıq nümayiş etdirərək müvazinətini itirmədi, artım dinamikasını və sosial inkişaf səviyyəsini qoruya bildi. Ölkədə güclü sabitlik potensialının yaradılması şəraitində gerçəkləşdirilən antiböhran siyasəti maliyyə sabitliyinin qorunmasına da yaxşı imkanlar yaratdı.

Azərbaycan manatı məzənnəsini qoruyub saxladı, dövlət məhz əhalinin sosial mənafeyini əsas tutaraq manatın devolvasiyasına imkan vermədi.

Azərbaycan üçün səciyyəvi olan bu müntəzəm inkişaf modelinin uğurları ölkə hədudlarından kənarda diqqətlə izlənilir, maraqla qarşılanır. Dünya Bankı, Ümumdünya İqtisadi Forumu (Davos forumu), Beynəlxalq Valyuta Fondu, MDB Statistika Komitəsi və digər qurumlar ilin yekunlarını Azərbaycan üçün kifayət qədər uğurlu saydılar. Eyni zamanda bu il üçün verilən proqnozlarda respublikamız üçün 7-8 faizlik iqtisadi artım proqnozlaşdırılır.

2010-cu ilin dövlət büdcəsinin təhlili göstərir ki, Azərbaycan bu il də qarşıya qoyduğu bütün strateji planları, vəzifə və məqsədləri uğurla gerçəkləşdirəcək. Ən əsası, qlobal böhranın mənfəət təsirlərindən uğurla sığortalanan respublikamız inkişaf və tərəqqiyə hesablanan proqramların gerçəkləşdirilməsinə daha çox diqqət ayırmaq imkanında olacaqdır.

MƏRUZƏLƏR

*i.e.d. (AR,TC,RF), professor Zahid Fərrux Məmmədov
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektorunun elmi işlər müşaviri,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Ali Attestasiya Komissiyasının İqtisadiyyat bölməsinin
Ekspert Şurasının sədr müavini*

Qlobal bank böhranı və dövlət idarəetmə sistemində antiböhran siyasət: ümumi problemlər və fərqli yanaşmalar

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində bank böhranları qanunauyğun haldır və ona xas olan immanent disproporsiyalar və ziddiyyətlərlə şərtləndirilir. Bu çərçivədə bank sektorundakı böhranların səbəblərini araşdıran elmi-tədqiqat işləri son illər artmaqdadır.

Beləliklə, böhranın hərəkət istiqaməti dünya iqtisadiyyatının mərkəzindən periferiya doğru yayıldı.

Qlobal bohran dünya iqtisadiyyatına sıx inteqrasiya olunmuş Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün də əhəmiyyətli risklər yaratmışdır. Lakin, ölkə başcısı İlham Əliyev cənabları tərəfindən son illər uğurla həyata keçirilən inkişaf və modernizasiya strategiyası nəticəsində Azərbaycan iqtisadiyyatı qlobal böhrana yüksək dayanıqlılıq nümayiş etdirərək öz muvazinətini itirməmiş, artım dinamikasını və əldə olunmuş sosial inkişaf səviyyəsini qoruya bilmişdir. Ölkədə güclü sabitlik potensialının yaradılması şəraitində Azərbaycan Mərkəzi Bankının həyata keçirdiyi antiböhran siyasəti makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinin qorunmasına imkan vermişdir.

Qlobal maliyyə böhranı (2008) və postkrizis ssenarisinin inkişafı

2007-2008-ci illərdə başlanan və indiyədək davam edən qlobal maliyyə böhranını 4 mərhələyə bölmək olar:

1. Anglo-sakson maliyyə böhranı (2007-ci ilin yaz ayından 2008-ci ilin mart ayınadək). Qlobal böhranın ilk mərkəzi ABŞ ipoteka bazarında problemlərin yaranması ilə meydana çıxdı və ABŞ-ın ən iri ipoteka Bankının “Bear Stearns” qurtarılmasına yönəlik başlanan əməliyyat oldu.

2. Hüdudçəkmə və ya sərhədçəkmə (decoupling, mart-avqust 2008-ci il). Böhran bütünlüklə iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrə yayıldı, ancaq bununla yanaşı ümid bağlamaqda idi ki, böhran inkişaf etməkdə olan ölkələrə təsir etməyəcək və nəticədə onların dinamik iqtisadi

inkişafı burulğan içində olan ölkələrin xilas edilməsində əsas katalizator olacaqdır.

3. Kredit daralma əməliyyatı (de-leveraging, sentyabr-noyabr 2008-ci il). Qlobal böhranın inkişaf etməkdə olan ölkələrə bulaşması və inkişaf etmiş ölkələrdə resesiyanın başlanması haqqında rəsmilərin etirafı. Dünyanın bir çox ölkələrində bank sisteminin kollaps təhlükəsinin başlanğıcı.

4. Emissionla vurulmaq və ya doldurmaq (quantitative easing, noyabr 2008-ci ilin sonundan indiyədək olan müddətə). Dünya ölkələrinin əksər hökumətləri istehsalat kollapsına yol verməmək üçün monetar və fiksəl xarakterli çox çeşidli tədbirlər paketi hazırladı və məqsəd ilk növbədə, pul təklifini artırmaqla tələbi stimullaşdırmaqdır.

Qlobal maliyyə böhranı (2008) və postkrizis ssenarisinin inkişafı ardıcılıqla aşağıdakı kimi olmuşdur:

1. ABŞ ipoteka kreditləşmə sisteminin çöküşü;
2. kredit həcmnin azaldılması və kredit xəttinin açılmasına ciddi nəzarət;
3. fond indekslərinin aşağı doğru meyli;
4. büdcə defisitlərinin artımı;
5. real sektorda gerilmə;
6. işsizliyin güclənməsi;
7. istehlak xərclərinin azalması.

Beləliklə, aydın deyil ki, iqtisadi sağlamlaşdırma reseptinin müəllifi hansı ölkə ola bilər, yəni bundan öncə iqtisadiyyatı xəstələnmiş ölkələrə resept hazırlayan ABŞ və Avropa Birliyi kimi ölkələr “maliyyə doktorları” özləri xəstələnmişlər.

Qlobal böhrana təsir edən amillər

Müasir böhranın makroiqtisadi səbəbləri dünya iqtisadiyyatında qiymətlərin həddindən artıq qızması yüksəlməsi olaraq qəbul edilir:

1. ABŞ və bir çox Avropa ölkələrində, o cümlədən Yunanıstan, Böyük Britaniya, İrlandiya, İslandiya, İspaniya və Baltik ölkələrində daşınmaz əmlak bazarında qiymətlərin aşırı şişkinliyi;

2. ABŞ və digər ölkələrdə, o cümlədən inkişaf etməkdə olan ölkələrin fond bazarlarında kapitalizasiya dəyərinin aşırı şişkinliyi ;

3. Qlobal bazarda əsas resursların, o cümlədən neft, metal, kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının qiymətlərində aşırı şişkinliyi.

Dünya iqtisadiyyatında qiymətlərin həddindən artıq qızmasına hansı amillər təsir etdi deyə sualını qoysaq aşağıdakı cavabı alırıq?

1) FRS-in monetar siyasəti ilə yanaşı, kiçik dərəcədə AMB (Avropa Mərkəzi Bank);

Mərkəz banklarının uçot dərəcələri (01.01.10)

Ölkə	Uçot dərəcəsi (%-lə)
ABŞ	0 - 0.25
Avropa Zona	1
Böyük Britaniya	0,5
Yaponiya	0.1
Türkiyə	9
Azərbaycan	2
Rusiya	8,75
Qazaxıstan	7

2) İnkişaf etməkdə olan ölkələrin merkantilist siyasəti. Qızıl-valyuta ehtiyatlarının aşırı artımı da öz növbəsində qlobal likvidliyin artımına təsir edir, bundan başqa inkişaf etməkdə olan ölkələr qızıl-valyuta ehtiyatlarının çox böyük bir hissəsini beynəlxalq maliyyə bazarlarında, əsasən ABŞ və digər inkişaf etmiş ölkə hökumətlərinin (aparıcı valyuta emitenti ölkələrin) xəzinə öhdəliklərinin alımına yerləşdirirlər. Bu əməliyyat isə, ABŞ-ın həm maliyyələşmə, həm də büdcə kəsirində olan problemlərin həllində yardımçı olur;

3) Qlobal qeyri-tarazlıq, yəni inkişaf etməkdə olan ölkələrdə həddindən artıq qızıl-valyuta ehtiyatlarının həcmi və inkişaf etmiş ölkələrdə beynəlxalq likvidliyin çoxluğu müzakirə mövzudur.

Ölkələrin beynəlxalq likvidlik həcmi (sentyabr 2008)

	Ölkə	Likvidlik həcmi (\$-la)
1.	Çin	2 trlyn \$
2.	Yaponiya	1 trlyn \$
3.	Rusiya	597 mlrd. \$

Qlobal maliyyə böhranının bəzi ölkələrə şok təsir göstəriciləri

1. Milli pul vahidlərinin ABŞ dollarına qarşı dəyərsizləşməsi;
2. Fond birjalarında kapitallaşma səviyyəsinin aşağı enməsi;
3. Bank balanslarında pisləşmə.

**Böhranın maliyyə kanalı vasitəsi ilə yaygınlaşması
(09.2008 - 05.2009)**

Reyting	Ölkə	Valyutanın dəyərsizləşməsi (%-lə)	Fond bazarı (%-lə)
1.	Ukrayna	-59.9	-66
2.	Argentina	-21.4	-58
3.	Macarıstan	-18.9	-58
4.	Rusiya	-22	-44
5.	Qazaxıstan	-22	-34
6.	Türkiyə	-21.7	-40
7.	Cən. Afrika	1.5	-20
8.	ABŞ	0.0	-24
9.	Yaponiya	9.2	-17
10.	ÇİN	0.3	-31

Financial Transmission of the crisis: International Economic Bulletin (2009).

Beləliklə, qlobal maliyyə böhranın yaygınlaşdığı kontekstində Azərbaycanda maliyyə sabitliyi qorunub saxlanılması ilə səciyyələnmiş, bank sistemində sabitlik və artım dinamikası təmin olunmuşdur.¹ Nəzərə alsaq ki, 2009-cu il I rübündə Rus rublunun devalvasiya səviyyəsi 12%, Türk lirəsi 10%, Qazax təngəsi 20%, Ukrayna qrivnası 54%, Belarus rublu 34% və Erməni dramı 20% təşkil etdiyi halda, Azərbaycan manatı isə ABŞ dollarına qarşı məzənnəsi il ərzində 5,2 % möhkəmlənmişdir. Dünya ölkələrində iqtisadi azalma 20-30%-lə ölçüldüyü və milli valyutalar kəskin ucuzlaşdığı halda, Azərbaycanda iqtisadi artım davam edir və manat sabitdir. Azərbaycan iqtisadi inkişaf səviyyəsinə görə MDB ölkələri arasında liderliyini qoruyub saxlayır.

¹ Müəllif, 02.11.2008 – ci il və 12.02.2009 tarixlərində [www. 1 News.az](http://www.1news.az) mühasibəsində «Правительство Азербайджана не должно допустить снижения курса маната по отношению к иностранным валютам» manatın devalvasiya olmayacağını və hətta manatın regional valyuta olma imkanlarını proqnozunu vermişdir. Halbuki, Azərbaycan və xaricdə müxtəlif dairələr tərəfindən ortaya atılmış şayiələr gəzirdi ki, manat devalvasiyaya uğrayacaq, manatın məzənnəsi düşəcək və guya ki, bu referendumdan sonra baş verəcəkdir. Bütün deyilən və yazılanlar fiaskoya uğradı.

Qlobal böhranın Azərbaycana təsir kanalları

2009-cu ildə Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı özünün pul siyasətini qlobal iqtisadi böhranın ölkə iqtisadiyyatına təsiri şəraitində həyata keçirmişdir.

Qlobal iqtisadi böhran Azərbaycan iqtisadiyyatına neftin orta qiymətinin aşağı düşməsi, bank sisteminə beynəlxalq bazarlardan kredit axınlarının azalması, bir sıra qeyri-neft sənaye məhsullarının dünya bazar qiymətlərinin ucuzlaşması vasitəsilə təsir göstərmişdir. Beləliklə, məcmu tələbin xarici maliyyələşmə mənbələri məhdudlaşmışdır.

Beləliklə, qlobal böhranın Azərbaycana təsir kanalları aşağıdakı kimi olmuşdur:

1. Neft və digər yanacaq ixrac məhsullarının qiymətinin dünya bazarında azalması.
2. Beynəlxalq maliyyə bazarında likvidlik çatışmamazlığı və ya banklararası kredit böhranı nəticəsində xarici maliyyə mənbələrinə çıxış imkanlarının məhdud vəziyyətə düşməsi.
3. Pul baratlarının azalması.
4. ABŞ və AB ölkələrində resessiya.

Dövlət idarəetmə sisteminə antiböhran siyasət

Dövlət idarəetmə sisteminin antiböhran proqramında: ölkənin makro iqtisadi vəziyyətin təhlili və qiymətləndirilməsi, məqsəd və vəzifələr, prioritetlər, tədbirlər və maliyyələşmə həcmi öz əksini tapmalıdır. Bundan başqa, proqramda müddət və icraçılar dəqiq göstərməlidir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin ifadəsi bunu isbat edir: “ Bu gün Azərbaycanda elə bir sahə yoxdur ki, konkret proqramla təmin olunmasın. Həm də qəbul edilmiş bütün proqramlar konkret xarakter daşıyır. Hər bir proqramın konkret icra mexanizmləri, konkret maliyyə bazası var və bütün texniki imkanlar var. Digər tərəfdən, konkret proqramlar icra olunmağa başlanmışdır, maliyyə sektorunda nizam-intizam möhkəmləndirilmişdir. Əlbəttə ki, neft-qaz sahəsində görülən işlər maddi imkanlarımızı genişləndiribdir və biz bu imkanlardan çox səmərəli istifadə etdik. Həm investisiyalar qoyuldu, həm də özəl sektorun inkişafına çox gözəl şərait yaradıldı, böyük həcmdə kreditlər verilməyə başlanmışdır. Beləliklə, bu gün biz tam əminliklə deyə bilərik ki, Azərbaycan iqtisadiyyatı artıq oturmuş iqtisadiyyatdır və dünyanı bürümüş maliyyə və iqtisadi böhran zamanı Azərbaycanda bu, çox az hiss olunur. Biz elə etməliyik ki, böhranın ola

biləcək mənfi təsirini maksimum dərəcədə azaldaq və mən şübhə etmirəm ki, buna nail olacağıq”.

Ümumiləşdirərək, dövlət idarəetmə sistemində antiböhran tədbirlərini dörd qrupda cəmləşdirə bilərik:

I. Bank sisteminin təcili xilasətmə tədbirləri.

Bu tədbirlər paketinə daxildir:

1. bankın rekapitalizasiyası;
2. stabilizasiyon kredit xətti açmaq;
3. fiziki şəxslərin banklarda açılan əmanətlərə tətbiq edilən kompensasiya həcmi bəzi hallarda 100 %-dək artırmaq.
4. bank balansını problemli aktivlərdən təmizləmək, əgər gərəkirsə problemli aktivlərə dövlət zəmanəti vermək.

II. Monetar siyasət tədbirləri - antiinflasiyonist siyasətdən stimullaşdırıcı siyasətə keçid.

Bu tədbirlərə daxildir:

1. Bəzi ölkələr inflyasiya qorxularını nəzərə alaraq, faiz dərəcələrini aşağı salır;
2. Milli pul vahidinin məzənnəsini aşağı salmaq;
3. Məcburi ehtiyat normalarını aşağı salmaq;
4. Mərkəzi Bank tərəfindən birbaşa maliyyələşdirmə əməliyyatı.

III. Tələbi stimullaşdırmaq və real sektora yönəlik tədbirlər planı.

Bu tədbirlər paketinə daxildir:

1. ayrı-ayrı sahələrə dəstək (məsələn, Rusiyada avtomobil sektoruna dəstək proqramı);
2. vergi dərəcələrini azaltmaq (istər birbaşa, istərsə də, dolayı yolla) Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müvafiq Sərəncamı ilə 2009- 2012-ci illər ərzində bank və sığorta şirkətlərinin kapitalizasiyaya yönəldəcəyi mənfəət vergidən azad edilmişdir. Hesablamalara əsasən bank sistemi üzrə əlavə 170 mln. manat məbləğində kapitalın yaradılmasına zəmin yarandı.;
3. kiçik və orta biznesə dəstək;
4. xüsusi büdcə fondu təsis etmək;
5. dövlət tərəfindən açılacaq kredit xəttinin həcmi genişləndirilməsi.

IV. Əhəlinin neqativ və ya olumsuz gözləmələrinə qarşı tədbirlər.

Bu tədbirlər paketinə daxildir:

1. əmanət sığorta həcmində artım qərarları(Azərbaycanda Bank əmanətçilərinin maraqlarının qorunması və bank sistemə etimadın

daha da gücləndirilməsi məqsədilə Əmanətlərin Sığortalanması Fondu tərəfindən qorunan əmanətlərin maksimal həcmi 6 dəfə artırılmış, sığorta şərtləri yumşaldılmışdır.

2. iş yerlərini itirənlərə yardım paketi;
3. biznes strukturları ilə iş yerlərinin bağlanmaması haqqında sözləşmə;
4. təhsilə yönəlik investisiya xərclərinin həcmi artırmaq.

Ölkələr üzrə açıqlanan maliyyə paketləri (UDM nisbəti,%)

Ölkələr	2008	2009	2010
Çin	0,4	3,1	2,7
C.Koreya	1,1	3,9	1,2
Rusiya	0	4,1	1,3
ABŞ	1,1	2	1,8
C.Afrika	1,7	1,8	-
Kanada	0	1,9	1,7
Almaniya	0	1,6	2
Meksika	0	1,5	-
Yaponiya	0,3	2,4	1,8
Fransa	0	0,7	0,8
Hindistan	0,6	0,6	0,6
Türkiyə	0	0,8	0,3
Braziliya	0	0,6	0,8

Mənbə: TCMB. Mayıs 2009. sayı 8.

Adətən, yuxarıda dövlət idarəetmə sistemində qəbul edilən antiböhran proqramlarının 3 əsas fərqli xüsusiyyətləri vardır:

1. xaotik (adətən, öncə);
2. büdcə və monetar siyasətində yüngülləşmə, hətta, bəzi hallarda açıq populizmə getmək şərti ilə;
3. dövlət tərəfindən üzərinə ciddi risk olaraq miqyaslı dövlətləşdirmə qərarı vermək.

Hansı ölkədə olursa olsun görülməli ilk tədbirlər aşağıdakılar olmalıdır:

1. Bazarlarda likvidliyin təminatı məqsədilə məcburi ehtiyat normalarının həddini azaltmaqla likvidliyin genişləndirilməsi (Mərkəzi

Bank başlıca makroiqtisadi tendensiyaları və real sektorda fəaliyyət göstərən müəssisələrin mikroiqtisadi monitorinqinin nəticələrini nəzərə alaraq ucot dərəcəsini ötən ilin sonlarından bəri 15%-dən 2%-ə, məcburi ehtiyat normalarını isə 12%-dən 0.5%-ə endirmişdir. Ümumilikdə, dolayı və birbaşa alətlər hesabına Mərkəzi Bank iqtisadiyyata 2008-ci ilin oktyabrından təqribən 1.8 mlrd. Manat həcmində likvidlik vermişdir. Bu likvidlik dəstəyi bank sistemi ilə yanaşı sistem əhəmiyyətli real sektor müəssisələrini (Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti, Azəraluminium ASC) də əhatə etmiş, bu şəraitdə cari ilin on bir ayında ölkədə iqtisadi artım davam edərək 9% təşkil etmişdir. Məcburi ehtiyat normaları 6%-dən 0,5%-ə salınmışdır;

2. Faiz dərəcələrini aşağı salmaq (25. May.2009. Uçot dərəcəsi 2%-ə, faiz dəhlizinin yuxarı həddi 7%-ə endirilmişdir);

3. Vergi yükünün azaldılması (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müvafiq Sərəncamı ilə 2009- 2012-ci illər ərzində bank və sığorta şirkətlərinin kapitalizasiyaya yönəldəcəyi mənfəət vergidən azad edilmişdir. Hesablamalara əsasən bank sistemi üzrə əlavə 170 mln. manat məbləğində kapitalın yaradılmasına zəmin yarandı);

4. Çətin durumda olan maliyyə və ya real sektor qurumuna maliyyə dəstəyinin göstərilməsi (2009-cu il ərzində Azərbaycan Mərkəzi Bankının antiböhran proqramı makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinin qorunmasına və iqtisadi artımın dəstəklənməsinə yönəlmişdir. Manatın sabit məzənnəsi əsasında Mərkəzi Bankın iqtisadiyyata birbaşa yardım paketi Ümumi Daxili Məhsulun 5%-i səviyyəsində olmuşdur. Antiböhran proqramının həyata keçirilməsi pul kütləsinin azalmasının qarşısı alınmış, bankların maliyyə dayanıqlığını və iqtisadi aktivliyini qorumuş, sistem əhəmiyyətli iri müəssisələrin istehsal- investisiya fəaliyyətinə zəruri dəstəyi təmin etmişdir).

5. Banklara qoyulan əmanətlərin kompensasiyası məbləğinin artırılması tədbirləri (qorunan əmanətlərin məbləği altı dəfə artırılaraq 30 min manata catdırılmışdır);

6. Milli pul vahidinin dəyərinin qorunması tədbirləri (ölkəyə xarici maliyyə axınlarının əhəmiyyətli azalmasına, qonşu ölkələrdəki devalvasiya dalğasının psixoloji təsirinə baxmayaraq, manatın məzənnəsinin sabitliyi qorunmuşdur. Manatın məzənnəsinin sabitliyi həm də: əhalinin əmanətlərinin dəyərsizləşməsinin, xarici valyutada borc yükünün artmasının, manata etimadın azalmasının və iqtisadiyyatda yüksək dollarlaşmanın qarşısını almışdır).

Həyata keçirilmiş antiböhran proqramı nəticəsində bank sektorunun maliyyə dözümlülüyü daha da güclənmişdir:

1. bank sistemi cari öhdəliklərinin təqribən 80%-i səviyyəsində likvid aktivlərə malikdir ki, bu da minimal normadan (30%) çoxdur;

2. sektorun kapital adekvatlığı göstəricisi qəbul edilmiş normadan iki dəfə çox -19% olmuşdur;

3. kredit portfelinin keyfiyyəti məqbul səviyyədə qorunub saxlanılmış, vaxtı keçmiş kreditlərin ümumi portfeldə xüsusi cəkisi 3.3% təşkil etmişdir;

4. bankların maliyyə nəticələri müsbət olmuş, cari ilin on bir ayında aktivlər üzrə gəlirlik 2.6%, kapitalın gəlirliyi isə 17.8% təşkil etmişdir.

Antiböhran tədbirlər proqramında diqqətə alınması gərəkən təkliflər

1. Proteksionist tədbirlərdən, yəni “qonşu” ölkələrə ixrac siyasətindən qaçınmaq gərəkir, bu isə qlobal ressesiyaya yol açar bilər.

2. Hökumətlər özəl şirkətlərin milliləşdirilməsi mövzusunda tələskənliyə yol verməməlidirlər (iş yerlərinin saxlanılması adı ilə).

3. Böhrana girmiş ölkələr mütləq struktur və institutsional islahatlar həyata keçirməli və islahatlar paketində aşağıdakı tədbirləri nəzərdə tutmalıdır:

3.1. mal və əmək bazarında dayanıqlığını təmin etmək;

3.2. biznes mühitinin yaxşılaşdırılması;

3.3. korrupsiyaya qarşı mübarizə;

3.4. büdcəyə maliyyə yükü gətirən dövlət müəssisələrinin özəlləşdirilməsi və sosial sferanın rasionallaşması strategiyə orientir olaraq qəbul edilməlidir.

İstər milli, istərsə də qlobal miqyasda maliyyə sistemində nəzarəti təkmilləşdirmək ən vacib şərtlərdən biri olaraq qəbul edilməlidir. Böhrandan çıxış yolunun ən optimal yolu mütləq qaydada “iqtisadi və institutsional islahatları” həyata keçirməkdir.

Beləliklə, xüsusi qeyd etmək gərəkir ki, Azərbaycanda səmərəli antiböhran idarəçiliyini həyata keçirməyə imkan verən ən önəmli amil iqtisadi vahidlər tərəfindən ölkə prezidentinə olan inam və güvən sistemidir.

Ən rasional variant, gözlənilə biləcək böhranların öncədən təsbit edilməsi və buna qarşı tədbir alınması ən doğru siyasət olaraq görülməkdədir.

Küresel krizin Türkiye’ye etkileri

Dış kredileri ödemedeki sorunlar: Hem bankalar hem de şirketler, bilançosu hasarlı hale gelen yurtdışı bankalardan geçmişte önemli miktarda kredi kullanmışlardır. Bu kanalın işlerliğini yitirmesi ile daralan kredi hacmi, şirketleri ve bankaları bilanço küçültmeye zorlamaktadır. Küresel kredi daralması, yüksek kaldıraç oranları ile çalışan ve geçtiğimiz dönemde Türkiye’ye önemli miktarda fon akımı sağlayan “hedge fonları” ve özel yatırım fonlarını da (private equity) olumsuz etkilemiştir. Önümüzdeki dönemde doğrudan yabancı yatırım sermayesi girişlerinde de azalma beklemek gerekir. Son açıklanan ödemeler dengesi verileri, dış kaynak kanalındaki tıkanmayı açık bir biçimde göstermektedir¹.

Yurtiçi kredileri ödemedeki sorunlar²: Dış kaynak kanalındaki tıkanıklık, küresel belirsizlikler ve ekonomiye duyulan güvenin düşmesi, yerleşik bankaların açtıkları kredi miktarını azaltmalarına neden olmaktadır. Bu ortamda, özellikle vadeli çek kullanımındaki azalma nedeniyle, ekonomideki tedarik zincirleri olumsuz etkilenmektedir. Tedarik zincirlerindeki bozulma, KOBİ’lerin performansına “domino etkisi” biçiminde olumsuz şekilde yansımaktadır. Aynı zamanda, ticari kredilerdeki daralma, KOBİ’ler, esnaf ve çalışanlar tarafından ağır şekilde hissedilmektedir.

Dış ticaret kanalı³: Türkiye’nin 2007’deki toplam ihracatının yüzde 56’sını gerçekleştirdiği Avrupa Birliği ekonomilerindeki daralma bapta olmak üzere kürese gelirdeki azalma, ihracatımızı olumsuz etkilemektedir.

Güven kanalı: Tüketici ve yatırımcı güvenindeki azalmanın ilk üç kanalda oynadığı rol açıktır. Bu üç kanaldan gelen olumsuz etkiler, bir dönem sonra ekonomiye duyulan güveni daha da azaltmaktadır.

¹ www.tbb.org.tr

² www.bddk.org.tr

³ www.hdtm.org

Burada ele alınan kanalların dinamik etkileşim içinde oldukları unutulmamalıdır. Bu özellik, büyüme ve istihdam üzerindeki olumsuz etkilerin ilk bakışta beklenenden daha derin olmasını beraberinde getirmektedir. Önlem alınmadığında, bu olumsuz girdabın kısa vadede şiddetleneyeceği açıktır. Bu çerçevede, başlangıçta sağlam olan bankacılık sektörünün (özellikle geri dönmeyen krediler nedeniyle) süreç içerisinde gelişmelerde olumsuz etkilenme olasılığı dikkate alınmalıdır

Yukarıda kısaca özetlenen küresel krizin Türkiye üzerindeki olumsuz etkileri, ancak 2008 sonlarına doğru, diğer bir ifadeyle çoğu ülkede krize karşı önemli önlemler açıklanıp uygulamaya konulduktan sonra, politika yapıcılar tarafından algılanmış ve kabul görmüştür. Bunun bir sonucu olarak, politika yapıcılar belirgin bir gecikmeyle bazı önlemler almışlardır. Ancak, alınan önlemlerin ihtiyaç duyulanlarla çok az örtüşmesi, örtüşenlerin de bütüncül bir paket kapsamında değil de aralıklarla uygulamaya konulması ve önlemler hakkında kamuoyuyla iletişimin yetersizliği, bu önlemlerin arzulanan sonuçları üretmesini sınırlamaktadır.

2007 yılı yaz aylarında ABD konut kredilerine ilişkin geri ödeme güçlükleri nedeniyle finans piyasalarında başlayan dalgalanmalar, 2008 yılı Eylül ayından itibaren derinleşerek küresel bir finansal krize dönüşmüştür.

ABD ve Avrupa'da bir çok banka iflas etmiş, finansal konsolidasyona gidilmiş ve kamu müdahaleleri gerçekleşmiştir. Mali sistemdeki sorunlar ve oluşan belirsizlik ortamı yatırımcı ve tüketici güvenini olumsuz yönde etkilemiştir. İç ve dış talebin azalması ve kredi imkanlarının zorlaşması nedeniyle bir çok ülkede üretimde önemli düşüşler gözlenmiştir.

Küresel kriz, tüm dünya ile ticari ve finansal bağları bulunan Türkiye ekonomisini de olumsuz yönde etkilemiştir. Gerek dış talep gerekse iç talepteki gerilemeye bağlı olarak Türkiye ekonomisinde üretim, ihracat ve işsizlik göstergeleri olumsuz yönde etkilenmiştir. Küresel krizin etkilerini hafifletmek amacıyla gerek Hükümet gerekse Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından alınan önlemler aşağıda özetlenmektedir.

Likidite Destekleri¹

Bankaların birbirlerinden ABD Doları ve Euro üzerinden döviz borç alıp vermelerine olanak sağlanması amacıyla, Merkez Bankası kendi nezdindeki Döviz Depo Piyasasında aracılık faaliyetlerine 9 Ekim 2008 tarihinde yeniden başlamıştır. Ayrıca, bankaların bilanço büyüklükleri dikkate alınarak Döviz ve Efektif Piyasaları işlem yapma limitleri 14 Ekim 2008 tarihinde 5,4 milyar ABD Dolarına, 23 Ekim 2008 tarihinde ise 10,8 milyar ABD Dolarına yükseltilmiştir.

Merkez Bankası'nca yapılan döviz alım ihalelerine 16 Ekim 2008 tarihi itibarıyla ara verilmiş, döviz fiyatlarındaki oynaklığı önlemek amacıyla 10 Mart 2009 tarihinde döviz satım ihalelerine başlanmıştır. İhalelerde satımı yapılacak döviz tutarı 50 milyon ABD doları olarak belirlenmiştir.

Bankalararası döviz piyasasında döviz likiditesi akışının artırılmasını sağlayarak finansal sistemdeki akışkanlığı ve kredi piyasalarının etkin çalışmasını desteklemek amacıyla,

Bankaların, Döviz ve Efektif Piyasaları ile Döviz Depo Piyasası'nda kendilerine tanınan borçlanma limitleri çerçevesinde ABD Doları ve Euro cinsinden Merkez Bankası'ndan alabilecekleri döviz depolarının vadesi 1 haftadan 3 aya yükseltilmiş,

Buna paralel olarak bankaların söz konusu piyasada kendi aralarında gerçekleştirdikleri işlemlerin vadesi 3 aya kadar uzatılmış,

Merkez Bankası taraflı işlemlerde ABD Doları ve Euro için yüzde 10 olan borç verme faiz oranları kademeli olarak düşürülerek sırasıyla yüzde 5,5 ve yüzde 6,5 olarak belirlenmiştir.

Yüzde 11 olan yabancı para zorunlu karşılık oranı 2 puan azaltılarak yüzde 9 düzeyine indirilmiştir. Yabancı para zorunlu karşılık oranında yapılan bu indirimle bankacılık sistemine yaklaşık 2,5 milyar ABD Doları ek döviz likiditesi sağlanmıştır.

Türk Lirası mevduatı ve kredileri teşvik etmek amacıyla yabancı para zorunlu karşılıklara faiz ödenmesi uygulamasına son verilmiş, Türk parası zorunlu karşılıkların faiz oranı ise artırılmıştır. Bu çerçevede, Türk parası zorunlu karşılıklara ödenen faiz oranı Merkez Bankası gecelik borçlanma faiz oranının yüzde 75'i seviyesinden 80'i seviyesine çıkarılmıştır.

¹ www.tcmb.gov.tr

Bankacılık sektörünün özkaynak yapısını daha da güçlendirmek amacıyla bankaların kar dağıtımına sınırlama getirilmiş ve bankaların kar dağıtabilmesi BDDK onayına bağlanmıştır.

Vergi ve Prim Destekleri ile Diğer Teşvikler¹

Kamuoyunda Varlık Barışı Yasası olarak bilinen, yurtdışındaki varlıkları yurtiçine getirmeyi teşvik amaçlı vergi indirimleri ve vergi muafiyetlerini içeren kanun yürürlüğe konulmuştur.

Hisse senedi kazançlarında yerli yatırımcılara uygulanan yüzde 10'luk stopaj sıfıra indirilmiştir.

1 Eylül 2008 tarihi öncesindeki vergi borçlarının onsekiz ay süreyle yüzde 3 faizle taksitlendirilmesi imkanı getirilmiştir.

Kurumlar vergisi mükellefi olma niteliklerini taşımayan yabancı fonların portföy yönetim şirketleri, Türkiye'de kurulu portföy yönetim şirketleri aracılığıyla sadece elde ettikleri kazanç kadar vergi ödeyeceklerdir. Böylece şirketlerin bu fonlarını Türkiye'de değerlendirmelerinin önü açılmıştır.

Menkul Kıymet Yatırım Fonları ile Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıklarının sermaye piyasasında yaptıkları işlemler nedeniyle elde ettikleri gelirlere BSMV muafiyeti getirilmiştir.

Yurt dışı tedarikçilerden sağlanan kredilerde stopaj oranı yüzde 5'e indirilerek vergi yükü azaltılmıştır.

Kablolu, kablosuz ve mobil internet servis sağlayıcılığı hizmetine ilişkin Özel İletişim Vergisi yüzde 15'ten yüzde 5'e indirilmiştir. Ayrıca ön ödemeli kart satışları dahil, her çeşit telekomünikasyon işletmeciliği kapsamındaki tesis, devir, nakil ve haberleşme hizmetlerinden yüzde 15 oranında Özel İletişim Vergisi alınacaktır.

1979 veya daha eski model motorlu taşıtların 30 Haziran 2010'a kadar kayıt ve tescillerinin silinmesi ve hurdaya çıkarılması durumunda, tahakkuk etmiş ve ödenmemiş motorlu taşıtlar vergisi ile bu vergiye ilişkin gecikme zammı, vergi cezaları ve plakaya kesilen cezalarından vazgeçilecektir.

Dahilde işleme ve geçici kabul rejimi kapsamında KDV tecil-terkin uygulama süresi 2 yıl uzatılmıştır.

Yağlama yağlarındaki ithal-yerli tedarik arasındaki ÖTV uygulamasından kaynaklanan haksız rekabetin giderilmesi yönünde yasal düzenleme yapılmıştır.

¹ www.gib.gov.tr

Kısa çalışma ödeneğinin miktarı yüzde 50 oranında artırılarak, yararlanma süresi 3 aydan 6 aya çıkarılmıştır. Yararlanma süresi BKK ile 6 ay daha uzatılabilecektir.

Genç ve kadın istihdam teşvikinin süresi uzatılmıştır.

Yatırım ve istihdamın teşvikine ilişkin 5084 sayılı kanunun gelir vergisi, sigorta primi ve enerji desteği teşviklerinden yararlanma süresi 1 yıl uzatılmıştır.

Bakanlar Kurulu; istatistiki bölge birimleri sınıflandırması ile kişi başına düşen milli gelir ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyini dikkate alarak illeri gruplandırmaya ve gruplar itibarıyla teşvik edilecek sektörleri ve bunlara ilişkin yatırım, istihdam büyüklüklerini belirlemeye yetkili kılınmıştır. Buna göre her bir il grubu için yatırıma katkı oranının yüzde 25'i, yatırım tutarı 50 Milyon TL'yi aşan büyük ölçekli yatırımlarda ise yüzde 45'i geçmemek üzere belirlemek ve kurumlar vergisi oranında yüzde 90'a kadar indirim uygulamak Bakanlar Kurulunun yetkileri arasında yer alacaktır. Bakanlar Kurulu ayrıca, yatırım harcamaları içindeki arsa, bina, kullanılmış makine, yedek parça, yazılım, patent, lisans ve "know-how" bedeli gibi harcamaların oranlarını, ayrı ayrı veya topluca sınırlandırabilecektir.

Tekstil, konfeksiyon ve hazır giyim, deri ve deri mamulleri sektörlerinde faaliyetlerde bulunanlardan, üretim tesislerini Bakanlar Kurulunca belirlenen illere 31 Aralık 2010 tarihine kadar nakleden ve asgari 50 kişiye istihdam sağlayan mükelleflere, bu illerdeki işletmelerde sağladıkları kazançlar için nakil tarihi izleyen hesap döneminden itibaren 5 yıl süreyle Kurumlar Vergisi oranını yüzde 5'e kadar indirimli uygulamada Bakanlar Kurulu'na yetki verilmiştir.

Gerçek kişilere kullandırılan kredilerdeki Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu (KKDF) kesintisi oranı yüzde 15'ten 10'a indirilmiştir.

Tapu harcı oranlarının düşürülmesine yönelik olarak 5838 sayılı "Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"la yetki alınmıştır.

16 Mart 2009 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Bazı Mallara Uygulanacak Katma Değer Vergisi ile Özel Tüketim Vergisi Oranlarının Belirlenmesine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararıyla, 15 Haziran 2009'a kadar geçerli olmak üzere,

Net alanı 150 metrekare ve üzerinde bulunan konutlarda Katma Değer Vergisi (KDV) oranı yüzde 18'den yüzde 8'e indirilmiştir.

Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) oranı¹

Ticari araçlarda yüzde 10'dan yüzde 1'e,

Motor silindir hacmi 1600 cm³'ü geçmeyen otomobillerde yüzde 37'den 18'e, Kamyon ve otobüslerde yüzde 4'ten yüzde 1'e,

250 cm³'ü geçmeyen motosikletlerde yüzde 22'den 11'e,

Beyaz eşya ve bazı elektronik eşyalarda yüzde 0'a indirilmiştir.

Üretim ve İhracata Yönelik Kredi ve Garanti Destekleri²

Reel sektörü desteklemek amacıyla KOBİ'lere kredi desteği verilmiştir. Bu kapsamda;

Esnaf ve Sanatkar Destek Kredi Programıyla imalatçı esnaf ve sanatkarlara sıfır faizli kredi desteği verilmiş, yaratılan kredi hacmi 733 milyon TL'ye ulaşmıştır.

İhracatçı KOBİ'lere 650 Milyon Dolar hacimli sıfır faizli ihracat destek kredisi kullanırlmıştır.

1 Milyar Dolar hacminde, düşük faizli yeni bir ihracat destek kredisi ihracatçı KOBİ'ler tarafından kullanılmaya başlanmıştır.

Halk Bankası ile TOBB arasında imzalanan protokolle 800 milyon TL'si nakdi ve gayri nakdi kredi, 400 milyon Doları ise ihracat kredisi olmak üzere yaklaşık 1,5 milyar TL'lik bir kredi imkanı KOBİ'lerin kullanımına sunulmuştur.

Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası ile Ziraat Bankası arasında, sendika üyesi kuruluşlara uygun koşullarda kredi sağlanmasına ilişkin kredi protokolü imzalanmıştır.

Vergi ve SGK prim borcu bulunan esnaf ve sanatkarlara da, borçları mahsup edilmek üzere KOSGEB kredilerinden yararlanma imkanı getirilmiştir.

“Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri Projeleri Ödeneklerinin Kullanımı ve Kredilendirilmesine İlişkin Esas ve Usuller”e yönelik yönetmelik değişikliğiyle, 1 Ocak 2009 tarihinden geçerli olmak üzere,

Organize Sanayi Bölgesi ve Küçük Sanayi Sitelerinin inşaatlarının yapılması için Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından verilen kredinin yıllık faiz oranları;

¹ www.gib.gov.tr

² www.tcmb.gov.tr

Kalkınmada öncelikli yörelerde % 2'den % 1'e,
Normal illerde % 5'ten % 3'e,
Gelişmiş illerde % 9'dan % 6'ya düşürülmüştür.

Ödeme sıkıntıları da dikkate alınarak, kredilere ilişkin ödemesiz süre iki katına çıkarılmıştır. Bu çerçevede, Küçük Sanayi Sitelerinin altyapı ve üstyapı inşaatlarının tamamlanmasından 1 yıl sonra başlatılan ödemeler, 2 yıl sonra başlatılacaktır.

Kredi teminatlarında yeni bir düzenlemeye gidilmiş ve gayrimenkul ipotegi ile birlikte nakit teminatı da alınabilmesi yönünde düzenleme yapılmıştır.

İhracatçılara kullandırılmak üzere belirlenmiş olan ihracat reeskont kredisi limiti 500 milyon ABD doları artırılarak 1 milyar ABD Dolarına yükseltilmiştir. Ayrıca, ihracat reeskont kredisi uygulama esas ve şartları yeniden düzenlenerek, bu kredilere kullanım kolaylığı getirilmiştir. Bu amaçla;

Akreditifli işlemlerde akreditif bedelinin Merkez Bankası'na temlik edilmesi şartı kaldırılmıştır.

Türk Eximbank tarafından uygulanmakta olan sevk öncesi ihracat kredisi kapsamına mal mukabili ihracatın finansmanı da dahil edilmiştir.

İhracatın finansmanında reeskonta getirilecek senetlerde, yurt dışı bankalarca ödeme garantisi verilme şartı kaldırılmış, Türk Eximbank ve diğer ticari bankaların ödeme garantisi yeterli görülmüştür.

Firmaların Eximbank kredi kapsam ve limitleri artırılmış; ihracat performansı yüksek olan kuruluşların limitleri, geçmiş yıllardaki performansları da dikkate alınarak yükseltilmiştir. Uygulamada 10 Milyon Dolar olan firma limitine T.C. Merkez Bankası reeskont kaynağından 10 Milyon Dolar tutarında ek limit sağlanmıştır.

Eximbank'ın doğrudan kullandığı kısa vadeli kredilerdeki geri ödeme vadeleri sektörden gelen talepler doğrultusunda Ocak-Mart döneminde 3 ay uzatılarak kredi kullanım kolaylığı sağlanmıştır.

Hazine, Eximbank'a garanti ve ikraz yoluyla destek sağlayacaktır. Bu amaçla, Hazine'nin 2009 yılında sağlayabileceği toplam garanti ve ikraz limiti 1 milyar dolar artırılarak 4 milyar dolara çıkarılmıştır. Bu imkanın önemli bir bölümü ihracatın ve KOBİ'lerin finansmanına yönelik olarak kullanılacaktır.

Eximbank'ın ödenmiş sermayesi, ihracatı daha fazla desteklemesini sağlayacak şekilde 1 Milyar TL'den 1,5 Milyar TL'ye yükseltilmiştir.

Yurtdışı Müteahhitlik Teminat Mektubu Kontr-Garanti uygulamasına iřlerlik kazandırılmıştır.

Kamuoyunda sicil affı olarak bilinen “Karřılıksız Çek, Protestolu Senetler ile Kredi ve Kredi Kartları Borçlarına İliřkin Kayıtların Dikkate Alınmaması Hakkında Kanun” Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiřtir. Kanuna göre, ilgili borçların yasanın yürürlüğe girmesinden önce ya da girdikten sonra 6 ay içinde ödenmesi veya banka ve özel finans kurumlarınca yeniden yapılandırılması halinde, borcun tamamının ödenmesini müteakiben Merkez Bankası’nda tutulan kayıtlar silinecektir.

Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından kullanılan düşük faizli tarım kredilerinin vadesi iřletme kredilerinde 18 aydan 24 aya, yatırım kredilerinde 5 yıldan 7 yıla çıkarılmıştır.

Eximbank’ın kullandırıđı 1 yıla kadar vadeli TL kredilerin faiz oranları 24 Mart 2009 tarihinde 2 puan indirilmiştir. Böylece, söz konusu kredilerde 2009 yılı içinde yapılan indirim miktarı 5 puana ulaşmıştır.

Kamuoyunda “Karřılık Yönetmeliđi” olarak bilinen yönetmelikte yapılan deđiřlikle,

Kredi taksit ödemelerinde meydana gelen gecikmenin yakın izlemedeki krediler kapsamına alınmasına ilişkin süre 30 gün olarak belirlenmiştir.

1 Mart 2010 tarihine kadar; birden çok kredisi bulunan kredi müşterisine ait kredilerden herhangi birinin yapılan sınıflandırma geređi donuk alacak olarak kabul edilmesi nedeniyle aynı grupta sınıflandırılan kredilerden ödemelerinde gecikme olmayanlar bankalarca özel karřılık uygulamasına tabi tutulabilecektir.

Donuk alacak haline gelen kredi ve diđer alacakların ödemesi gecikmiř olan kısmının tahsili durumunda, diđer krediler ve alacaklar bu kapsamda deđerlendirilecek ve donuk alacak sınıflandırılmasına ilişkin kořulların bulunmaması halinde, en az 6 ay süreyle “yakın izlemedeki” kredilerin yer aldıđı İkinci Grup’ta izlenmek kaydıyla standart nitelikte kredilerin yer aldıđı Birinci Grup’ta sınıflandırılabilir.

İkinci Grup’ta sınıflandırılan krediler donuk alacak olarak sınıflandırılmadan önce iki defa yeni sözleşme kořuluna bağlanabilecektir. Ayrıca donuk alacak olarak sınıflandırılmış olan kredilerin yeniden yapılandırılması imkanı daha esnek kořullarla ikiden üçe çıkarılmıştır.

Finansman Destekleri¹

İç piyasadaki yatırımcı tabanını genişletmek amacıyla 28.01.2009 tarihinde Gelire Endeksli Senet (GES) ihracı gerçekleştirilmiştir. Söz konusu senetlerin getirileri, Kamu İktisadi Teşebbüsü statüsündeki Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), Devlet Malzeme Ofisi (DMO), Devlet Hava Meydanları İşletmeleri (DHMİ) ve Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğünden (KIYEM) bütçeye aktarılan hasılat paylarına endeksliidir.

Mevduat garantisinin kapsamını genişletme ve sınırını artırma konusunda Bakanlar Kurulu'na

Yetki verilmiştir.

Diğer ²

Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından kayıtdışı strateji eylem planı hazırlanmış olup yürürlüğe konulmuştur.

Ecrimisil hesaplamasına ilişkin sorunları gidermeye yönelik düzenleme yapılmıştır.

“Yetkili Gümrük Antreposu” kurulması ve buraların gümrük hattı dışında kabul edilmesine yönelik yasal düzenleme yapılmıştır.

Ar-Ge Şirketlerinin de Ar-Ge teşviğinden yararlanmasının sağlanması amacıyla, Ar-Ge merkezi kuracak firmaların ayrıca üretim faaliyetinde bulunma koşulu olmadığına ilişkin Yönetmelik hazırlanmıştır.

Gümrük Müsteşarlığı'nın 31.12.2008 tarihinde yaptığı düzenlemeyle, Çin'den yapılan vasıflı çelik ithalatında gümrük vergisinden muaf ürünlere vergi getirilmiş, mevcut vergi oranları ise yükseltilmiştir.

Hakediş ödemelerinin sosyal güvenlik borçları nedeniyle geciktirilmemesini sağlamak için borç sorgulamasının sadece hakedişin ödeneceği iş kapsamıyla sınırlı tutulması amacıyla borç uygulaması, Türkiye geneli yerine işyeri dosyasının bulunduğu ünite ile sınırlandırılmıştır.

¹ www.hazine.gov.tr

² www.hazine.gov.tr

В.А.Черненко
Д.э.н., профессор, заведующий кафедрой
«Мировая экономика» Санкт-Петербургского
Государственного Университета Сервиса и Экономики

Диверсификация экономики России в условиях глобального кризиса

Усиливающиеся кризисные процессы обнаружили высокую уязвимость сырьевой экономики России, поставили ее функционирование в зависимость от меняющейся мировой конъюнктуры на нефтегазовом рынке, привели к значительному повышению рисков в ее функционировании, стали причиной сокращения экспортных доходов как основных инвестиционных ресурсов, поддерживающих стабильное развитие экономики. Становится все более очевидным, сырьевая специализация несет в себе значительные угрозы для жизнеспособности страны и ее экономической безопасности. Избежать самого неблагоприятного сценария развития Россия сможет только в результате масштабной технологической диверсификации национальной экономики.

В отличие от финансового кризиса второй половины 1990-х годов современный кризис является системным, поэтому его преодоление возможно только лишь в результате структурной перестройки экономики, а не манипулирования и перераспределения денежной массы между различными секторами экономики. В самое ближайшее время требуется осуществить переход к глубокой переработке природных ресурсов на основе передовых технологий, диверсифицировать национальную экономику.

Необходимость технологической диверсификации российской экономики вызывается не только внутренними потребностями поддержания пропорциональности, сбалансированности и устойчивости развития, но и улучшением позиций страны в мировой экономике.

Следует признать, складывающиеся тенденции ведут к усилению многих негативных процессов для российской экономики – снижению коэффициента покрытия импорта экспортом и, как следствие, необходимости увеличения в

ближайшем будущем внешних заимствований, ведущих к росту внешнего долга страны. Рост дефицита баланса по торговым операциям, посредством девальвационного эффекта ведет к росту внутренних цен (особенно в условиях низкой ценовой эластичности продовольственной статьи импорта) с последующим негативным эффектом для всей финансово-экономической и социальной ситуации в стране.

По нашему глубокому убеждению, современный глобальный экономический кризис обусловлен трансформацией реального мирового экономического роста в спекулятивный, связан с отрывом высокой динамики виртуальных доходов, получаемых в результате финансовых операций, сделок с недвижимостью и пр., от динамики прироста реальных ценностей. Именно поэтому лидеры ведущих стран мира признали, что выход из глобального экономического кризиса возможен только в результате перехода на инновационный путь развития. На саммите АТЭС в ноябре 2009г. была принята итоговая декларация, основное содержание которой сводится к намерению лидеров стран АТЭС увеличивать рост мировой экономики путем внедрения инноваций.

Россия, обладающая огромным интеллектуальным потенциалом, использование которого могло бы позволить создавать разнообразные технологии и представлять на мировом рынке уникальные товары гражданского назначения, пошла по пути имитации западных кабинетных экономических теорий. Известно, что основной причиной современного экономического кризиса в нашей стране стал глубокий разрыв между созданием реальных ценностей и созданием доходов «из воздуха», лишь спровоцированный проблемами, возникшими в американской экономике. Именно поэтому восстановление реального производства является основным условием выхода страны из кризиса и укрепления позиций страны в международных экономических и политических процессах.

Необходимость ускоренной и эффективной диверсификации российской экономики является вполне объективным экономическим императивом.

Между технологической модернизацией экономики России и диверсификацией внешнеэкономических связей существует взаимная связь. Технологическая модернизация является ресурсом

для диверсификации внешнеторговых связей. Производство новых, технологически-интенсивных и конкурентоспособных товаров будет способствовать диверсификации экспорта, снижению внешнеторговых рисков и увеличению экспортных доходов. В то же время диверсификация внешнеэкономических связей нашей страны будет способствовать технологической модернизации ее экономики. Рационализируя импорт, страна сможет импортировать необходимые инвестиционные товары (оборудование) и технологии для развития национального производства; высокотехнологические отрасли, осваивая зарубежные рынки, способны увеличить свои доходы и тем самым диверсифицировать источники инвестирования.

Функционирование внешнеторгового сектора является не только важным с точки зрения оценки ситуации, идентификации наиболее проблемных узлов в национальном развитии и формирования долговременной внутренней инновационной стратегии. Внешнеторговый сектор – это также источник привлечения дополнительных, как финансовых, так и технологических ресурсов, в том числе для осуществления планов по технологической модернизации страны.

С точки зрения ресурсных потоков использование внешнеторговых связей может быть направленно как на привлечение технологических ресурсов для производства более конкурентоспособных товаров, так и на расширение объемов сбыта произведенной конечной технологически интенсивной продукции на мировых рынках (стратегия экспортоориентации).

Ориентация на увеличение «технологического» импорта в страну в целях осуществления модернизации ее экономики может происходить как в результате приобретения патентов, лицензий и других юридически оформленных прав на использование «ноу-хау», так и в результате импорта техники, высокотехнологического оборудования, приобретения технологической документации, привлечения зарубежных специалистов для выполнения определенного вида научно-исследовательских, опытно-конструкторских и прикладных работ. Импорт технологий весьма распространенный способ ускорения технологической модернизации национальной экономики, который успешно использовался странами-имитаторами во второй половине 20-го

века. Экономя значительные ресурсы на выполнении дорогостоящих фундаментальных исследований, страны-имитаторы приобретали их коммерциализированные результаты - соответствующие товары (прежде всего оборудование). Затем они осваивали собственное производство технологически-интенсивной продукции с учетом своих уникальных «сравнительных преимуществ» в виде дешевой и многочисленной рабочей силы, добивались расширения масштабов ее производства и сбыта на мировом рынке. К примеру, в области производства швейного оборудования многие восточноазиатские компании приобретали машины у их производителей (например, в Германии), затем, разбирая их по деталям, собирали свою модель, наращивая впоследствии масштабы производства и продаж такой, «усовершенствованной», продукции на мировых рынках. Это способ заимствования технологий получил название «аналитический дизайн». Можно утверждать, что конец XX - начало XXI в. - это период стремительного роста стран, успешно имитировавших передовые технологии с учетом преимуществ в ценовом факторе (относительно дешевая рабочая сила) и наращивающих масштабы производства с ориентацией на освоение мирового рынка. В этой группе стран лидирующее положение занимают, как известно, Китай и Индия.

Правительство не предприняло реализацию тщательно проработанных и оформленных в программных документах мероприятий по эффективному внедрению новых технологических решений в производственную практику российских компаний и не уделило должного внимания возможностям технологического разнообразия в развитии российских регионов. Фактически, правительство всерьез еще не занималось проблемами научно обоснованной технологической модернизации российской экономики и диверсификации ее внешнеэкономических связей.

Наряду с решением проблемы технологической диверсификации национальной экономики, России предстоит решать и проблему поиска достойного места в новом международном разделении труда. Модель МРТ, в которой по технологическому признаку все страны разделялись на страны-инноваторы (Германия, США, Франция и другие развитые страны), страны-имитаторы (восточно-азиатские страны, прежде всего

динамично развивающийся в последние годы Китай) и страны-аутсайдеры (прежде всего страны с закреплённой сырьевой специализацией) уже во многом не соответствует сложным современным реалиям и является одной из причин углубляющегося глобального экономического кризиса. Россия не может и далее оставаться сырьевой страной, но и перспективы стать страной-имитатором является для нас неблагоприятным. Основным источником роста для этих стран, как известно, является дешёвая рабочая сила, позволяющая повышать ценовую конкурентоспособность товаров, уже освоенных в производстве ведущих стран мира. Вполне закономерно, что данные страны не имеют развитой сферы фундаментальных исследований, а свои ограниченные интеллектуальные и финансовые ресурсы сосредотачивают на развитии определённого спектра прикладных исследований. Этот путь явно не подходит для России, уже имеющей по-факту сложную технологическую структуру экономики и развитую сферу исследований, потенциально позволяющей создавать передовые технологии.

Российский фондовый рынок во время финансового кризиса

1. Предкризисные амбиции

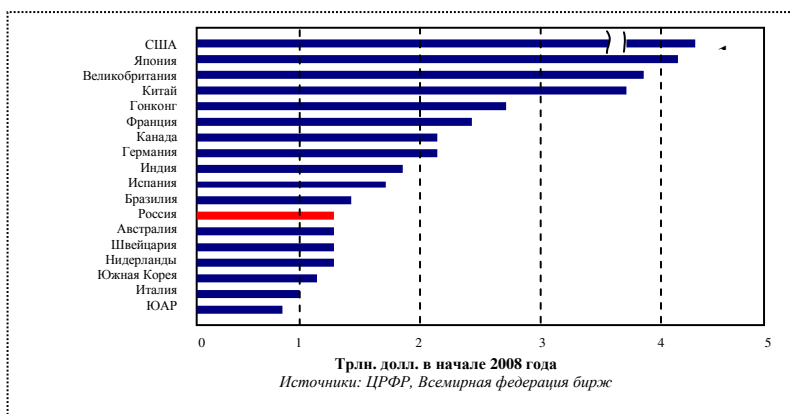
В августе 1998 года Россия пережила жестокий финансовый и экономический кризис, следствием которого стал дефолт национальной экономики. Курс рубля по отношению к доллару упал в четыре раза, фондовый рынок практически прекратил существование. В течение 1999 года экономика России находилась в депрессивном состоянии. Однако уже в 2000 году начался экономический подъем, вызванный, прежде всего, стремительным ростом цен на нефть в мировой экономике. В том же году президентом России стал Владимир Путин. Совпадение во времени этих трех событий: рост цен на нефть, видимое экономическое благополучие России и президентство Путина породили в российском обществе устойчивую иллюзию, что успехи России связаны напрямую с личностью Путина. И эта иллюзия активно поддерживается национальными средствами массовой информации. К началу 2008 года в России сформировалась амбициозная концепция о превращении Москвы в Мировой финансовый центр (МФЦ).

К этому времени финансовый рынок России по ряду показателей вышел в лидеры среди развивающихся рынков. Большинство его сегментов демонстрировали опережающую динамику по сравнению с темпами роста всей экономики. Россия заняла 12-е место по объему рынка акций в начале 2008 года (рис. 1).

Основные показатели роста финансового рынка России за 2000-2008 год имели следующий вид.

- Соотношение капитализации рынка акций и объема ВВП выросло за 2000-2008 годы с 17% до 100%.
- Соотношение активов банков и ВВП за тот же период – с 33% до 61%.
- Соотношение стоимости корпоративных облигаций в обращении и ВВП – с 0,5% до 3,7%.
- стоимости чистых активов ПИФов и ВВП с 0,1% до 2,3%.

Рис. 1. Место России в мире по капитализации рынка акций

Единственный сегмент финансового рынка, отстающий от общеэкономической динамики - страховой сектор (табл. 1).

Вместе с тем по сравнению со странами, имеющими развитые финансовые рынки, объем практически всех сегментов финансового рынка России незначителен – за исключением фондового рынка. По соотношению капитализации и ВВП Россия в 2008 превзошла большинство стран Европы, несущественно отставая от США, Японии и Испании. Более высокое значение данного показателя характерно лишь для пяти стран с крупными развитыми рынками (Канада, Австралия, Великобритания, Швеция, Швейцария), а также ЮАР, Гонконга и Сингапура.

Рис. 2. Место России по объему IPO в 2007 году среди развивающихся рынков

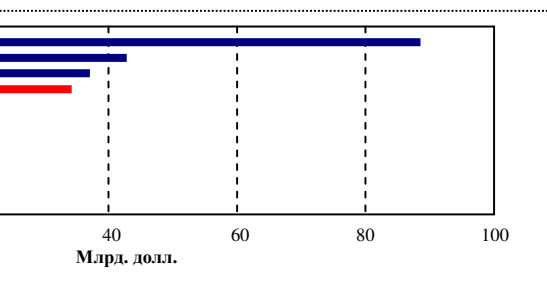

Таблица 1. Крупнейшие сегменты финансового рынка России

Емкость различных сегментов российского фондового рынка по состоянию на начало 2008 года		
Показатель	Млрд. руб.	Процентов ВВП
Капитализация рынка акций	32 928	99,8
Активы коммерческих банков	20 241	61,4
Стоимость еврооблигаций в обращении, обязательства по которым несут российские компании и банки*	2 491	7,6
Стоимость внутренних государственных ценных бумаг в обращении**	1 249	3,8
Стоимость корпоративных облигаций российских компаний в обращении на организованном рынке**	1231	3,7
Стоимость внутренних государственных ценных бумаг в обращении**	1047	3,2
Стоимость внешних государственных ценных бумаг (еврооблигаций и ОГВВЗ) в обращении**	812	2,5
Стоимость открытых позиций на срочном рынке ценных бумаг	111	0,3
Страховые премии, всего	776	2,4
Чистые активы ПИФов	767	2,3
Стоимость субфедеральных и муниципальных ценных бумаг в обращении**	224	0,7
* По рыночной стоимости ** По номинальной стоимости Источник: данные ФСФР, Минфина, Банка России, Росстата, Росстрахнадзора, Банка международных расчетов.		

Все большее количество предприятий реального сектора стали рассматривать фондовый рынок как главный источник привлечения ресурсов для финансирования инвестиций в основной капитал и поглощения конкурентов. В 2007 году объем инвестиций, привлеченных российскими предприятиями на внутреннем рынке ценных бумаг, составил 32,7 млрд. долларов, что примерно составило 13% совокупного объема инвестиций в основной капитал всех российских предприятий в 2007 году. Особенностью 2007 года стал тот факт, что значительная часть привлеченных инвестиций пришлось на рынок акций – посредством IPO/SPO эмитенты привлекли на внутреннем рынке 14,7 млрд. долларов. Россия вышла на четвертое место среди развивающихся рынков по объему IPO

(рис.2). Еще 18 млрд. было получено на рынке корпоративных облигаций. На внешних рынках акций и облигаций российские компании привлекли еще 47,3 млрд. долларов инвестиций.

Вырос уровень глобальной конкурентоспособности национального рынка капитала. Об этом свидетельствует, в частности, повышение доли России в совокупной мировой капитализации с 0,66% в 1997 году до 2,43% в 2007 году; а также в совокупном мировом биржевом обороте акций с 0,09% в 1997 году до 1,51% в 2007 году.

Еще более важно, что растет уровень ликвидности российского рынка: соотношение оборота акций к капитализации выросло за период с 1997 по 2007 год с 0,14 до 0,92. За тот же период это соотношение в Китае снизилось с 1,8 до 1,67; в Индии с 0,69 до 0,61; в Бразилии с 0,75 до 0,44. Средневзвешенное значение данного показателя по 11 крупнейшим развивающимся рынкам снизилось с 1,41 до 1,06. До этой отметки Россия уже почти доросла. Правда, средний уровень ликвидности восьми крупнейших развитых рынков был существенно выше (2,05).

Но тенденции развития глобального рынка капитала таковы, что всего этого недостаточно, чтобы обеспечить надлежащий уровень конкурентоспособности российского финансового рынка. Закономерности глобализации приводят к тому, что через 15-20 лет развивающихся финансовых рынков может не остаться вообще. Будут функционировать только развитые, превратившиеся в международные финансовые центры глобального или регионального масштаба, на которые перетекут операции с финансовыми активами резидентов стран с развивающимися ныне финансовыми рынками. Таким образом, для российского финансового рынка сегодня актуальна альтернатива: либо он станет эффективным развитым рынком, крупным международным финансовым центром, либо российского рынка не будет вообще. Страны без международных центров (и, следовательно, в долгосрочной перспективе без внутренних финансовых рынков) весьма сильно зависят от иностранного капитала, и одновременно там происходит отток сбережений населения на иностранные рынки. Они вынуждены различными способами огораживаться от глобальной экономики, чтобы хоть как-то сохранить национальную экономику от

разрушения. Они эмитируют слабую национальную валюту, подверженную кризисам.

В современном мире можно выделить несколько сформировавшихся глобальных финансовых центров. Сегодня таких центров пять: 1) США (Нью-Йорк), 2) Великобритания (Лондон), 3) Япония (Токио), 4) Германия (Франкфурт), 5) Франция (Париж).

Кроме того, сформировались несколько международных финансовых центров регионального уровня: Гонконг, ЮАР (Йоханнесбург), Мексика, Швеция (Стокгольм). Финансовые центры Испания и Швейцария претендуют на роль скорее глобального центра, нежели регионального. Следует назвать и ряд формирующихся региональных центров: Италия, Канада, Бразилия, Австралия, Сингапур, Тайвань, Южная Корея. Неизбежно на роль финансовых центров будут претендовать Индия и Китай, и власти этих стран уже задумываются о таком направлении развития национального финансового рынка. Следует еще упомянуть те страны, которые, не обладая признаками финансового центра, проводят активную политику по превращению национального финансового рынка в международный финансовый центр. Это - Казахстан, Польша и некоторые другие страны. Совокупные характеристики сложившихся и формирующихся международных центров перед началом мирового финансового кризиса приведены в таблице 2.

**Таблица 2. Международные финансовые рынки
на конец 2007 года**

Финансовый центр	Число компаний, акции которых допущены к торговле		Капитализация (млрд. долл.)	Объем торговли акциями (млрд. долл.)
	Всего	Иностранные		
Глобальные финансовые центры				
США (NYSE)	2297	421	15 651	29 910
Великобритания	3 307	719	3 852	10 334
Япония	2 414	25	4 331	6 476
Euronext	1 155	225	4 223	5 640
Германия	866	105	2 105	4 325

Финансовый центр	Число компаний, акции которых допущены к торговле		Капитализация (млрд. долл.)	Объем торговли акциями (млрд. долл.)
	Всего	Иностранные		
Прочие международные финансовые центры				
Испания	3 537	39	1 800	2 970
Гонконг	1 241	9	2 654	2 137
Швейцария	341	84	1 271	1 886
ОМХ	851	26	1 243	1 865
ЮАР	411	37	828	424
Мексика	367	242	398	145
Формирующиеся финансовые центры				
Италия	307	6	1 073	2 313
Южная Корея	1 757	2	1 123	2 006
Канада	3 951	70	2 187	1 635
Австралия	1 998	85	1 298	1 372
Тайвань	703	5	664	1 010
Бразилия	404	9	1 370	598
Сингапур	762	290	539	381
Прочие страны с крупными развивающимися рынками				
Китай	860	0	3 694	4069
Россия	404	0	1 341	1 230
Индия	4 887	0	1 660	751
Страны, стремящиеся к превращению в финансовый центр				
Польша	375	23	212	88
Казахстан	67	1	41	9
Источники: ЦРФР, Всемирная федерация бирж				

В России проект создания регионального финансового центра до сих пор находится лишь в центре профессиональных дискуссий, до практических дел еще далеко. Результаты этого бездействия налицо – в уже упоминавшемся Индексе глобальных финансовых центров Москва по состоянию на март 2008 года занимала 56-е место из 59. При этом в мартовской версии индекса 2007 года Москва занимала 45-е место из 46, а в версии сентября 2007 года ушла за пределы первой полусотни. В 2010 году ситуация только ухудшилась.

Центр развития фондового рынка сформировал следующие признаки международного финансового центра (они вошли в текст Концепции долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации):

- концентрация капитала (инвестиционного спроса) с существенной долей иностранного капитала;
- концентрация финансового посредничества (финансовых услуг) с существенной долей услуг, предоставляемых посредниками, действующими на глобальном рынке;
- концентрация инструментов (инвестиционного предложения) с существенной долей инструментов, предлагаемых иностранными институтами.

Ясно, что все три признака тесно связаны между собой: концентрация инвесторов, а значит, и финансовых ресурсов ведет к концентрации финансовых услуг, направленных на обслуживание инвесторов, и, соответственно, финансовых организаций и финансовых операций. Концентрация финансовых ресурсов, финансовых услуг, финансовых организаций и финансовых операций ведет к концентрации предложения ценных бумаг, то есть к концентрации финансовых инструментов.

Вместе с тем существуют и обратные связи: концентрация инструментов способствует дальнейшей концентрации финансовых посредников и инвестиционного спроса. Поэтому усилия по расширению перечня инструментов и стимулированию концентрации финансовых операций также являются важнейшими условиями формирования финансового центра.

Доклад ФСФР «О мерах по совершенствованию регулирования и развития рынка ценных бумаг на 2008-2012 годы и на долгосрочную перспективу» содержал 12 приоритетных задач (таблица 3).

Однако доклад этот был нацелен в первую очередь на совершенствование самого финансового рынка. Полномочия ФСФР России не позволяют решать проблемы независимости судебной системы, коррупции, преступности, высокой стоимости недвижимости и аренды, низкого качества производственной инфраструктуры, высоких затрат на ведение предпринимательской деятельности и т.д. Эти проблемы должны решать другие органы государственной власти. К сожалению, сегодня Россия мало делает для решения перечисленных проблем. Кроме того, при обсуждении проблем собственно финансового сектора мы наблюдаем ведомственный оппортунизм. Министерство финансов, естественно, против снижения налогового бремени на инвесторов

до уровня, характерного для большинства стран, являющихся конкурентами России на мировом рынке капитал. Минэкономразвития (в лице непонятно для чего существующего департамента, который идет против идеологии министерства в целом) пытается дублировать регуляторы рынка, одновременно блокируя важнейшие инициативы, направленные на формирование развитого финансового рынка. Центральный банк выступает за сохранение и банковском секторе особых режимов регулирования эмиссий и режимов регулирования форм коллективных инвестиций, отличных от общенациональных.

Таблица 3. Двенадцать задач российского фондового рынка

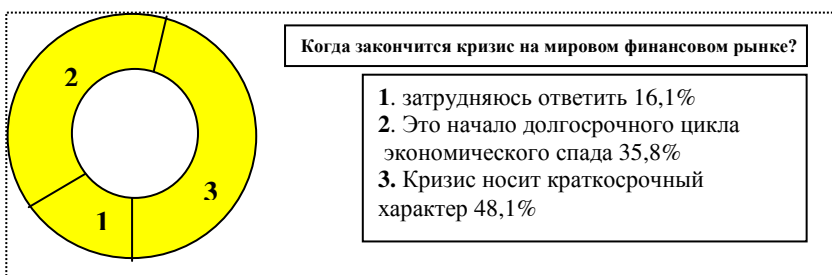
Взаимосвязи между приоритетными задачами развития фондового рынка и превращением России в международный финансовый центр			
Задача	Признаки международного финансового центра		
	Концентрация капитала	Концентрация посредничества	Концентрация инструментов
Консолидация инфраструктуры		+	+
Оптимизация налогообложения	+	+	+
Упрощение регистрации эмиссий			+
Секьюритизация и новые виды бумаг			+
Развитие рынка ПФИ	+		+
Расширение участия населения	+		
Развитие коллективных инвестиций	+	+	
Повышение прозрачности	+	+	
Развитие корпоративного управления	+		
Пресечение недобросовестных практик	+	+	
Совершенствование регулирования	+	+	+
Создание позитивного имиджа России	+	+	+
<i>Источник: ЦРФР</i>			

2. В ожидании кризиса

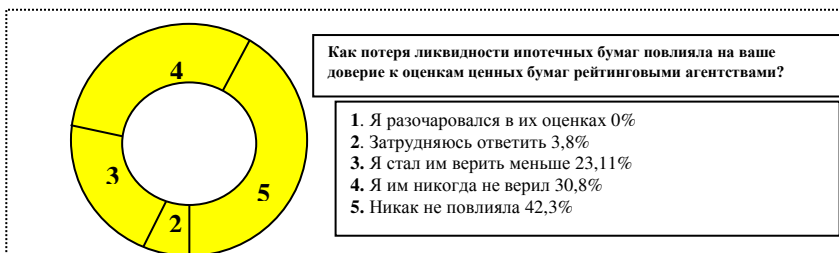
За год до российского кризиса, в сентябре 2007 года газета «Коммерсант» повела опрос 104 топ-менеджеров и собственников российских компаний относительно возможности финансового кризиса в России.

Первой темой, предложенной для обсуждения российскому деловому сообществу в сентябре 2007 года, стал потрясший летом мировые финансовые рынки кризис ликвидности, вызванный финансовыми сложностями у американских ипотечных фондов, работающих в сегменте subprime. Чтобы нивелировать кризис, западные центробанки вынуждены были выбрасывать на рынок

ликвидность в объемах сотни миллиардов долларов в день. В то время еще не было ясно, был ли это локальный кризис или же речь шла о долгосрочном спаде и сдутии «пузыря» на мировом фондовом рынке. Одним из результатов кризиса уже стали обвинения инвесторов в адрес рейтинговых агентств, присваивавших высокие кредитные рейтинги ипотечным облигациям, а также отток капитала из России и решение некоторых российских компаний отложить размещение своих бумаг на западных рынках ввиду плохой конъюнктуры. Каково же было мнение российского делового сообщества относительно серьезности происходящих в мировой финансовой системе процессов?

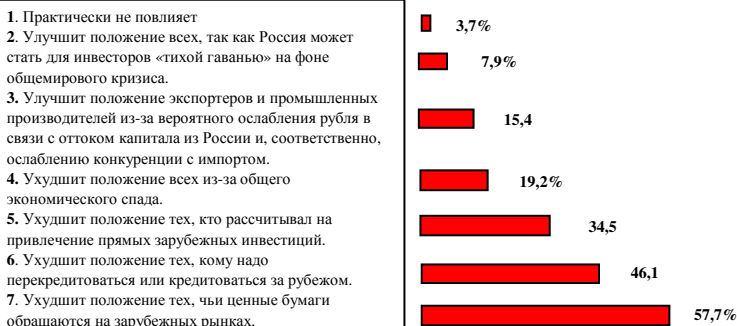
Почти половина (48,1%) представителей отечественного бизнеса, участвовавших в опросе, оценивали ситуацию оптимистично и были уверены, что кризис носит краткосрочный характер. Вместе с тем чуть больше трети (35,8%) опрошенных, напротив, считали, что кризис является началом долгосрочного цикла экономического спада. Затруднились с ответом 16,1% респондентов.

При этом значительная часть (42,3%) участников опроса отметила, что потеря ликвидности бумаг ипотечных фондов никак не повлияла на их доверие к оценкам надежности эмитентов рейтинговыми агентствами в целом. Около трети (30,8%) респондентов указали, что никогда им не верили, чуть меньше (23,1%) – что стали верить им меньше. 3,8% опрошенных затруднились с ответом. Вариант «я разочаровался в оценке рейтинговых агентств» не выбрал никто.

В оценке влияния кризиса на мировом финансовом рынке на российские корпорации российские бизнесмены были не особо оптимистичны. Так, 57,7% опрошенных предпринимателей считали, что кризис ухудшит положение тех российских корпораций, чьи ценные бумаги обращаются на зарубежных рынках. Чуть меньше (46,1%) – что вызовет сложности у тех, кто рассчитывает на западное финансирование и намеревался взять кредит или перекредитоваться за рубежом.

Как кризис на мировом финансовом рынке может повлиять на российские корпорации? (Выберите не более двух вариантов ответа)

Около трети (34,6%) респондентов указали, что последствием кризиса станет ухудшение положения тех компаний, которые рассчитывают на привлечение прямых зарубежных инвестиций. И, наконец, 19,2% предпринимателей считали, что мировой финансовый кризис ухудшит положение всех российских компаний из-за общего экономического спада.

Лишь 15,4% отечественных бизнесменов с оптимизмом восприняли известия с западных рынков. Они полагали, что кризис улучшит положение экспортеров и промышленных производителей из-за вероятного ослабления рубля в связи с оттоком капитала из

России и, соответственно, ослабления конкуренции с импортом. 7,9% опрошенных считали, что следствием кризиса станет улучшение положения всех наших компаний, так как Россия может стать «тихой гаванью» на фоне общемирового кризиса.

3. Сопоставления кризисов 1998 и 2008 годов

В конце 2008 года российские аналитики сравнили изменения фондовых индексов, цен акций и паев ПИФов, которые обращались на рынке в 1998 и в 2008 году, а также подсчитали, сколько заработали вкладчики на депозитах в 1998 и 2008 годах.

Рублевые депозиты в 2008 году принесли вкладчикам 9-12% прибыли. Это чуть меньше, чем в 1998 году – от 13% годовых (Сбербанк) до 17% (Банк Москвы). Как и в 1998 году ставки по вкладам оставались ниже уровня инфляции, т.е. реального выигрыша для вкладчиков не было.

Другое дело долларовые депозиты: они перекрыли инфляцию, которая в 1998 году была 84%, а в 2008 году превысила 13%.

Курс доллара в 2008 году вырос на 19%, и годовые долларовые депозиты принесли около 28% дохода. С сентября 1997 года по август 1998 год Банк России фактически поддерживал слабо снижающийся курс рубля, хотя цены на нефть опустились с \$20 до \$9 за баррель. В августе 1998 года после объявления дефолта курс доллара взлетел с 6 до 20 руб.

Те, кто в начале 1998 года открыл вклады в долларах в «правильном» банке в пересчете на рубли заработали 255% прибыли. В выгоде остались и те, кто положил доллары под матрац (+244%).

Однако повезло не всем: после дефолта население кинулось в банки спасать сбережения, через неделю банки отказались платить. Из 20 «системообразующих» устояли единицы. Страхования вкладов тогда не было, и правительство вынуждено было прогарантировать вклады в шести банках (Инкомбанк, Мосбизнесбанк, «Менатеп», Мост-банк, Промстройбанк, «СБС-агро»): через Сбербанк возвращали основную сумму рублевого вклада. Валютные депозиты конвертировались по курсу 9,33.

В 2008 году, как и 10 лет назад, фондовые индексы снизились в разы. На этот раз более-менее ликвидные бумаги на ММВБ потеряли до 90% стоимости.

Держатели акций Сбербанка, к примеру, и в 1998 и в 2008 году потеряли около 80% вложений. Бумаги «Лукойла», «Сургутнефтегаза», привилегированные акции «Ростелекома» в 2008 году подешевели даже больше, чем в 1998 году (таблица 4). Лишь обыкновенные акции «Ростелекома» в 2008 году принесли небольшой по сравнению с другими бумагами и в 1998 году убыток – 9,5%. Обыкновенные акции «Ростелекома» превратились в абсолютно нерыночный инструмент, весь объем сконцентрирован у одного игрока, который контролирует ценообразование.

До 2008 года дожили 9 из 18 действовавших в 1998 году ПИФов (таблица 4). Причем фонды акций проявили завидную стабильность: в 2008 году, как и в 1998 году, их пайщики потеряли по 60-70% вложений. А вот фонды облигаций на этот раз отделались умеренными потерями: «Тройка диалог – Илья Муромец» – 28%, «Паллада – фонд облигаций» - 5,4%. В 1998 году их пайщики лишились 84% и 60% вложений соответственно.

В 2008 году гособлигации принесли до 15% убытков, корпоративные – до 30%. В 2008 году на российском рынке преобладал корпоративный долг, а в 1998 году на нем были в основном ГКО-ОФЗ и дефолт обесценил активы фондов облигаций.

Несмотря на некоторое сходство между 1998 и 2008 годами, проводить аналогию не стоит. В 1998 году российский кризис разрешился дефолтом, и обвал курса рубля стал подарком для российских экспортеров и товаропроизводителей. Все это, в конечном счете, стало причиной бурного роста в экономике. А сейчас наблюдается общемировая рецессия и недоверие инвесторов к рынку. Россия пожинает последствия общемирового кризиса, вторая фаза которого с немалой вероятностью может возобновиться уже в 2010 году, на сей раз в Европейском Союзе.

**Таблица 4. Последствия кризисов в 1998 и 2008 годов
в рублевом эквиваленте**

Индикаторы	Изменение за год, %	
	1998 год	2008 год
Инфляция	84%	13,5%
Индекс РТС (\$)	-85%	-72%
Индекс ММВБ	-46,70%	-67,8%
Способы вложений		

Индикаторы	Изменение за год, %	
	1998 год	2008 год
Доллар	246	19,1
Золото (ОМС)	240	25,9
Вклады в рублях	13	12
Вклады в долларах	255	28,5
Акции		
Лукойл, обыкновенные	-39	-54
Сбербанк, обыкновенные	-83	-25,9
Сбербанк, привилегированные	-81,6	-87,1
Ростелеком, обыкновенные	-28,6	-9,6
Ростелеком, привилегированные	-55,3	-79,3
Сургутнефтегаз, обыкновенные	20	-43,6
Сургутнефтегаз, привилегированные	-40	-63
ПИФы		
Тройка диалог – Добрыня Никитыч	-71,2	-70,8
Тройка диалог – Илья Муромец	-84,3	-28,3
Монтекс аури ДВИ*	-72,0	-65,1
Паллада ГЦБ**	-60,5	-5,44
Паллада ГБ***	-61,7	-54,7
Петр Столыпин	-52,9	-58,3
Пиоглобал фонд акций	-71,1	-72,8
Пиоглобал фонд облигаций	-86,4	-73
Пиоглобал фонд сбалансированный	-71,7	-80,3
* - ныне «Долгосрочные взаимные инвестиции» под управлением «ВТБ управление активами»;		
** - ныне «Паллада – фонд инвестиций»;		
*** - «ныне «Паллада – фонд акций»		

После 10 мая 2010 года российский рынок ценных бумаг вновь начало лихорадить. Индекс РТС с 1600 пунктов опустился до 1300 и продолжает падение. Лихорадочные новости и падение цен на нефть вновь оживили, утихшие было, страхи инвесторов. Всё это говорит о том, что Россия так и не выработала действенной стратегии для преодоления глобальных экономических потрясений и плывет по течению мировых событий. При этом Россию роднит с Азербайджаном одна существенная черта, являющейся и силой, и слабостью двух экономик – чрезмерная опора на нефтяной сектор.

dos. dr. Vidadi Z. Zeynalov
Azərbaycan Respublikasının rəhbər və informasiya
texnologiyaları nazirliyinin aparat rəhbəri,
Az DİU «Maliyyə» kafedrasının dosenti

**Qlobal maliyyə böhranı şəraitində Azərbaycanda
maliyyə bazarının vəziyyətinin təhlili və dəyərləndirilməsi**

Dünya maliyyə böhranı qloballaşma və ölkələrin qarşılıqlı maliyyə asılılığı şəraitində inkişaf etmişdir. Bütün ölkələr qlobal maliyyə böhranın aqibətini bu və ya başqa dərəcədə özlərində hiss etmişlər. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan iqtisadiyyatı böhranın acısını birdən-birə hiss etmədi. İnkişaf etmiş ölkələrdə böhranın var gücü ilə özünü göstərdiyi 2007-ci ildə və 2008-ci ilin birinci yarısında Azərbaycanda iqtisadiyyatın sabit artımının yüksək tempi qeyd olundu. Bu dövrdə «2004-2008-ci illərdə Regionların Sosial-İqtisadi İnkişafı üzrə Dövlət Proqramı»nın reallaşması müvəffəqiyyətlə başa çatdı. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən, 2008-ci il ərzində Azərbaycanın ÜDM-i 10,8%, əhalinin hər bir nəfərinə düşən gəlirlər 36,2%, AMB-nin valyuta ehtiyatları 52,8% və ya 2121,7 mln. manat artmış, Dövlət Neft Fondunun aktivlərini nəzərə alsaq, ölkənin strateji valyuta ehtiyatları 16 mlrd. manatı ötmüşdür. 2007-2008-ci illər ərzində iqtisadiyyatın real sektorunun kreditləşməsində artım müşahidə olunmuşdur. 2007-ci ilə müqayisədə 2008-ci ildə investisiya 34,3% artmışdır. 2007-ci ilə nisbətən 2008-ci ildə ixracın 8 dəfədən çox və idxalın 29,7% yüksəlişi bizə Azərbaycanda iqtisadiyyat artımından söz açır. Kənd təsərrüfatı məhsullarının rekord yığımı qeydə alınmışdır. 2008-ci ildə Dünya Bankı biznesin aparılması proqramında Azərbaycanı lider dövlət olaraq qeyd etdi.

Məlumat üçün bildirək ki, MDB dövlətlərinin büdcə vəsaitləri 2003-2008-ci illərdə 15-20 faiz artdığı halda, respublikamızda bu göstərici üzrə fərq 8 dəfədən çoxdur. Azərbaycanın büdcə gəlirlərinin illik artım tempi ötən dövrdə orta hesabla 30-40 faiz artımla müşayiət olunub. Məsələn, əgər 2003-cü ildə büdcə gəlirləri 1 milyard 200 milyon manat təşkil edirdisə, 2004-cü ildə bu rəqəm 1 milyard 500 milyon manat,

2005-ci ildə 2 milyard 100 milyon manat, 2006-cı ildə 3 milyard 800 milyon manat olub, 2007-ci ildə 50 faizdən də çox yüksələrək 6 milyard manatı ötüb. Qlobal böhranla müşayiət olunan 2008-2009-cu illərdə dövlət büdcəsinin 10 milyardı manatı ötməsinin özü də yüksək göstəricidir.

Bu gün ikinci elə bir dövlət tapmaq çətinidir ki, son 5 ildə ümumi daxili məhsulun artım tempinə görə dünyada lider mövqeyini qoruyub saxlasın, qısa müddətdə dövlət büdcəsinin vəsaitlərini 10 dəfədən çox artırsın. Azərbaycan isə bunlarla yanaşı, həm də regionların sosial-iqtisadi inkişafına xidmət edən mühüm dövlət proqramlarını uğurla icra edib. Həyata keçirilən sosial infrastruktur layihələri sayəsində bölgələrin siması dəyişib, sahibkarlığın inkişafı, yeni istehsal müəssisələrinin fəaliyyətə başlaması, yeni iş yerlərinin açılması nəminə sistemli addımlar atılıb.

2009-cu ildə, aparıcı ölkələrdə ipoteka defoltları, bankların problemlili kreditlərinin artması, istehlak xərcləri və investisiyaların azalması, işsizlik səviyyəsinin artması müşahidə edildi. Dünya iqtisadiyyatında əmtəə bazarlarında qiymətlər, maliyyə bazarlarında aparıcı indekslər aşağı düşdü.

Bütün bunları nəzərə alaraq, Yanvarın 16-da 2009 – cu ildə Prezident İlham Əliyev Nazirlər Kabinetinin iclasında dünyada gedən iqtisadi proseslər kontekstində Azərbaycan iqtisadiyyatındakı vəziyyəti təhlil etmiş və dünyada gedən maliyyə böhranını nəzərə alaraq hansı qərarların qəbul edilməsi ilə bağlı mövqeyini açıqlamışdır. Bu, dövlət başçısı səviyyəsində dünyadakı iqtisadi böhrana reaksiya verən və ondan çıxış yolunu bütövlükdə göstərən ilk açıqlama idi. İlk dəfə idi ki, rəsmi olaraq qlobal iqtisadi böhrana reaksiyanı nəzərdə tutan "antiböhran tədbirlər paketi" ortaya qoyuldu.

Qlobal iqtisadi-maliyyə böhranı şəraitində

Azərbaycanın antiböhran iqtisadi siyasət proqramı

Prezident İlham Əliyev Nazirlər Kabinetinin iclasında 2009-cu ilin Azərbaycan üçün uğurlu olduğunu bildirmiş, hökumətin qarşıya qoyulan vəzifələrin öhdəsindən uğurla gəldiyini razılıqla bildirmişdir. Dövlət başçısı əksər dünya ölkələrində hökm sürən böhrana, iqtisadi çətinliklərə baxmayaraq, Azərbaycanda ümumi daxili məhsulun 9,3 faizlik artımını haqlı olaraq ciddi nailiyyətlərdən biri kimi dəyərləndirmişdir: "Demək olar ki, bizim bölgədə və postsovet məkanında və geniş mənada, qitədə ölkələrin tam əksəriyyəti böyük

çətinliklərlə üzləşmişdir. O ölkələrdə iqtisadi inkişaf böyük dərəcədə aşağı düşmüşdür. Bəzi ölkələr, demək olar ki, faciə astanasındadırlar. Ancaq bizdə vəziyyət tam başqadır və 9,3 faiz artan iqtisadiyyatımız, bir daha demək istəyirəm ki, 2009-cu ildə və ondan əvvəlki illərdə görülən işlərin nəticəsidir. Sənaye istehsalı 2009-cu ildə 8,6 faiz artmışdır. Bu onu göstərir ki, sənayemiz də artıb. Azərbaycanda son illər ərzində sürətlə aparılan sənayeləşmə siyasəti öz bəhrəsini verməkdədir. Kənd təsərrüfatı 3,5 faiz artmışdır. Bu da çox önəmli göstəricidir".

Səmərəli və şəffaf idarəçiliyi hökumət qarşısında mühüm vəzifələrdən biri kimi müəyyənləşdirmiş Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin idarəçilik konsepsiyasında da bu mütərəqqi prinsip daim önə çəkilir. Nazirlər Kabinetinin ötən ilin sosial-iqtisadi yekunlarına həsr olunmuş iclası da idarəçilikdə şəffaflığın, xalqa hesabat ənənəsinin parlaq nümunəsi olmaqla, respublikamızın global böhranla müsbət ünsiyyətə malik 2009-cu ildə də sürətlə inkişaf etdiyini, qarşıya qoyduğu bütün strateji vəzifələri uğurla gerçəkləşdirdiyini göstərir.

Azərbaycanın global iqtisadi-maliyyə böhranından minimum itki ilə çıxan ölkələrdən olması ilk növbədə dövlət başçısı İlham Əliyevin müstəqil iqtisadi siyasət yeritməsi ilə şərtlənir. Respublikamızın maliyyə təhlükəsizliyinin təmini baxımından beynəlxalq fond birjalarında, qiymətli kağızlar bazarında fəal iştiraka haqlı olaraq ehtiyatlı yanaşması maliyyə böhranının respublikamıza təsirini zəiflədən əsas amillər sırasındadır. Dövlət başçısı İlham Əliyev Azərbaycanın global böhrandan az ziyan çəkməsinin səbəblərinə toxunarkən, haqlı olaraq, respublikamızın milli maraqlara əsaslanan iqtisadi siyasət yetirdiyini xüsusi önə çəkir: "Bəzi hallarda Azərbaycanda maliyyə sektorundakı müəyyən konservativ meyillər beynəlxalq maliyyə qurumları tərəfindən tənqid edilirdi. Bəzən bizə tövsiyə olunurdu ki, integrasiya meyillərinə daha da sürətlə qoşulaq, beynəlxalq ticarət qurumlarına integrasiya edək. Ancaq bizim mövqeyimiz bütün zamanlarda çox ehtiyatlı idi. Çünki Azərbaycan iqtisadiyyatı özünü təmin edən iqtisadiyyatdır. Bəzi başqa ölkələr kimi, biz xarici yardımlardan asılı deyilik. Ona görə biz beynəlxalq iqtisadi əməkdaşlıq məsələlərinə həmişə öz mövqeyimizdən yanaşmışıq".

Global iqtisadi böhranın Azərbaycan iqtisadiyyatına təsiri

Global böhran Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinin pozulması, iqtisadi artımın əhəmiyyətli aşağı düşməsi risklərini yaratmışdı.

Lakin, son illər ölkədə yaradılmış yüksək iqtisadi-maliyyə potensialı və bu potensialdan effektiv istifadə olunması qlobal böhranla effektiv mübarizə siyasətinin həyata keçirilməsinə və ortaya çıxmış risklərin vaxtında neytrallaşdırılmasına imkan vermişdir.

2009-cu ildə Azərbaycan Respublikasının hökuməti özünün maliyyə siyasətini qlobal iqtisadi böhranın ölkə iqtisadiyyatına təsiri şəraitində həyata keçirmişdir. Qlobal iqtisadi böhran Azərbaycan iqtisadiyyatına neftin orta qiymətinin aşağı düşməsi, bank sisteminə beynəlxalq bazarlardan kredit axınlarının azalması, bir sıra qeyri-neft sənaye məhsullarının dünya bazar qiymətlərinin ucuzlaşması vasitəsilə təsir göstərmişdir. Beləliklə, məcmu tələbin xarici maliyyələşmə mənbələri məhdudlaşmışdır.

Nəticədə, ölkə iqtisadiyyatı qlobal böhrana yüksək dayanıqlılıq nümayiş etdirərək artım dinamikasını və əldə olunmuş sosial inkişaf səviyyəsini qoruya bilmişdir. Ölkədə iqtisadi artım ilin yekunu üzrə 9.3% olmuş, o cümlədən neft sektoru üzrə artım 14.3% təşkil etmişdir. Orta illik inflyasiya səviyyəsi isə 2008-ci ilə nisbətən 19.3% bəndi azalaraq 1.5% təşkil etmişdir.

Qlobal böhranın təsirlərinə qarşı mübarizə tədbirləri

Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 9 iyul 2009-cu il tarixli Fərmanı ilə qüvvəyə minmiş Mərkəzi Bank haqqında qanuna dəyişikliklər və əlavələr qlobal böhranın təsirlərinə qarşı daha fəal mübarizə aparmaq imkanını vermişdir. Böhran dövründə dünyanın əksər ölkələrinin mərkəzi banklarının statusunda müşahidə edilən son meyllər bu dəyişikliklərdə öz əksini tapmışdır. Dəyişikliklərə görə Mərkəzi Bank daha uzun müddətə və müxtəlif valyutalarda banklara kreditlər, o cümlədən subordinasiya kreditləri verə bilər. Eyni zamanda Mərkəzi Bank real sektorun dəstəklənməsi məqsədilə dövlət zəmanəti əsasında bankları kreditləşdirmək hüququna malikdir. 2009-cu ildə Mərkəzi Bank başlıca makroiqtisadi tendensiyaları nəzərə alaraq uçot dərəcəsini il ərzində 3 dəfə dəyişərək 8%-dən 2%-ə, faiz dəhlizinin yuxarı həddini isə 13%-dən 7%-ə endirmişdir. İl ərzində Mərkəzi Bank tərəfindən likvidliyin verilməsi əməliyyatları aktivləşdirilmiş, likvidliyin cəlb olunması alətləri isə məhdudlaşdırılmışdır. Məcburi ehtiyat normaları 6%-dən 0,5%-ə salınmışdır. Məcburi ehtiyat normalarının ortalama müddəti həm manat, həm də xarici alyutada depozitlər üzrə 1 ay olmuşdur.

Manatın sabit məzənnəsi əsasında Mərkəzi Bankın iqtisadiyyata birbaşa yardım paketi Ümumi Daxili Məhsulun 5%-i səviyyəsində olmuşdur. Antiböhran proqramının həyata keçirilməsi pul kütləsinin azalmasının qarşısı alınmış, bankların maliyyə dayanıqlığını və iqtisadi aktivliyini qorumuş, sistem əhəmiyyətli iri müəssisələrin istehsalinvestisiya fəaliyyətinə zəruri dəstəyi təmin etmişdir.

2009-cu il ərzində Azərbaycan hökumətinin antiböhran proqramı makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinin qorunmasına və iqtisadi artımın dəstəklənməsinə yönəlmişdir.

Antiböhran tədbirləri sırasında 2009-cu ildə «Mərkəzi Bank haqqında» qanuna edilən dəyişikliklər mühüm rol oynayıb. Qanuna dəyişikliklər və əlavələr Mərkəzi bankların statusuna dair son global meylləri özündə əks etdirib. Mərkəzi Bank banklara daha uzun müddətə və müxtəlif valyutalarda kreditlər, o cümlədən subordinasiya kreditləri vermək imkanı əldə edib. Mərkəzi Bank başlıca makroiqtisadi tendensiyaları və real sektorda fəaliyyət göstərən müəssisələrin mikroiqtisadi monitorinqinin nəticələrini nəzərə alaraq uçot dərəcəsini ötən ilin sonlarından bəri 15%-dən 2%-ə, məcburi ehtiyat normalarını isə 12%-dən 0,5%-ə endirib.

Ümumilikdə, dolayı və birbaşa alətlər hesabına Mərkəzi Bank 2008-ci ilin oktyabrından iqtisadiyyatı təqribən 1,8 mlrd. manatlıq likvidliklə təmin edib. Bu likvidlik dəstəyi bank sistemi ilə yanaşı sistem əhəmiyyətli real sektor müəssisələrini, o cümlədən Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti, «Azəralüminium» ASC-ni əhatə edib, bu şəraitdə cari ilin ilk 11 ayında ölkədə iqtisadi artım davam edərək 9% təşkil edib.

Bir tərəfdən uğurla gerçəkləşdirilən antiböhran tədbirləri, digər tərəfdən əvvəlki illərdən yaradılmış möhkəm maliyyə-iqtisadi potensial hesabına ölkə iqtisadiyyatının dayanıqlığı qorunub saxlanılıb, onun mənfəəti xarici təsirlərə müqavimət qabiliyyəti sınaqdan uğurla çıxıb.

Milli Məclisdə qəbul olunmuş "Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il dövlət büdcəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu da global böhran şəraitində respublikamızın qarşıya qoyduğu məqsədlərə doğru inamla irəliləyən dövlətlər sırasında olduğunu təsdiqləyir. Maliyyə böhranı şəraitində inkişaf etmiş dövlətlərin iqtisadiyyatında inkişaf tempinin zəifləməsinə rəğmən, Azərbaycanda artım meyillərinin nəzərə çarpması büdcə gəlirlərinin tam formalaşmasına imkan yaradır. Respublikamızın iqtisadi və sosial inkişaf konsepsiyasına uyğun olaraq

hazırlanan yeni büdcə layihəsində dünya iqtisadiyyatında növbəti illərdə gözlənilən meyillər də nəzərə alınıb.

Ötən il ərzində Azərbaycan Qiymətli Kağızlar üzrə Dövlət Komitəsinin də (QKDK) yenidən təşkilatlanmasının normativ-hüquqi bazasının təmin edilməsi ilə yanaşı, qiymətli kağızlar bazarı sahəsində qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi, bu sahədə mövcud qanunvericilikdə yaranmış boşluqların aradan qaldırılması və onun qabaqcıl beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması məqsədilə bir sıra tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Azərbaycanda sığortalanan əmanətlərin məbləği 6 min manatdan 30 min manatadək artırılıb. Bu da öz növbəsində əmanətçilərin banklara inamının daha da güclənməsinə təkan verib. Görülən bu tədbir nəticəsində banklara maliyyə vəsaitlərinin cəlb edilməsilə bağlı durumu daha da yaxşılaşdırıb. Bununla əlaqədar "Standard & Poor's" agentliyi qeyd edir: "Regionun bəzi digər ölkələrinin bank sistemlərindən fərqli olaraq Azərbaycanın bank sistemi dünya böhranı başladıqdan sonra yaranan çaxnaşma ilə əlaqədar xeyli həcmdə əmanətlərin götürülməsindən qaça bilib".

"Standard & Poor's" agentliyi Azərbaycanda bankların ciddi problemlərlə üzləşməməsi üçün hökumət tərəfindən də zəruri tədbirlərin görüldüyünü və bunun lazımi müsbət nəticələr verdiyini bildirir. Məsələn, qeyd olunur ki, 2009-cu ilin yanvarından bank sektorunun təkrar kapitallaşmasının stimullaşdırılması məqsədilə mənfəət vergisinə güzəşt tətbiq edilir.

Ümumiyyətlə, 2012-ci ilə qədər bank sektoru mənfəət vergisindən azad edilib ki, bu da həm onların kapitallaşmasına, həm də böhran şəraitində maliyyə problemi ilə üzləşməməsinə münbit şərait yaradır.

2008-ci ilin oktyabrından 2009-cu ilin mayına kimi uçot dərəcəsinin 15 faizdən 2 faizədək endirilməsi, həmçinin məcburi ehtiyat normalarının azaldılması ilə bağlı Azərbaycan Mərkəzi Bankının gördüyü tədbirlərin respublikanın bank sektorunda 1 milyard dollar məbləğində əlavə likvidliyin təmin edilməsidir.

2008-ci ildə və 2009-cu ilin əvvəlində xarici banklar Azərbaycanın bank bazarına çox fəal şəkildə, o cümlədən nümayəndəliklərin açılması ilə, əsasən "Vneştorqbank", "Kommerzbank" və "Citigroup Inc"-la daxil olublar". Yaradılan münbit şərait nəticəsində 2005-ci ildən sonrakı dövr ərzində ölkədə xarici iştiraklı bankların ümumi payı iki dəfə artaraq 30 faizi ötürüb.

Beləliklə, aydın olur ki, qlobal iqtisadi böhran şəraitində digər sahələrdə olduğu kimi, Azərbaycanın maliyyə sektorunda da vəziyyət müsbətdir və dinamik inkişaf tempi qorunub saxlanır. Bu isə öz növbəsində digər sahələrdə inkişaf tendensiyasının qorunub saxlanmasına münbit təsir göstərir. Çünki görülmə tədbirlər nəticəsində bank sektorunun böhrana dayanıqlığı öz növbəsində kreditləşmə səviyyəsini qoruyub saxlayır ki, bu da fəaliyyətində kredit mühüm məqam kimi çıxış edən sahələrdə yaranan problemlərin qarşısını alır. Bütün bunlar qarşıdakı dövr ərzində də qlobal böhranın Azərbaycana təsirinin minimal həddə qalmasını şərtləndirir.

MDB məkanında isə böhrandan daha çox zərər görəcək ölkələr sırasına Rusiya, Gürcüstan, Qırğızıstan, Tacikistan, Qazaxıstan və Ermənistan da daxil edilir. MDB ölkələri arasında Azərbaycanda böhranın təsirləri o qədər də böyük deyil və biz bunu Azərbaycanın maliyyə bazarında ehtiyatlı mövqe tutması ilə əlaqələndirik.

Əlbəttə ki, Azərbaycanın maliyyə imkanlarının artması ölkədə bir çox aparcı sahələrin, xüsusən də sahibkarlığın inkişafında mühüm rol oynayır və bu sahədə dövlət tərəfindən görülmə tədbirlər bəhrələrini verir. Dövlət tərəfindən sahibkarlara verilən güzəştli kreditlər isə bu sahədə dinamik inkişafı əhəmiyyətli dərəcədə stimullaşdırmaqdadır. Məhz bu səbəbdən dövlət tərəfindən verilən belə kreditlərin həcmi artırılmaqdadır.

Belə ki, ötən il qədər sahibkarlara hər il 80 milyon manat məbləğində güzəştli kreditlər verilirdi. Bu il kreditlərin məbləği 130 milyon manat təşkil edir.

Azərbaycan üçün qlobal böhran şəraitində cəlbədicə digər bir məqam isə qiymətli kağızlar, o cümlədən istiqraz bazarının inkişafı ilə əlaqədardır. Bilindiyi kimi, dünyanı çulğamış maliyyə böhranının əsası elə qiymətli kağızların dəyərdən düşməsilə başlanıb. Nəticədə qlobal maliyyə böhranı istiqrazların qiymətinin kəskin azalmasına və bütün dünyada istiqraz böhranına gətirib çıxarıb. Lakin bu hal Azərbaycan təcrübəsində özünü doğrultmadı. Bunun ən bariz nümunəsi isə Azərbaycan İpoteka Fondunun istiqrazlarında özünü göstərdi.

Xatırladaq ki, iyunun 16-da 2009 – ci ildə ilk dəfə olaraq Bakı Fond Birjasında (BFB) İpoteka Fondunun istiqrazlarının yerləşdirilməsinə başlanılıb. Hər rəqə 15 milyon manat həcmində adlı, faizli istiqraz çıxarılıb. Bir istiqrazın nominal satış qiyməti 1000 manat təşkil edib.

İllik gəlirliyi 3 faiz olan istiqrazlar 7 illiyə buraxılıb və onların son ödəmə tarixi 2016-cı ilin mayına qədərdir.

İpoteka Fondunun istiqrazları elə hərraca çıxarıldığı ilk gündən onlara tələbatın olduğu təsdiqləndi. Bu da Azərbaycanın qlobal iqtisadi böhranın təsirlərindən yayınması deməkdir. İpoteka Fondunun istiqrazlarının ümumi həcmi isə 55 milyon manatdır. Ekspertlər bildirir ki, bu kağızlar dövlət təminatlı olduğundan investorların onlara marağı çox böyükdür və yerdə qalan 40 milyon manatlıq istiqrazlar da Bakı Fond Birjasında çıxarılan kimi dərhal satılacaq.

İstiqraz satışından əldə olunan gəlirlər isə İpoteka Fondunun hesabına köçürülür və beləliklə, əhaliyə cari il üçün verilən ipoteka kreditlərinin həcmi müvafiq olaraq daha 55 milyon manat artacaq ki, bu daha çox ailənin mənzil sahibi olması deməkdir. Son nəticədə isə bu, tikinti sahəsində məşğulluq səviyyəsinin yüksək həddə qalmasına və tikinti sektoruna bağlı müəssisələrin fəaliyyətinin daha da genişlənməsinə gətirib çıxarır. Belə vəziyyət isə Azərbaycanda əhalinin məşğulluq səviyyəsinin artmasına, işsizlik probleminin aradan qaldırılmasına münbit şərait yaradır.

Bütün bunlar dünyanın bir çox ölkələrindən fərqli olaraq qlobal böhran şəraitində də dinamik iqtisadi inkişafın mümkünlüyündən xəbər verir və bunun ən bariz nümunəsi kimi məhz Azərbaycan çıxış edir. Elə bu səbəbdən də beynəlxalq aləmdə qlobal iqtisadi böhranın təsirlərindən qorunmaq baxımından Azərbaycan təcrübəsinə diqqət artır.

Bununla belə, Azərbaycan qlobal iqtisadi böhrandan ən az zərər çəkmiş ölkələrdən biridir. Bütün bunlar ölkə hökuməti tərəfindən vaxtında və savadlı şəkildə həyata keçirilmiş və ətraflı düşünülmüş tədbirlər nəticəsində əldə edilmişdir ki, bunu da aşağıda gözdən keçirəcəyik.

Dünya böhranı şəraitində Azərbaycanın maliyyə uğurları

Bunların nəticəsində dünya böhranı şəraitində Azərbaycanın dövlət strukturları üç əsas məsələni uğurla həll edə bildilər:

1. milli valyuta öz sabitliyini saxlaya bildi və manatın devalvasiyasının qarşısı alındı;

2. neftin satışından daxilolmaların azalmasına baxmayaraq, 2009-cu ilin yanvar-noyabr ayları üzrə dövlət büdcəsində 1026,9 mln. manat profisit müşahidə olundu;

3. Azərbaycan maliyyə sistemi özlərini qoruyub saxlaya bildilər və heç bir maliyyə insitutu da müflisləşmədi.

Bu faktlar dövlətin maliyyə-büdcə siyasətini müsbət qiymətləndirməyə imkan verir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycandan heç də az olmayan neft ehtiyatlarına malik Rusiya və Qazaxıstan kimi ölkələr sadalanan məsələlərdən heç birini yerinə yetirməmişdilər.

2008-ci ildə başlamış global maliyyə-iqtisadi böhranın mənfi fəsadları hələ də davam etdiyi şəraitdə Azərbaycanda xalqın rifah halının yaxşılaşdırılmasına xidmət edən dövlətçilik strategiyası ardıcıl surətdə həyata keçirilmiş, ölkəmizin maliyyə sistemi daha da möhkəmlənərək onun inkişaf tempi qorunub saxlanılmışdır.

2009-cu il əksər dünya ölkələrində global böhranın güclənməsi ilə müşayiət olunsada, respublikamızın daxili potensiala əsaslanmaqla həyata keçirdiyi antiböhran tədbirləri dinamik inkişaf tempini qoruyub saxlamağa imkan verdi. Bir sıra yaxın və uzaq ölkələrdə iqtisadi tənəzzülün dərinləşməsinə rəğmən, Azərbaycanda ümumi daxili məhsulun 9 faizlik artımı, həyata keçirilən səmərəli iqtisadi siyasətin nəticəsidir. Qlobal böhran ötən illərdən başlanmış dinamik inkişaf tempinin sürətini bir qədər azalda bildi, bu da təbiidir: dünyaya açıq ölkə olan, beynəlxalq iqtisadi-təsərrüfat sisteminə uğurla inteqrasiya edən Azərbaycan global maliyyə-iqtisadi böhranının mənfi təsirlərindən tamamilə yayına bilməzdi. Əsas nəticə odur ki, global böhran şəraitində bir çox ölkələr üçün tamamilə əlçatmaz görünən iqtisadi inkişaf sürətinə nail olunub və bunu beynəlxalq maliyyə qurumları da etiraf edirlər.

Uğurla həyata keçirilən inkişaf və modernləşmə strategiyası sayəsində Azərbaycan iqtisadiyyatı global böhrana yüksək dayanıqlıq nümayiş etdirərək müvazinətini itirmədi, artım dinamikasını və sosial inkişaf səviyyəsini qoruya bildi. Ölkədə güclü sabitlik potensialının yaradılması şəraitində gerçəkləşdirilən antiböhran siyasəti maliyyə sabitliyinin qorunmasına da yaxşı imkanlar yaratdı.

Dünya miqyasında böhranla mübarizə məqsədilə həyata keçirilən tədbirlərin təhlili göstərir ki, xarici və daxili borcu az olan, eyni zamanda yüksək maliyyə-valyuta ehtiyatlarına malik ölkələr böhrana daha hazırlıqlı və dayanıqlıdirlər. Bu baxımdan hələ ilin əvvəllərində həm Beynəlxalq Valyuta Fondu, həm də dünyanın aparıcı reyting agentliyi olan "Standart&Poors" öz hesabatlarında Azərbaycan iqtisadiyyatının böyük imkanlara malik olduğunu və dayanıqlılığını, habelə ölkə rəhbərliyinin həyata keçirdiyi iqtisadi siyasətin dünya böhranının nəticələrini digər ölkələrlə müqayisədə daha asan dəf edəcəyini bildirmişdilər.

2009-cu ildə Azərbaycan korporativ qiymətli kağızlar bazarında (korporativ istiqrazlar və səhmlər) artım qeydə alınmışdır. Bu artım həm yerləşdirilmiş istiqrazların həcmində, həm də təkrar bazarda aparılan əməliyyatlarda baş vermişdir. Əgər 2008-ci ildə korporativ istiqrazlar üzrə yerləşdirmə 33,69 mln.manat təşkil etmişdirsə, hesabat ili ərzində bu göstərici 60% artaraq 53,9 mln.manat olmuşdur. Korporativ istiqrazların təkrar bazarında isə artım daha sürətli olmuşdur. Belə ki, əgər 2008-ci ildə təkrar bazar əməliyyatları 18,10 mln.manat təşkil etmişdirsə, 2009-cu ildə bu göstərici 3,4 dəfə artaraq 61,76 mln.manat-a çatmışdır.

2009-cu ildə korporativ istiqrazlar bazarında yerləşdirmə və təkrar bazar üzrə əməliyyatlarda kəskin canlanma əsasən yerli bankların və İpoteka Fondunun istiqrazlarının yerləşdirilməsindən qaynaqlanmışdır.

2010-cu ilin dövlət büdcəsinin təhlili göstərir ki, Azərbaycan bu il də qarşıya qoyduğu bütün strateji planları, vəzifə və məqsədləri uğurla gerçəkləşdirəcək. Ən əsası, qlobal böhranın mənfi təsirlərindən uğurla sığortalanan respublikamız inkişaf və tərəqqiyə hesablanan proqramların gerçəkləşdirilməsinə daha çox diqqət ayırmaq imkanında olacaq.

Həyata keçirilmiş antiböhran proqramı nəticəsində bank sektorunun maliyyə dozumluluğu daha da güclənmişdir:

1. bank sistemi cari öhdəliklərinin təqribən 80%-i səviyyəsində likvid aktivlərə malikdir ki, bu da minimal normadan (30%) coxdur;

2. sektorun kapital adekvatlığı göstəricisi qəbul edilmiş normadan iki dəfə çox -19% olmuşdur;

3. kredit portfelinin keyfiyyəti məqbul səviyyədə qorunub saxlanılmış, vaxtı keçmiş kreditlərin ümumi portfeldə xüsusi cəkisi 3.3% təşkil etmişdir;

4. bankların maliyyə nəticələri müsbət olmuş, cari ilin on bir ayında aktivlər üzrə gəlirlik 2.6%, kapitalın gəlirliyi isə 17.8% təşkil etmişdir.

Beləliklə, Mərkəzi Bankın məzənnə siyasəti dövlətin antiböhran siyasətinin nüvəsinə çevrilərək makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinin qorunmasına imkan vermişdir.

Ötən illərdən əsası qoyulmuş dinamik iqtisadi inkişaf tempinin 2009-cu ildə də qorunub saxlanıldığını demək üçün kifayət qədər əsaslar var. Bu müsbət dinamika ümumən əldə olunan makroiqtisadi göstəricilərdən qaynaqlanır. Ötən dövrün iqtisadi qiymətləndirməsi deməyə əsas verir ki, hökumətin maliyyə sabitliyinin təmini yönümündə

həyata keçirdiyi tədbirlər praktik baxımdan özünü doğruldub, Azərbaycan global böhranın təsirinə ən az məruz qalan dövlətlərdən olub.

2009-cu ildə Azərbaycan dövlətinin antiböhran siyasəti makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinin qorunmasına, sistem əhəmiyyətli bankların və müəssisələrin fəaliyyətinin stabilləşdirilməsinə, iqtisadiyyatın pula olan zərurیتləbatının ödənilməsinə yönəlmişdir.

2009-cu ildə güclü maliyyə ehtiyatlanması bazasında həyata keçirilən çevik antikrizis proqramı sayəsində Azərbaycan iqtisadiyyatı global böhrandan effektiv qoruna bilmişdir. Ölkənin valyuta ehtiyatları global krizisin aktiv fazasında dövlət büdcəsini, pul kütləsini və manatın məzənnəsini stabilləşdirən strateji yastıq funksiyasını yerinə yetirmişdir. Yumşaq pul siyasətinin yeridilməsi şəraitində ölkə iqtisadiyyatı, o cümlədən bank sektoru global krizisin mənfi təsirlərindən etibarlı qorunmuş, potensial resessiyanın qarşısı alınmışdır.

2009-cu ildə orta illik inflyasiyanın aşağı düşməsi əhalinin real gəlirlərinin artımı ilə yanaşı qeyri-neft sektorunun beynəlxalq rəqabət qabiliyyətinin qorunmasına da müsbət təsir göstərmişdir. Məcmu tələbin maliyyə mənbələrinin yumşaq pul siyasəti vasitəsilə qorunması şəraitində qeyri-neft sektorunun artım templəri saxlanmışdır.

Global iqtisadi böhran iqtisadi inkişafda dayanıqlıq və maliyyə sektorunda risklərin adekvat idarə olunması vəzifələrini daha da aktuallaşdırmışdır. Orta və uzunmüddətli dövrdə iqtisadiyyatın, məşğulluğun, büdcə və ixrac gəlirlərinin yüksək dərəcədə saxlənməsinə nail olmaq, bu əsasda ölkədə uzunmüddətli makroiqtisadi dayanıqlığı təmin etmək və yuxarı orta gəlirli ölkələr qrupuna daxil olmaq ölkə qarşısında duran əsas məqsəddir.

**Qlobal iqtisadi böhran və Azərbaycan Respublikasında
pul-kredit sisteminin mövcud vəziyyəti**

1. Qlobal iqtisadi böhran

2009-cu il dünya iqtisadiyyatının yaşadığı böhranın ən mürəkkəb ili olmuşdur. Beynəlxalq institutların ilkin qiymətləndirmələrinə görə 2009-cu ildə bütövlükdə dünya iqtisadiyyatı son 60 ildə ilk dəfə ressesiyaya uğrayaraq 1,1% azalmışdır. Eyni zamanda Beynəlxalq Əmək Təşkilatının son məlumatlarına əsasən bütün dünyada işsizlərin sayı 220 milyon nəfərə çatmışdır ki, bu da dünya üzrə əmək qabiliyyətli əhalinin 7%-ə yaxınını təşkil edir.

İl üzrə ümumilikdə ressesiya baş versə də proseslər rüblər üzrə fərqli ssenarilərdə inkişaf etmişdir. Cari ilin birinci rübündə aparıcı ölkələrdə sistem əhəmiyyətli iri maliyyə institutlarının iflası, bankların problemlı kreditlərinin artması, tikinti sektorunda və daşınmaz əmlak bazarında böhran, ipoteka defoltları, istehlak xərclərinin və investisiyaların azalması davam etmişdir. Dünyanın əksər inkişaf etmiş ölkələri cari ilin ilk rübünü Ümumi Daxili Məhsulun kəskin azalması ilə başa vurmuşlar.

Beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatları və ayrı-ayrı dövlətlər qlobal böhrana qarşı səylərini gücləndirmiş və məcmu tələbi dəstəkləmək üçün son altmış ildə presedenti olmayan tədbirlərə əl atmışlar. Dünya dövlətlərinin əksəriyyətində makroiqtisadi siyasət radikal yumşaldılmış və fiskal stimullar daha da aktivləşdirilmiş, maliyyə sistemi üzərində nəzarət gücləndirilmişdir. Qlobal maliyyə böhranına qarşı tədbirlər bir tərəfdən maliyyə sektorunu bürümüş iri maliyyə şirkətlərinin iflasının qarşısının alınmasına, digər tərəfdən isə böhran dalğasının real sektora təsirinin dərinləşməməsinə istiqamətlənmişdir. Fiskal stimullar əksər ölkələrdə dövlət büdcəsi kəsirinin artması ilə müşayiət olunmuşdur. Məsələn, ABŞ 2009-cu fiskal ili 1,4 trln. ABŞ dolları və ya ÜDM-in 9,9%-i həcmində kəsirlə başa vurmuşdur ki, bu da rekord göstəricidir.

2009-cu il ərzində dünyanın bir çox aparıcı ölkələrinin mərkəzi bankları presedenti olmayan yumşaq pul siyasətini həyata keçirmişlər.

Faiz dərəcələrinin və məcburi ehtiyat normalarının əhəmiyyətli aşağı salınması, bankların kapitalizasiyası, qiymətli kağızlar bazarında daha da aktiv iştirak etmək vasitəsilə mərkəzi banklar iqtisadiyyata zəruri likvidliyin ötürülməsinə və bununla məcmu tələbin dəstəklənməsinə çalışmışlar.

2. Azərbaycan Respublikasında pul-kredit sisteminin mövcud vəziyyəti

18 oktyabr 1991-ci il tarixdə Azərbaycan Respublikası öz dövlət müstəqilliyini əldə etdikdən sonra yeni bazar iqtisadiyyatı sisteminə keçid ona uyğun pul-kredit sisteminin yaradılmasını zəruri edirdi. Azərbaycan Respublikasının bazar iqtisadiyyatı sisteminə keçidi ölkə üçün bir sıra vacib tələblərin meydana çıxmasına səbəb oldu. Həmin tələblərin ödənməsi yeni iqtisadi sistemə keçidin əsas şərtlərindən idi. Bu tələblərdən biri də yeni iqtisadi sistemə uyğun pul-kredit sisteminin formalaşdırılması və buna uyğun siyasətin həyata keçirilməsindən ibarətdir.

Azərbaycan Respublikasının mövcud bank sistemi Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankından və kredit təşkilatlarından ibarətdir. Kredit təşkilatlarına həm banklar və xarici bankların yerli filialları, həm də bank olmayan kredit təşkilatları (BOKT) aid edilir.

Mərkəzi Bank dövlətin mərkəzi bankıdır və onun fəaliyyəti Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, habelə “Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında” və “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunları, Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi və digər normativ hüquqi aktlar, eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrlə tənzimlənir. Kredit təşkilatlarının fəaliyyəti isə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, habelə “Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında”, “Banklar haqqında” və “Kredit İttifaqları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunları, Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi, Mərkəzi Bankın bunlara müvafiq olaraq qəbul etdiyi normativ aktlar və digər normativ hüquqi aktlar, eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrlə tənzimlənir.

Mərkəzi Bankın əsas məqsədi öz səlahiyyətləri daxilində qiymətlərin sabitliyini təmin etməkdən ibarətdir. Mərkəzi Bankın fəaliyyətinin məqsədi, həmçinin bank və ödəniş sistemlərinin sabitliyini

və inkişafını təmin etməkdir. Öz məqsədlərinə çatmaq üçün Mərkəzi Bank aşağıda göstərilən funksiyaları həyata keçirir:

- dövlətin pul və valyuta siyasətini müəyyən edir və həyata keçirir;
- nağd pul dövriyyəsini təşkil edir, pul nişanlarının tədavülə buraxılmasını və tədavüldən çıxarılmasını həyata keçirir;
- manatın xarici valyutalara nisbətdə rəsmi məzənnəsini mütəmadi müəyyən edir və elan edir;
- valyuta tənzimi və nəzarətini həyata keçirir;
- sərəncamında olan beynəlxalq qızıl-valyuta ehtiyatlarını saxlayır və idarə edir;
- hesabat tədiyə balansını tərtib edir və ölkənin proqnoz tədiyə balansının hazırlanmasında iştirak edir;
- bank fəaliyyətini lisenziyalaşdırır və tənzimləyir, qanunla müəyyən edilmiş qaydada bank fəaliyyətinə nəzarəti həyata keçirir;
- ödəniş sistemlərinin fəaliyyətini təşkil edir, əlaqələndirir, tənzimləyir və onların üzərində nəzarəti həyata keçirir.

Azərbaycan Respublikasının bank sisteminin əsas göstəriciləri aşağıdakı cədvəldə daha ətraflı şəkildə göstərilmişdir.

Göstəricilər	Ölçü vahidi	2007	2008	2009
Bankların sayı	ədəd	46	46	46
BOKT-nin sayı	ədəd	96	94	96
Bank filiallarının sayı	ədəd	486	568	619
Aktivlər	milyon AZN	6.726	10.274	11.159
Kredit portfelı, o cümlədən	milyon AZN	4.682	7.163	8.065
vaxtı keçmiş kreditlər		100	160	273
xüsusi çəki	%	2,1	2,2	3,4
Cəlb olunmuş depozitlər	milyon AZN	3.411	4.761	4.308
milli valyutada		1.663	1.940	1.628
xarici valyutada		1.749	2.821	2.680
Pul kütləsi (M2)	milyon AZN	4.402	6.081	5.576
M0		2.714	4.146	3.806
nağdsız vəsaitlər		1.688	1.935	1.770
Valyuta ehtiyatları	milyon USD	4.273	6.467	5.624

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı (www.cbar.az)

Pul siyasəti, qiymətlərin sabitliyinin təmin edilməsi məqsədilə həyata keçirilən tədbirlər sistemidir. Mərkəzi Bank valyuta məzənnəsinin, pul kütləsinin və faiz dərəcələrinin tənzimlənməsi yolu ilə inflyasiya proseslərinə təsir göstərir. Azərbaycan Respublikasında pul-kredit siyasəti Mərkəzi Bank tərəfindən həyata keçirilir.

Məqsədindən asılı olaraq, pul siyasətini yumşaq və sərt olaraq təsnifləşdirmək mümkündür:

- Yumşaq pul siyasəti dedikdə tələbin canlandırılmasına və iqtisadi artımın stimullaşdırılmasına yönəldilmiş pul siyasəti nəzərdə tutulur. Yumşaq pul siyasəti yeridərkən Mərkəzi Bank verdiyi kreditlər üzrə faiz dərəcələrini aşağı salır, qiymətli kağızlar alaraq döviyyəyə pul buraxır, banklara daha çox kreditlər verir, milli valyutanın məzənnəsinin ucuzlaşmasına şərait yaradır;

- Sərt pul siyasəti inflyasiyanın məhdudlaşdırılmasına yönəldilmiş siyasətdir. Sərt pul siyasəti yeridərkən Mərkəzi Bank verdiyi kreditlər üzrə faiz dərəcələrini yüksəldir, malik olduğu qiymətli kağızları sataraq döviyyədəki pulu azaldır, milli valyutanın məzənnəsinin möhkəmlənməsinə şərait yaradır, banklara kredit verilməsini məhdudlaşdırır.

Pul siyasəti, “Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş aşağıdakı alətlər vasitəsilə həyata keçirilir:

- Açıq bazarda əməliyyatların aparılması – Mərkəzi Bank tərəfindən bu alət çərçivəsində dövlətin və özünün buraxdığı qiymətli kağızlarla alqı-satqı və digər əməliyyatların, habelə xarici valyuta ilə alqı-satqı və digər əməliyyatların həyata keçirilməsi mümkündür.;

- Faiz dərəcələrinin müəyyənləşdirilməsi – Ölkədəki mövcud makroiqtisadi durum və maliyyə bazarının vəziyyəti, eyni zamanda pul bazarının likvidlik vəziyyəti nəzərə alınmaqla, Mərkəzi Bank bu alət çərçivəsində həm uçot dərəcəsinə, həm də öz əməliyyatları üzrə faiz dərəcələrini müəyyənləşdirir. Uçot dərəcələri və öz əməliyyatları üzrə faiz dərəcələri Mərkəzi Bank tərəfindən dərc etdirilir.;

- Kredit təşkilatları üçün məcburi ehtiyatların müəyyənləşdirilməsi – Mərkəzi Bankın İdarə Heyətinin müəyyən etdiyi qaydada, kredit təşkilatlarına məcburi ehtiyatlar saxlamaq barədə göstəriş verilə bilər. Ehtiyatlar depozitlərin faizi nisbətində müəyyən edilir və Mərkəzi Bankda saxlanılır.;

- Kredit təşkilatlarının yenidən maliyyələşdirilməsi - Dövlət qiymətli kağızları, dövlətin və digər etibarlı emitentlərin qarantiyaları və zəminliyi, xarici valyuta, qızıl, müxtəlif formada qiymətli metallar və digər aktivlərlə təmin olunmaq şərti ilə Mərkəzi Bankın İdarə Heyətinin müəyyən etdiyi qaydada kredit təşkilatlarının baş idarələrinə həm manat, həm də xarici valyutada kreditlər verilir.;

- Depozit əməliyyatlarının aparılması – Mərkəzi Bank özünün müəyyən etdiyi şərtlərlə və qarşılıqlı razılaşma əsasında kredit təşkilatlarından depozitlər cəlb edə və onlarda depozitlər yerləşdirə

bilər;

- Bank əməliyyatlarının məhdudlaşdırılması - Pul siyasətinin həyata keçirilməsi məqsədilə istisna hallarda, qanunvericiliyə müvafiq olaraq, Mərkəzi Bank kredit təşkilatları tərəfindən aparılan ayrı-ayrı əməliyyatları müvəqqəti məhdudlaşdırır, o cümlədən onların əməliyyatları üzrə faiz dərəcələrinin aşağı və yuxarı hədlərini müəyyənləşdirə bilər.;

- Mərkəzi Bank tərəfindən beynəlxalq təcrübədə qəbul edilmiş pul siyasətinin digər alətlərinin də tətbiq edilməsi mümkündür.;

Mərkəzi Bank məqsəd və funksiyalarına uyğun olaraq yuxarıda qeyd olunan alətlərdən özünün məqbul hesab etdiyi alətləri tətbiq edə bilər.

Nəticə

2009-cu ildə Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı özünün pul siyasətini global iqtisadi böhranın ölkə iqtisadiyyatına təsiri şəraitində həyata keçirmişdir. Global iqtisadi böhran Azərbaycan iqtisadiyyatına neftin orta qiymətinin aşağı düşməsi, bank sistemində beynəlxalq bazarlardan kredit axınlarının azalması, bir sıra qeyri-neft sənaye məhsullarının dünya bazar qiymətlərinin ucuzlaşması vasitəsilə təsir göstərmişdir. Beləliklə, məcmu tələbin xarici maliyyələşmə mənbələri məhdudlaşmışdır.

Global böhran Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinin pozulması, iqtisadi artımın əhəmiyyətli aşağı düşməsi risklərini yaratmışdır. Lakin, son illər ölkədə yaradılmış yüksək iqtisadi-maliyyə potensialı və bu potensialdan effektiv istifadə olunması global böhranla effektiv mübarizə siyasətinin həyata keçirilməsinə və ortaya çıxmış risklərin vaxtında neytrallaşdırılmasına imkan vermişdir. Nəticədə, ölkə iqtisadiyyatı global böhrana yüksək dayanıqlılıq nümayiş etdirərək artım dinamikasını və əldə olunmuş sosial inkişaf səviyyəsini qoruya bilmişdir. Ölkədə iqtisadi artım ilin yekunu üzrə 9.3% olmuş, o cümlədən neft sektoru üzrə artım 14.3% təşkil etmişdir. Orta illik inflyasiya səviyyəsi isə 2008-ci ilə nisbətən 19.3% bəndi azalaraq 1.5% təşkil etmişdir.

2009-cu il ərzində Azərbaycan Mərkəzi Bankının antiböhran proqramı makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinin qorunmasına və iqtisadi artımın dəstəklənməsinə yönəlmişdir. Manatın sabit məzənnəsi əsasında Mərkəzi Bankın iqtisadiyyata birbaşa yardım paketi Ümumi Daxili Məhsulun 5%-i səviyyəsində olmuşdur. Antiböhran proqramının həyata keçirilməsi pul kütləsinin azalmasının qarşısı alınmış, bankların maliyyə dayanıqlılığını və iqtisadi aktivliyini qorumuş, sistem

əhəmiyyətli iri müəssisələrin istehsal-investisiya fəaliyyətinə zəruri dəstəyi təmin etmişdir.

**K O N F R A N S D A
Ç I X I Ş L A R
V Ə
T Ə Q D İ M O L U N A N
M A T E R İ A L L A R**

E.M.Məmmədov
«Kapital Bank» ASC-nin
İdarə Heyətinin sədri

Qlobal maliyyə böhranı şəraitində Kapital Bankın inkişafının bəzi aspektləri

2008-ci ilin sonlarından başlayaraq dünyanı bürüyən və hal-hazıradək davam etməkdə olan qlobal maliyyə böhranı istər bütövlükdə dövlətlər, istərsə də hər bir dövlətdaxili maliyyə sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsi olan banklar üçün onların stabilliyinin yoxlanılmasında bir növ stress-test rolunu oynamış, hər bir bankın dayanıqlığı, onun belə ağır təzyiqə nə dərəcədə davam gətirə bilməsi böhrana qədərki dövrlərdə olduğu kimi bankın inkişaf səviyyəsini yalnız nəzəri cəhətcə, müxtəlif hesabatlar, iqtisadi göstəricilər, rəqəm məlumatları ilə əsaslandırılmaqla deyil, həqiqətdə, reallıqda sınağa çəkilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, istənilən bir maliyyə qurumun, konkret halda isə bankın faktiki durumu, yəni onun həqiqətdə nəyə qadir olması, daxili potensialının davamlılıq həddi yalnız belə krizis hallarında özünü biruzə vermiş olur. Respublikanın maliyyə-bank sistemində özünəməxsus layiqli yeri və rolu olan Kapital Bank böhranın elə ilk günlərindən yaranmış vəziyyəti düzgün qiymətləndirərək, öz daxili siyasətində çevik dəyişikliklər aparmaqla bütün bu çətinliklərə ləyaqətlə sinə gələrək sınaqdan müvəffəqiyyətlə çıxmışdır ki, bu müvəffəqiyyət də yalnız Bank tərəfindən işlənilib-hazırlanaraq dönmədən həyata keçirilmiş uzunmüddətli inkişaf strategiyasının qanunauyğun nəticəsi kimi qiymətləndirilə bilər. Belə ki, Kapital Bankın fəaliyyət strategiyasının əsas ana xətti - elm və texnikanın son nailiyyətlərinə əsaslanan və daim yeniləşdirilən maddi-texniki baza, yüksək intellektual səviyyəli peşəkar kadrlar və bu sistemi hərəkətə gətirib irəli aparan kamil, işlək idarəetmə mexanizminin mövcudluğu kimi üç əsas şərtin mövcudluğu, onların həmahəng uzlaşması və bir-birini üzvi surətdə tamamlaması olmuşdur. Kapital Bank bu amillərdən hər hansı birinin zəifliyi yaxud digər ikisi ilə ayaqlaşa bilməməsinin Bankın sarsılmasına səbəb ola biləcəyini dərk edərək, bu məsələni daim diqqət mərkəzində saxlamış və Bankın fəaliyyəti ilə bağlı bütün mühüm qərarların müzakirəsi və qəbulunda bu prioritet mövqedən yanaşılmışdır. İstifadə edildikcə azalıb-tükənməyə meyilli olan maddi sərvətlərin tam əksinə olaraq, nəinki heç vaxt

tükənməyən, əksinə, işləndikcə artaraq Bankın inkişafına daim öz töhfəsini verən və yeni dəyər yaradan intellektual sərvətin qorunub saxlanması və daim inkişaf etdirilməsi, bu potensialdan düzgün və səmərəli istifadə olunması həmişə Kapital Bankın qarşısında duran ən önəmli vəzifələrdən biri olmuşdur.

Kapital Bank inkişaf üçün ən zəruri şərt kimi intellektual potensialı, yəni insan faktorunu qəbul edərək, bütün digər köməkçi elementlərin ona tabe etdirilməsi yolu ilə hüquqi şəxs olan Kapital Bankla onun əməkdaşlarının üzvi sintezinə nail olmuş, bankdaxili sağlam işçi mühitinin yaradılması, qorunub-saxlanması və inkişaf etdirilməsi bankı kadr axını problemindən azad etməklə yanaşı, eyni zamanda digər maliyyə-bank sahələrində çalışan peşəkar və səriştəli kadrların Banka işə daxil olmasına münbit şərait yaratmışdır.

Müəyyən edilmiş əsas strateji xəttə uyğun olan yeni taktiki metodların tətbiqi, bankların xidmət sferalarının artması və fəaliyyət dairəsinin genişlənməsini nəzərə alaraq, korporativ idarəetmə sisteminə daxil olan yeni struktur bölmələrin yaradılması, informasiya texnologiyaları sahəsində maliyyə sektoruna aid olan bütün yeniliklərin vaxtında Kapital Banka tətbiqi, idarəetmənin şəffaflığına nail olmaq üçün müstəqil və peşəkar mütəxəssislərdən ibarət nəzarət qurumlarının formalaşdırılması, bu qurumların sərbəst fəaliyyət göstərilməsi üçün tələb olunan bütün şəraitin yaradılması nəticəsində Kapital Bank bu günədək respublikada aparıcı banklarda biri statusunu qoruyub saxlaya bilmişdir.

Lakin istər müasir maddi-texniki baza, istərsə də yüksək intellektual səviyyəli peşəkar, səriştəli kadrlar ayrı-ayrılıqda, onları vahid bir tam halında birləşdirib lazımi səmtə istiqamətləndirən mütəhərrik və işlək idarəetmə mexanizmi olmadan heç nəyə qadir deyildir.

Kapital Bankın normal fəaliyyət göstərüb inkişaf etməsi üçün bankın rəhbərliyi tərəfindən hər şeydən əvvəl bankın mahiyyətinə, xarakterinə və ali strateji xəttinə uyğun gələn, onu tamamlayan kamil bir bankdaxili idarəetmə sisteminin düzgün formalaşdırılması, yüksək əmək və icra intizamının mövcudluğu şəraitində bankın hər bir üzvünün düzgün seçilib yerləşdirilməsi, yəni hər bir fərddən onun real malik olduğu potensiala uyğun səmərəli istifadə olunması, başqa sözlə işin onu icra etməyə qadir olan səriştəli və peşəkar işçilərə həvalə edilməsi, bankın hər bir struktur bölməsinə, idarəetmə sisteminin müəyyənləşdirdiyi bütün vəzifələrin yüksək səviyyədə icrasını təmin

edə biləcək idarəetmə qabliyyətli müvafiq rəhbər işçilərin təyin olunması, qarşıya qoyulmuş vəzifələrin bankın əməkdaşları tərəfindən vaxtında, tam və düzgün icrasına mütəmadi nəzarət edə biləcək, bütövlükdə bankın ümumi maraqlarını və mənafeyini cəmiyyətin ayrı-ayrı seçilmiş üzvlərinin mənafeyindən üstün tutan, müstəqil qərarlar qəbul edib, operativ və maneəsiz həyata keçirmək səlahiyyətləri olan çevik bir nəzarət aparatının yaradılması ən prioritet məsələlərdən biri olmuşdur. İlk növbədə korporativ idarəetmənin bütün səviyyələrində insan faktorunun ön plana çəkilməsini, personal tərəfindən işin son nəticəsinə görə fərdi məsuliyyətin gücləndirilməsini, yüksək peşəkarlıq qabliyyətinə malik təcrübəli və peşəkar kadrların daim diqqət mərkəzində saxlanılmasını nəzərdə tutan tədbirlər sisteminin işlənib-hazırlanması və həyata keçirilməsi öz müsbət nəticələrini vermiş, son nəticədə dünya maliyyə böhranı baş verdikdə Kapital Bank bu təziqə davam gətirmək iqtidarında olmuşdur.

İqtisadi və texnoloji proseslərin son dərəcə yüksək sürətlə inkişaf edib sabit qalmadığı və daim dəyişildiyi müasir şəraitdə Kapital Bank, müxtəlif hüquqi və fiziki şəxslərin maliyyə resurslarının qorunub-saxlanılmasının təmin olunması üçün yuxarıda qeyd edilmiş dəyişikliyə mütənasib olaraq öz idarəetmə sisteminin yeniləşdirilməsi və tətbiq olunan üsul və metodların təkmilləşdirilməsi istiqamətində daim zəruri olan tədbirləri həyata keçirməklə, çevik maliyyə siyasətinin yeridilməsinə nail olur.

Kapital Bank vaxtaşırı olaraq bankın kredit siyasətini strateji plana uyğunlaşdırmaqla, kredit portfeli üzrə mütənasibliyin saxlanılmasına nail olur ki, bu da son nəticədə kredit risklərinin minimallaşdırılmasına öz müsbət təsirini göstərmiş olur.

Öz strateji siyasətini düşünülmüş formada quran bank üçün əsas məqsəd heç də bir çoxlarının düşündüyü kimi mənfəətin əldə olunması deyil, bu mənfəətin hansı əməliyyatların nəticəsində əldə edilməsidir. Kapital Bank risksiz və stabil əməliyyatlarla əldə olunmuş nisbətən az mənfəəti, yüksək riskli əməliyyatlar aparılması ilə qazanılmış daha çox mənfəətdən həmişə üstün tutmuş və öz maliyyə siyasətində bu meyarı prioritet vermişdir.

Kapital Bank tərəfindən əsas etibarlı ilə xaricdən böyük məbləğdə vəsait cəlb edilmədiyindən, böhranın pik vaxtı bankın xarici banklar və digər maliyyə qurumları qarşısında iri məbləğli qarşılıqlı öhdəlikləri olmamış və bankın bu dayanıqlılığı, ona vəziyyətdən asılı olaraq çevik

maliyyə siyasəti yürütmək imkanı vermişdir. Kapital Bank öz xüsusi vəsaitləri hesabına sabit sürətlə stabil inkişaf yolunu seçərək bu yolla öz inkişafını təmin etmişdir. Xarici kapitalın cəlb edilməməsinə baxmayaraq, Bankın aktivləri stabil sürətlə artmaqda davam etmiş və Bank bu strategiyayı hal-hazırədək qoruyub-saxlamaqda davam edir. Lakin məsələnin belə bir cəhətini xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, aktivlərin stabil artımı hələ öz-özlüyündə bankın sabitliyinə və dayanıqlığına dəlilət etmir. Stabilitənin əsas göstəricilərindən biri məhz mövcud aktivlərin likvidliyindən ibarətdir. Kapital Bank aktivlərin cəlbi və yerləşdirilməsi zamanı bu məsələni daim diqqət mərkəzində və nəzarətdə saxlamış, likvid olmayan aktivlərin mövcudluğuna imkan verilməmişdir. Bunun əsas səbəblərindən biri isə bank tərəfindən daxili maliyyə bazarının potensial imkanlarından bacarıqla istifadə olunması, hüquqi və fiziki şəxslərin müvəqqəti sərbəst pul vəsaitlərinin onları qane edən şərtlərlə cəlb edilməsi və bu vəsaitlərin minimum riskli sahələrə yerləşdirilməsi olmuşdur. Bank tərəfindən mütəmadi olaraq valyuta mövqeyinin daimi nəzarətdə saxlanılması və xarici valyuta ilə əlaqədar çox gəlir gətirən, lakin riskli əməliyyatların aparılmaması da son nəticədə öz real töhfəsini vermiş və maliyyə böhranının ilk günlərində bir çox maliyyə qurumlarından fərqli olaraq dünya maliyyə böhranı dalğası Banka təsir edə bilməmişdir.

Digər tərəfdən də Kapital Bank tərəfindən aktivlərin xarici banklarda yerləşdirilməsi məsələsinə də həmişə ehtiyatla yanaşılmış və belə yüksək riskli əməliyyatlara üstünlük verilməmişdir.

Yuxarıda haqqında danışılan uzun müddət aparılmış məqsədyönlü siyasətin qanunauyğun nəticəsi olaraq, Kapital Bank bu günə artıq müştərilərə bank xidmətlərinin göstərilməsi sahəsində ixtisaslaşmış, uzunmüddətli bank təcrübəsi olan mövcud kadr potensialının, müasir maddi-texniki bazasının səviyyəsinə və korporativ idarəetmənin təşkilinə görə aparıcı yerlərdən birini tutmuş güclü, sağlam və rəqabət qabiliyyətinə malik, müasir tələbatlara layiqli cavab vermək iqtidarında olan bir bank olmaqla, təkcə respublika daxilində deyil, həm də beynəlxalq miqyasda vahid dünya bank sisteminə üzvi surətdə inteqrasiya olunmuş və onun ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilmiş, maliyyə-kredit sistemində özünəməxsus yeri olan bir maliyyə qurumu olmaqla, respublikanın bütün bölgələrində geniş filial şəbəkəsinə malik bir təşkilat kimi fəaliyyət göstərməkdədir. Bütün bu nailiyyətlər digər

amillərlə yanaşı bankın öz müştərilərinə beynəlxalq standartlara cavab verən yüksək səviyyəli xidmət göstərilməsi ilə əlaqədar əldə edilmişdir.

Qlobal maliyyə böhranının Kapital Banka təsiri, respublikanın ümumi maliyyə–bank sisteminə təsiri ilə eyni olmuşdur ki, bu da xarici investisiyaların və xarici banklara vəsait yerləşdirilməsinin azalması, kapitallaşmaya və kredit portfelinin keyfiyyətinə qarşı tədbirlərin sərtləşdirilməsi və s. bu kimi hallardan ibarət olmuşdur. Yəni maliyyə böhranının ayrıca bank olaraq Kapital Banka heç bir güclü mənfi təsiri olmamışdır ki, bu da yalnız bank tərəfindən mütəmadi olaraq daxili və xarici bazarın, dünyada baş verən qlobal hadisələrin təhlilinə əsaslanaraq müvafiq qabaqlayıcı tədbirlər kompleksinin həyata keçirilməsi nəticəsində mümkün olmuşdur.

Bizim üçün stabil və etibarlı bank adını daşımaq həmişə prioritet olaraq qalmış və bu statusun qorunub-saxlanması istiqamətində zəruri olan bütün tədbirlər Kapital Bank tərəfindən bundan sonra da davamlı olaraq həyata keçiriləcəkdir.

Г.Н.Белоглазова
заслуженный деятель науки РФ, профессор,
зав.кафедрой «Банковского дела» СПбГУЭФ, Россия

Концепция развития банков с государственным участием в странах с формирующимися рынками

Банковские системы большинства стран с формирующимися рынками отличаются ярко выраженной государственной собственностью на банковский капитал. Наличие мощной группы банков, контролируемых государством, обусловлено низким качеством государственного управления, слабостью рыночных институтов, высоким монополизмом и неразвитостью инфраструктуры банковского сектора. При этом формы государственного участия в банковской системе отличаются большим разнообразием. Это могут быть банки, находящиеся под влиянием государства, и банки, полностью контролируемые государством. В свою очередь, полный государственный контроль может достигаться как за счет владения государством контрольным пакетом акций банка, так и участием государства в его управлении без приобретения контрольного пакета.

Особенность банков с государственным участием, созданных в Российской Федерации, в том, что они не имеют четко выраженных приоритетов развития, направленных на реализацию общенациональных программ, и конкурируют на рынке банковских услуг с коммерческими банками. В других странах, например, в Китае сложилось достаточно четкое разделение функций между разными группами государственных банков. Для обеспечения реализации государственных инвестиционных программ и решения социальных задач существуют так называемые «политические» банки, основанные на государственном капитале, которые не участвуют в конкуренции на банковском рынке. Они работают по принципам, характерным для банков развития, опираются в своей работе на использование бюджетных средств и находятся под полным контролем правительства, включая их оперативную деятельность. Наряду с этим существуют банки, работающие на принципах, характерных для коммерческих банков. Они созданы в форме акционерных обществ, получают от своих операций

прибыль, имеют разветвленную филиальную сеть, в том числе за рубежом, обладают оперативной самостоятельностью. Часто эти банки по своим размерам относятся к крупнейшим банкам мира, конкурентоспособны на мировых рынках, отличаются высокой эффективностью. Например, четверка крупнейших китайских банков, контролируемых государством, продемонстрировала устойчивость в условиях мирового кризиса. В 2008 году прибыль, полученная каждым из этих банков, была выше, чем в предыдущем году. Основанные на государственном капитале коммерческие банки, в первую очередь, решают проблему капитализации банковской системы. Одновременно они обеспечивают более высокую устойчивость банковского сектора к финансовым потрясениям и выполняют национальные задачи по финансированию инвестиционных проектов, стимулированию развития приоритетных отраслей экономики, решению социальных проблем.

С целью снижения подобных рисков и других негативных эффектов, которые могут возникнуть при использовании банков, контролируемых государством, в качестве финансовых агентов правительства и местных органов власти, важно четко обозначить цели и приоритеты участия государственного капитала в банковской системе, а также обеспечить надежную систему контроля за банками с государственным участием и за эффективность работы представителей государства в их органах управления. Банковскими системами растущих экономик, их надзорными органами накоплен значительный и разноплановый опыт привлечения банков с государственным участием к решению различных задач. В настоящее время во многих странах обсуждается вопрос о стратегии дальнейшего развития государственных банков, о направлениях их реформирования и реструктуризации. В России речь идет о возможности, целесообразности и реальных сроках проведения приватизации банков, находящихся под контролем государства. Для других стран актуален вопрос акционирования государственных банков.

В силу доминирующей роли и особой значимости государственных банков для обеспечения стабильности банковских систем и решения задач государственной экономической политики стран с растущими экономиками актуальным является научное

обобщение накопленного опыта их функционирования и разработка стратегии дальнейшего развития, обеспечивающей поддержание устойчивых темпов экономического роста. Основными направлениями научных исследований в этой области могут быть:

- оценка влияния государственного сектора на микро- и макроэкономическую эффективность банковской системы, определение места государственных банков и экономической и общественно-политической системе стран с растущими рынками;

- разработка программ развития государственных банков как особого сегмента национальной банковской системы, учитывающих их роль и влияние на состояние конкурентных отношений на рынке банковских услуг, определение приоритетных направлений деятельности и специализации каждого из таких банков, исходя из необходимости решения задач общеэкономического или отраслевого характера;

- разработка систем управления банками, находящимися под контролем государства, совершенствование корпоративного управления в них, формирование механизмов контроля за деятельностью представителей государства в органах управления этими банками, за выполнением ими государственных задач, создание специальных процедур и методик оценки эффективности управления и контроля результатов деятельности госбанков со стороны органов государственной власти;

- определение оптимального размера и формы участия государства в капитале банков, оценка потенциала и последствий диверсификации структуры их собственности, частичной и полной приватизации;

- развитие теоретической и методологической базы создания и функционирования институтов развития, обеспечивающих решение стратегических и приоритетных государственных задач, с учетом действия факторов глобализации, определение оптимальной структуры их собственности, функций, систем управления и контроля.

Формирование полноценной концепции развития банков, контролируемых государством, будет способствовать укреплению устойчивости банковских систем стран с растущими рынками, повышению эффективности выполнения ими функций

финансового посредничества и роли как социальных институтов общества.

Дж.Ф. Гаджиев
председатель правления Международного банка Азербайджана,
первый вице-президент Финансово-банковского совета СНГ

Международный банк Азербайджана: устойчивое развитие в условиях мировой финансовой нестабильности

1. Завершается первое десятилетие XXI века, ставшее критическим для мировой экономики, особенно за последние три года. Серьезным испытанием стал глобальный кризис, имевший беспрецедентные масштабы и последствия и обнаживший глубинные проблемы мировой финансовой системы. Безудержная жажда наживы, раздутые прибыли привели к многочисленным «пузырям», финансовым и социальным катастрофам. Сейчас становится отчетливо видно, как **стремительно меняются геэкономические условия, идет переосмысление ценностей и реконструкция сложившейся финансовой архитектуры, формируются новые мировые экономические и политические центры притяжения.**

2. Мировой финансовый кризис является основным трендом, определяющим в настоящее время состояние национальных экономик и их банковских систем. Азербайджан, как и другие страны, испытал на себе влияние глобального финансового кризиса. Но в связи с тем, что **республика многое успела сделать за период суверенного развития, мы оказались относительно подготовленными к нынешним испытаниям.** В качестве показательной характеристики «реформаторского духа» в нашей стране, заложенного в проводимой президентом Азербайджана И.Г. Алиевым экономической политике, хотел бы обратить внимание на такой факт: Всемирный банк признал Азербайджан государством-мировым лидером в области экономических реформ, а в общем страновом рейтинге «Doing Business» по приемлемости предпринимательского климата республика неуклонно улучшает свои позиции. По результатам рейтинга, проведенного журналом

«Эксперт», наша республика по интегральному индексу платежеспособности опережает все постсоветские государства, а среди трансформирующихся стран (Центральная и Восточная Европа и СНГ) занимает третье место, уступая лишь Чехии и Словении.

3. Благодаря достигнутым результатам и своевременно принятым превентивным мерам **азербайджанская экономика достойно выдержала наиболее шокирующие вызовы мирового кризиса**. Ведущими международными финансовыми институтами Азербайджан включен в группу стран, наиболее устойчивых к глобальным потрясениям. Например, в отличие от многих стран, где валютные курсы претерпели ощутимые изменения, курс маната по отношению к ведущим мировым валютам характеризуется устойчивостью и стабильностью, а во время кризиса на фоне «парада девальваций» в странах СНГ – даже укрепился. Кроме того, наблюдаются значительные профициты государственного бюджета и текущего счета платежного баланса страны, позитивные изменения таких индикаторов, как индекс деловой активности, индекс монетарных условий и базовая инфляция, что свидетельствует об оживлении спроса и повышении ликвидности в экономике. В 2009 году, несмотря на то, что это был кризисный год, международные рейтинговые агентства повысили кредитный рейтинг Азербайджана. Иначе говоря, республика безболезненно адаптировалась к условиям нестабильности мировых финансовых рынков.

4. Безусловно, **решающее значение имела антикризисная программа Президента нашей страны И.Г.Алиева**, реализация которой началась во второй половине 2008 г. В комплексе многообразных мер, содержащихся в Программе, важное место отводится поддержке национальной банковской системы. В частности, рассматривалась возможность предоставления государством дополнительных ресурсов отечественным коммерческим банкам, размещения в самых надежных из них определенного объема хранящихся за рубежом валютных резервов Азербайджана при условии направления их исключительно в реальный сектор экономики.

Кстати, согласно исследованию российского Института посткризисного мира, подавляющее большинство экспертов

отметили антикризисное лидерство Азербайджана (наряду с Россией и Казахстаном). При этом внимание акцентировалось на грамотной политике руководства республики, и только её антикризисную программу признали наиболее полно соответствующей комплексу мер, предлагаемых экспертным сообществом.

Все это явилось прочным фундаментом, обеспечившим повышение конкурентоспособности, надежности и эффективности банковской системы Азербайджана, которая в последние годы продолжает опережать рост экономики в целом. По основным количественным и качественным параметрам ее развития наблюдается несомненный прогресс. Достигнутое позволяет банковской системе страны ставить и решать новые, более сложные задачи.

5. Во всех достижениях отечественного банковского сектора **немаловажная роль принадлежит Международному банку Азербайджана (МБА),** ныне утвердившемуся в качестве системообразующего банка страны и одного из крупнейших и надежных брендовых финансовых холдингов в кавказском регионе. Являясь ровесником независимости азербайджанского государства, МБА удалось успешно пройти все этапы становления национальной экономики, стать одним из наиболее эффективных и успешных отечественных финансовых институтов, играющим доминирующую роль во всех сегментах финансово-банковского рынка республики. Согласно статистическим данным на начало 2010 г., на долю МБА приходится 43,5% активов, 42,0% кредитного портфеля, 42,9% депозитов, 40,0% прибыли, 31,5% совокупного капитала, 43% банковских карт. На ведущих позициях находятся также его дочерние и ассоциированные структуры в таких сферах как страхование, лизинг, процессинг пластиковых карт.

6. На протяжении длительного периода **МБА достойно представляет Азербайджан на международной арене.** За эти годы он неоднократно удостоивался звания победителя в номинациях влиятельных зарубежных финансовых и информационных структур, получал достаточно высокие международные рейтинги, что позволило наладить устойчивые долгосрочные отношения Банка с крупнейшими международными

финансовыми организациями. Банк задействован во всех международных проектах регионального масштаба. Все это содействует укреплению лидирующих позиций МБА в регионе, а также становлению города Баку в качестве финансово-инвестиционного центра Кавказа. Кстати, в плане организации последнего, что активно обсуждалось на Второй Бакинской международной банковской конференции государств-участников СНГ, на МБА ложится большая нагрузка и ответственность, поскольку наш банк, наряду с другими «китами» финансового рынка страны, должен стать иницилирующим ядром данного процесса, оказывать активное содействие становлению такого регионального центра в Баку.

Текущее десятилетие можно считать плодотворным для МБА в плане развития отношений с международными финансовыми институтами, упрочения его репутации как динамично развивающейся банковской структуры и заслуживающего доверия партнера. Установление новых и активизация существующих корреспондентских отношений с авторитетными банками Европы, Азии, США, Канады и др. позволили МБА удерживать свою позицию лидирующего клирингового оператора Азербайджана. В настоящее время Банк проводит все расчетные операции с использованием корреспондентской сети, состоящей из 62 банков 28 стран мира.

7. Одновременно МБА начал **активно работать в странах, от которых во многом зависит эффективность внешнеэкономической деятельности Азербайджана.** Международный Банк Азербайджана – один из первых банков бывших республик СССР, реализующий стратегию регионального развития на российском финансово-экономическом пространстве. Расширению своего бизнеса в России МБА придает первостепенное значение, учитывая не столь давнюю единую союзную финансово-экономическую систему и наличие здесь самой многочисленной азербайджанской диаспоры. Банк поставил перед собой серьезную, весьма амбициозную задачу – активно присутствовать на всем российском рынке и содействовать наращиванию эффективных внешнеэкономических связей наших стран. В этом ракурсе весьма знаменательным событием, как для Банка, так для всей национальной банковской системы, стало

открытие по инициативе общенационального лидера азербайджанского народа Г.А. Алиева в начале 2002 года в городе Москве – финансовом центре СНГ и Евразийского Экономического Сообщества – дочернего банка МБА-Москва. В последующие годы «МБА-Москва» создал свои филиалы в Санкт-Петербурге и Екатеринбурге, а также разветвленную сеть обслуживания в этих регионах. За период своей деятельности на российском рынке «МБА-Москва» удалось значительно увеличить основные показатели своего развития, войти в число 200 крупных российских банков и в рейтинг ТОП-30 российских стрессоустойчивых банков, получить статус уполномоченного банка Правительства Москвы. Банк активно участвует в реализации межправительственных соглашений и способствует развитию экономических связей между Азербайджаном и Россией, которая стала, по сути дела, первым регионом приложения внешних инвестиций МБА. Географическое расширение присутствия Банка в ее крупнейших городах является одним из главных векторов нашей деятельности по обслуживанию интересов клиентов за рубежом.

МБА расширяет свое присутствие и в других постсоветских странах. В частности, уже почти три года функционирует дочерний банк в Грузии. Сейчас присматриваемся и к другим странам Содружества – Украине, Беларуси, Казахстану. Наряду с этим, Банк активизировал уже существующие и установил новые корреспондентские отношения с авторитетными кредитными учреждениями, в том числе стран СНГ. Установлены лимиты по межбанковским кредитам для банков России, Украины, Казахстана и Грузии. Все это характеризует степень финансового взаимодействия в СНГ и в определенной мере отражает как запросы по интеграции национальных экономик стран Содружества, так и надежность их банковских систем. В целом процесс интеграции МБА в пространство СНГ представляет его стратегическое направление.

МБА активизирует свою деятельность на мировых финансовых рынках, в первую очередь, в финансовых центрах региональных союзов, а также по привлечению международных финансовых институтов в республику. Сегодня офисы банка активно функционируют в различных континентах мира – Европе (Лондон, Франкфурт-на-Майне, Люксембург), Америке (Нью-Йорк), Азии

(Дубай). Причем создание Банком зарубежных структур продиктовано не столько его имиджевыми амбициями, сколько бизнес-реалиями, отражающими выход финансовых операций МБА далеко за пределы республики. Помимо этого, мы тесно сотрудничаем с Европейским банком реконструкции и развития, Азиатским, Исламским и Немецким банками развития.

8. Многолетний опыт успешной работы, активная инновационная и интеграционная позиция Банка сыграли решающую роль в том, что и в период активной фазы мирового финансового кризиса его имидж продолжает укрепляться. И даже в пиковые моменты глобальных потрясений, сопряженные с наимудшими ожиданиями, **МБА удалось сохранить свою положительную динамику по всем индикаторам банковской деятельности.** Так, Совет директоров Европейской экономической палаты по торговле и промышленности объявил МБА самой стабильной кредитной организацией в Европе, действующей в условиях глобального финансового кризиса (апрель 2009 г.). Банк был удостоен премии одного из ведущих мировых информационно-аналитических изданий – журнала «Global Finance» (Нью-Йорк) – как лучший банк Азербайджана в номинации «Лучшие банки развивающихся рынков мира» (апрель 2009 г. и 2010 г.).

9. Необходимость поиска путей выхода из финансового кризиса предполагает **активизацию интеграционных процессов,** и в частности в рамках СНГ. Для этого необходимы, на наш взгляд: совместная выработка взвешенной и реальной стратегии интеграции стран Содружества в валютно-финансовой сфере, создание гибких и чувствительных механизмов взаимодействия банковских систем в кризисной ситуации; формирование объединенного прозрачного информационного пространства в данной сфере; проведение всестороннего анализа процессов, происходящих на финансово-вых рынках стран Содружества, широкий обмен информацией между ними; налаживание координации в сфере анализа и прогнозирования международных макроэкономических процессов. Решение этих задач усилит конструктивность интеграционных инициатив и в перспективе может привести к налаживанию эффективных и устойчивых связей между финансово-банковскими системами СНГ.

10. Основной тенденцией развития современных международных финансово-валютных отношений является трансформация однополярной организации мирового финансового пространства в многополярную. Это означает, что интеграция денежно-банковской системы Азербайджана с глобальными финансовыми центрами, базировавшаяся в основном на векторе «доллар-евро», диверсифицируется. В качестве новых ареалов валютно-финансовой интеграции выступают Азиатско-Тихоокеанский регион и исламские страны. Развитие банковского сотрудничества на указанных векторах рассматривается нами как перспективное направление быстрой адаптации банковской системы страны к глобальным кризисным явлениям. Возьмем, к примеру, **исламский банкинг**. Известно, что МБА имеет богатый опыт работы с различными финансовыми институтами исламского мира, и особенно с Исламским Банком Развития, с которым в настоящее время ведутся переговоры на предмет создания «Исламского окна». Созданная двухсторонняя рабочая группа до конца года должна представить предложения по его открытию. МБА также планирует в 2010 г. создание в Катаре 100% дочерней структуры. Этому направлению интеграционной деятельности и в дальнейшем будет уделяться повышенное внимание.

11. В разгар глобального кризиса МБА, будучи лидером **кредитного рынка Азербайджана**, стал минимизировать кредитные риски, то есть перешел от кредитной экспансии к кардинальному повышению требований в отношении качества заемщиков, к индивидуальной работе с ними. В первую очередь, ужесточились требования к финансовому состоянию заемщиков, ликвидности залога и окупаемости проекта кредитования. Нельзя не отметить и тот эффект для кредитного рынка, который дали эффективные меры, принятые Центральным Банком Азербайджана. Речь идет о смягчении денежной политики, неоднократном снижении учетной ставки, нормы обязательного резервирования и уровней процентного коридора, увеличении гибкости применения финансовых инструментов и др.

Говоря о кредитной составляющей деятельности МБА, нельзя не сказать о таком последствии глобального кризиса как резко ограничившийся **доступ к внешним займам**. Однако, несмотря на это, МБА удалось привлечь дополнительные средства из-за

рубежа. Только с начала 2009 г. с крупнейшими банками мира заключены соглашения о синдицированных кредитах на общую сумму 270,5 млн долл. Так, в августе 2009 г. при участии 10 банков разных стран мира было подписано соглашение о синдицированном кредите на сумму более 60 млн долл. В роли уполномоченных организаторов синдикации выступили лидеры международного банковского бизнеса: Citibank, Raiffeisen Zentralbank и другие. Наряду с этим, привлечены средства Royal Bank of Scotland, Amsterdam Trade Bank, Credit Suisse, FBME Bank на общую сумму в 195 млн долл., на регулярной основе доступны месячные депозиты из швейцарского банка BCPG (до 24 млн долл.) и Citibank (до 17,5 млн долл.). При сложившемся из-за глобального финансового кризиса дефиците свободных средств на международных финансовых рынках это служит доказательством доверия и высокого интереса к нашему банку со стороны иностранных инвесторов. В то же время МБА своевременно осуществляет возврат взятых им внешних займов, что в современных условиях является крайне важным моментом. Только в 2008-2009 г. общая сумма погашений составила свыше 1,0 млрд долл.

12. Один из главных факторов устойчивости МБА – его **капитализация**. Акционерный капитал МБА на начало сентября 2009 г. составил 585,7 млн. манат, из них 200 млн.манат – уставной капитал банка. По этому показателю мы более чем в 4 раза опережаем ближайшего конкурента в стране. Несмотря на достаточность капитала по нормативным показателям, на сегодняшний день темпы его роста нельзя считать приемлемыми. В ближайшей перспективе предполагается увеличение акционерного капитала до 1 млрд. манат.

13. В центре нашего внимания находится и такой важный инструмент повышения устойчивости банковской системы как **внедрение инноваций**. Развитие данного направления в МБА многовекторно. Это – привлечение ресурсов посредством секьюритизации, расширение сети электронных офисов обслуживания, оборудованных банкоматами типа cash-in и информационными киосками, введение системы мобильного банкинга и электронной коммерции, использование новейших

маркетинговых коммуникаций и т.д. В результате, в частности, в 2009 г. количество электронных банковских операций возросло более чем 1,4 раза, а их общая сумма – почти вдвое. Положительная динамика сохраняется и в текущем году.

14. Таковы основные моменты, касающиеся устойчивого развития МБА в условиях мировой финансовой нестабильности. Как видно из вышесказанного, банк по-своему переживает кризисный период, ищет нестандартные ходы, позволяющие с минимальными издержками, достойно выйти из сложившейся противоречивой ситуации. Уверен, что, несмотря на известные трудности, необходимо, не останавливаясь на достигнутом, продвигаться вперед, думать о перспективах посткризисного развития.

Mirdaməd Mirsadiq oğlu Sadıqov
Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin rektoru,
iqtidad elmləri doktoru, professor

Aqrar sahənin inkişafının sürətləndirilməsinin aktual məsələləri

1995-ci ildən uğurla həyata keçirilən aqrar islahatlar ölkə iqtisadiyyatında bazar münasibətlərinin qurulmasına, torpaq və əmlakdan səmərəli istifadə edilməsinə, aqrar bölmənin sahə strukturunun təkmilləşdirilməsinə, sahibkarlığın formalaşmasına, kəndin simasının dəyişdirilməsinə ciddi təsir göstərmişdir.

Kənd təsərrüfatının sosial və sahəvi tərkibində əsaslı dəyişikliklər baş vermişdir. Dövlət mülkiyyətli təsərrüfat formalarının əvəzində müxtəlif mənsubiyyətli çoxsaylı təsərrüfat subyektləri yaradılmış, geniş miqyaslı özəlləşdirmə siyasətinə uyğun olaraq, kənd təsərrüfatına yararlı torpaq sahələri, mal-qara, istehsal və qeyri-istehsal obyektləri, kənd təsərrüfatı texnikası üzərində dövlət mülkiyyət forması xüsusi mülkiyyətlə əvəz edilmişdir. Qeyd olunan tədbirlərin həyata keçirilməsinin qanunauyğun nəticəsi olaraq aqrar sahədə məhsul istehsalı artır, əhalinin əsas kənd təsərrüfatı məhsullarına tələbatın yerli istehsal hesabına ödənilmə səviyyəsi yüksəlir.

2009-cu ildə Azərbaycanda ümumi daxili məhsulun (ÜDM) real artımı 2008-ci illə müqayisədə 9.3% təşkil edərək, cari qiymətlərlə 34.6 mlrd. manata çatmışdır. Əhalinin hər nəfərinə düşən ÜDM-nin real həcmi isə 2008-ci illə müqayisədə 7.9% artaraq cari qiymətlərlə 3917.3 manat (4874.1 ABŞ dolları) təşkil etmişdir. ÜDM-nin 64.1%-i iqtisadiyyatın istehsal, 28.3%-i xidmət sahələrinin payına düşmüş və bu sahələrdə real artım müvafiq olaraq 10% və 9.1% təşkil etmişdir.

Məlumdur ki, sosial-iqtisadi inkişafın keyfiyyətə yeni mərhələyə daxil olması öz növbəsində yeni problemlərin yaranması ilə müşahidə olunur. Belə problemlərdən biri aqrar sahədə inkişafın sürətləndirilməsidir. Aparılan təhlillər onu göstərir ki, iqtisadiyyatın digər sahələri, o cümlədən neft sektoru ilə müqayisədə aqrar sahədə iqtisadi artım tempi aşağıdır. Belə ki, 2009-cu ildə neft sektorunda artım 14,3 faiz, sənayedə 12,8 faiz, nəqliyyatda 9,3 faiz, rabitə 13,1 faiz, ticarət 9,9 faiz olduğu halda, kənd, meşə və balıqçılıq təsərrüfatlarında 3,5 faiz təşkil etmişdir.

Diqqəti cəlb edən əsas məqamlardan biri odur ki, ölkənin ümumi torpaq fondunun təqribən 55 faizi kənd təsərrüfatına yararlı torpaqlardan ibarət olduğu, habelə əhalinin 48 faizi kənd yerlərində yaşadığı halda ümumi daxili məhsulun təqribən 5 faizi kənd təsərrüfatında istehsal edilir və bu göstəricinin səviyyəsi ilbə il aşağı düşür.

Qeyd olunan problemlər özünü, həmçinin, iqtisadiyyatın sahələri üzrə əmək haqqının səviyyəsində də göstərməkdədir. Məsələn, 2008-ci ildə ölkə iqtisadiyyatı üzrə orta aylıq əmək haqqı 274,4 manat, o cümlədən sənayedə 424,5 manat, tikintidə 406,1 manat, nəqliyyat, anbar təsərrüfatı və rabitə sahələrində 329,4 manat olduğu halda, kənd, meşə və balıqçılıq təsərrüfatında bu göstərici 114,7 manat təşkil etmişdir.

Hesab edirik ki, aqrar sahədə iqtisadi artımın digər sahələrdən geri qalmasının başlıca səbəblərindən biri kooperasiyanın kifayət qədər inkişaf etməməsidir. Təsədüfi deyildir ki, Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin 14 aprel 2009-cu il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş və əsas məqsədi ölkədə qeyri-neft sektorunun inkişafının sürətləndirilməsinə, iqtisadiyyatın diversifikasiyasına, tarazlı regional və davamlı sosial-iqtisadi inkişafa, əhalinin həyat səviyyəsinin daha da yaxşılaşdırılmasına nail olmaqdan ibarət olan “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”nda kənd təsərrüfatında kooperasiyanın vacibliyi vurğulanaraq göstərilir: “kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının müxtəlif təsərrüfat formaları üzrə, o cümlədən kollektiv təsərrüfat forması üzrə inkişafı regionlarda birgə əmək kooperasiyasının genişlənməsinə və daha məhsuldar olan ictimai qüvvənin əmələ gəlməsinə səbəb olacaqdır...”

Araşdırmalar göstərir ki, respublikada fərdi sahibkarlıq subyektlərinin (kəndli-fermer təsərrüfatlarının) mülkiyyətində olan torpaq sahəsinin orta ölçüsü təqribən 10 hektar təşkil edir. Belə bir şəraitdə, şübhəsiz ki, səmərəli və rəqabətədavamlı təsərrüfatçılıqla məşğul olmaq qeyri-mümkündür.

Respublikamızın kənd təsərrüfatında kooperasiyanın mövcud vəziyyətini nəzərdən keçirdikdə aydın olur ki, kənd təsərrüfatı istehsalı kooperativlərinin, kəndli-fermer təsərrüfatlarının sayı son illərdə azalmışdır. İnkişaf etmiş ölkələrdə də bu meyil müşahidə olunmaqdadır. Buna səbəb təsərrüfatların kooperasiya və integrasiya əlaqələrinə girərək kəmiyyətə azalmasıdır. Lakin, həmin ölkələrdən fərqli olaraq, respublikamızda müvafiq təsərrüfat formalarının sayı birləşmə

deyil, məhz onların parçalanaraq xırda ev təsərrüfatlarına çevrilməsi hesabına azalır.

Aqrar sahədə kooperasiyanın stimullaşdırılması ilk növbədə bu prosesin təkmil normativ-hüquqi bazasının yaradılması ilə əlaqədardır. Təqdirəlayiq haldır ki, artıq Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin Aqrar siyasət Daimi Komitəsi tərəfindən kənd təsərrüfatı kooperasiyası sistemini təşkil edən kənd təsərrüfatı kooperativlərinin və onların ittifaqlarının (assosiasiyalarının) yaradılmasının və fəaliyyətinin hüquqi, təşkilati və iqtisadi əsaslarını müəyyən edən, kooperasiya prosesində yaranan münasibətləri tənzimləyən “Kənd təsərrüfatı kooperasiyası haqqında” Qanunu Layihəsi hazırlanmışdır. Layihənin Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin alim və mütəxəssislərinin iştirakı ilə müzakirəsi keçirilmişdir.

Cəmiyyətdə aqrar sahədə kooperativlərin fəaliyyətini keçmiş kolxoz təsərrüfatçılıq forması ilə eyniləşdirməsi fikirlərinə də rast gəlmək mümkündür. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, kənd təsərrüfatı kooperativinin yaradılması və fəaliyyət göstərməsi kooperativə daxil olmağın və kooperativdən çıxmağın könüllü olması, istehsal və digər təsərrüfat fəaliyyətində iştirak edən kooperativ üzvləri arasında qarşılıqlı yardım və iqtisadi faydalılığın təmin olunması və onların mənafeələrinin əlaqələndirilməsi, kooperativin üzvləri arasında gəlir və zərərin onların şəxsi əmək və ya təsərrüfat fəaliyyətində iştirakına görə bölüşdürülməsi, kooperativin fəaliyyətinin demokratik əsaslarla idarə edilməsi və s. kimi prinsiplərə əsaslanır.

2009-cu ildə də aqrar sektora dövlət qayğısı davam etdirilməklə kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına dövlət tərəfindən maliyyə dəstəyi verilmiş, dövlət büdcəsindən «2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair Dövlət Proqramı»nın icrası üçün 136,0 milyon manat vəsait yönəldilmişdir.

Formə təsərrüfatlarına güzəştli şərtlərlə kreditlərin verilməsi, lizinq xidmətinin yaxşılaşdırılması, sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi üçün Sahibkarlığa Kömək Milli Fonduna 74,0 milyon manat, «Aqrolizinq» Açıq Səhmdar Cəmiyyətinə 37,5 milyon manat, Kənd Təsərrüfatı Kreditləri üzrə Dövlət Agentliyinə 10,0 milyon manat vəsaitin büdcədən ayrılması təmin edilmişdir. 2010-cu ilin dövlət büdcəsində də həmin tədbirlərin maliyyələşdirilməsi üçün dövlət büdcəsində zəruri həcmdə maliyyə resursları nəzərdə tutulmuşdur.

Belə nəticəyə gəlmək olar ki, aqrar sahədə iqtisadi artımın və mənfəət normasının mövcud səviyyəsi vergi güzəştlərinin davam etdirilməsi ilə yanaşı perspektivdə yuxarıda qeyd olunan tədbirlərin maliyyələşdirilməsi məqsədilə daha irihəcmli vəsaitlərin ayrılmasının təmin edilməsini şərtləndirir.

İnkişaf etmiş bir sıra ölkələrin kənd təsərrüfatı sahəsi üzrə dövlət büdcəsinin gəlir və xərclərində mənfəi saldo müşahidə olunur ki, bu da dövlətin bu sahədə iqtisadi artımın sürətləndirilməsində nə dərəcədə maraqlı olduğunu özündə əks etdirir. Məsələn, 2008-ci ildə Almaniya kənd təsərrüfatından yığılan vergilərin və digər ödəmələrin məbləği bu sahəyə dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitin həcmindən 4,31 milyard avro çox olmuşdur. Bu göstərici Belçikada 1,5 milyard avro, İtaliyada 2,1 milyard avro, Birləşmiş Krallıqda 1,2 milyard avro təşkil etmişdir.

Aqrar sahədə iqtisadi artımın sürətləndirilməsi kredit probleminin həlli və onun strukturunda uzunmüddətli kreditlərin xüsusi çəkisinin artırılmasından da əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlərə baxmayaraq, iqtisadiyyatın sahələri üzrə kredit qoyuluşunun strukturunda kənd təsərrüfatı və emal sahələrinin xüsusi çəkisi hələ də aşağıdır. 2010-cu ilin 1-ci rübünün yekunlarına görə, ölkə iqtisadiyyatına yönəldilmiş 8605,5 mln.manat kreditin 388,9 mln.manatı və ya 4,5 faizi kənd təsərrüfatı və emal sahələrinin payına düşmüşdür.

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsinə əsaslanaraq, ölkənin bank sistemində kənd təsərrüfatı kimi nisbətən riskli və aşağı gəlirli sahəyə maliyyə vəsaiti yönəltməyə kifayət qədər maraq göstərməyən bankların üstünlük təşkil etdiyi bir şəraitdə dövlət mülkiyyətli kənd maliyyə bankının yaradılması da aqrar sahənin inkişafının sürətləndirilməsinə müsbət təsir göstərir.

Aqrar bazarda konyunktur dəyişiklikləri ilə yanaşı, qlobal istiləşmə, havaqların qeyri-sabit keçməsi təbii amillərlə əlaqədar olan kənd təsərrüfatına öz mənfəi təsirini göstərməklə ümumi məhsul istehsalının, məhsuldarlığın azalmasına səbəb olur. Belə bir şəraitdə aqrar sahədə sığortanın stimullaşdırılması istiqamətində tədbirlərin həyata keçirilməsinə ciddi ehtiyac duyulur.

Büyüme ve kalkınma teorilerine genel bir bakış

Giriř

Az gelişmişlik temelde merkantilist döneme ve sömürgecilik anlayışına dayanmaktadır. Sömüren Batı Avrupa ülkeleri ekonomik gelişimlerini hızlandırırken, sömürge durumuna düşmüş pek çok ülke bu gelişmenin dışında kalmıştır. Bugünün gelişmiş ülkeleri Sanayi Devrimiyle birlikte ekonomik yapılarını yeniden düzenleme çabası içine girmiş, üretim, bölüşüm ve dağıtım uygulamalarını değiřtirmiş, tüm bunların yanı sıra siyasal ve sosyal açıdan da gelişimlerini sürdürmüşlerdir. Az gelişmiş olarak nitelenen ülkeler ise söz konusu değiřimleri gerçekleřtirememişlerdir. Dünyada yaşanan Büyük Buhran ve Dünya Savaşlarının etkisiyle uluslararası ekonomik sistemin çöküşü kalkınma ekonomilerine ivme kazandırmıştır. Az gelişmiş ülkelerin gelişim sorunları genellikle ekonomik unsurlara dayandırılmakla birlikte, aslında kültürel ve siyasal unsurları da içerir. Bu durum bilinmesine rağmen az gelişmiş ülkelerin gelişim sorunlarına yönelik yapılan analizlerde genellikle ekonomik göstergelerden yararlanılmakta, diğer faktörler ise göz ardı edilmektedir. Ülkelerin nispi fakirliğı, GSMH' dan tarımın aldığı pay, teknoloji, temel sosyal göstergeler, nüfus artışı, gelir dağılımı, dış ticaret, dışa bağımlılık ve farklı kültürel yapı vs. gelişmişlik ve/veya az gelişmişlik göstergeleri olarak sıralanabilir. Az gelişmişlik ülkelerin kendine özgü gelişimi dikkate alınarak değil, gelişmiş ülkeler baz alınarak değerlendirilmektedir. Büyüme ve kalkınma sorunu klasik okuldan beri ortaya konulmuş, bu sorunun aşılabilmesi için çeřitli modeller geliştirilmiştir. Bu amaçla çalışmada az gelişmişliğın nedenlerine ve bu ülkelerin ortak özelliklerine değinilerek, söz konusu ülkelerin nasıl büyüyüp kalkınabileceğı sorusuna teorik açıdan yaklaşılmıştır.

2. Büyüme, Gelişme ve Kalkınma Kavramları

Genellikle birbirinin yerine kullanılan büyüme, gelişme ve kalkınma kavramlarının ifade ettiğı anlamlar birbirinden farklıdır. Büyüme; ekonomide üretim kapasitesinin, üretimin, dolayısıyla milli gelirin artması sonucu, kiři başına milli gelir düzeyinin yükselmesidir. Ülke

ekonomisinin nicel olarak ölçülebilir verilerindeki artışları içerir. Gelişme; ekonomide kişi başına düşen milli gelir artışının yanı sıra ekonominin sosyo-kültürel, teknik ve kurumsal yapısının da değişmesini kapsamaktadır. Sanayileşme düzeyi, doğum oranı, kentleşme oranı, okur-yazar oranı, kültürel faaliyetlere katılım oranı gibi faktörler gelişmişlik göstergeleridir. Ekonomik açıdan gelişme süreçlerini tamamlamış ülkelerin hedefi kapasitelerini arttırmaktır. Kalkınma kavramı ise; gelişme kavramında olduğu gibi büyüme kavramından daha geniş bir anlam ifade etmektedir. Gelişmiş ülkeler aynı zamanda kalkınmış ülkelerdir. Ekonomik büyüme ve bunun ölçülmesi bütün ülkeler için söz konusu iken, ekonomik kalkınma az gelişmiş ülkelerin milli gelir artışı, ekonomik yapının sanayi ve hizmetler sektörü lehine değişmesi, siyasal ve sosyo-kültürel alandaki değişmeler ile gelişmiş ülkeler düzeyine çıkma çabalarını ifade eder. Kalkınma nicel değişmelerin yanı sıra nitel değişimleri de içerir.

3. Ekonomik Büyümeyi Etkileyen Faktörler ve Büyüme Teorileri

3.1. Ekonomik Büyümeyi Etkileyen Faktörler

Ekonomik büyümeyi sağlayacak olan üretim artışı; üretim faktörlerinin miktarında ve verimliliğinde meydana gelecek artış ve teknolojik değişim ile sağlanabilir. Bu duruma göre; bir ülkede nüfus, çalışma hayatına katılım ve çalışma saatlerinin artması emek arzını genişletir. Aynı zamanda mal ve hizmet talebi ve üretimi artar. Böylece istihdam artar. Beşeri sermayeye yapılacak yatırımlar işgücünün kalitesini ve verimliliğini artırarak büyümeye katkıda bulunur.

Ekonomik büyüme için fiziksel sermayenin de artırılması gerekir. Ulaşım ve iletişimle ilgili altyapı yatırımları, makine, teçhizat, bina, fabrika vb. yatırımlar emek için istihdam olanakları yaratır ve ekonominin üretim kapasitesini genişletir. Söz konusu yatırımlar için tasarruflara da gereksinim vardır. Milli gelirden tasarrufa ve yatırıma ne kadar fazla pay ayrılırsa, üretim kapasitesi ve büyüme o derece yüksek olur.

Zengin doğal kaynaklara sahip ülkeler iktisadi büyüme için daha kolay sağlarken, doğal kaynaklar bakımından yetersiz olan ülkeler söz konusu büyümeyi gerçekleştiremezler. Bir ekonomide doğal kaynak kullanımı artarsa nihai mal miktarı da artar. İyi üretim yöntemleri ve etkin makine ve teçhizat kullanımıyla aynı miktar ürün daha az doğal kaynak kullanımıyla üretilir.

Aynı zamanda bir ülkede girişimci sayısının artırılması,

giriřimcilerin önündeki bürokratik engellerin kaldırılması ve onlara destek verilmesi üretimi ve ticari faaliyetleri artırır.

Teknolojik gelişme ile de ülke sahip olduđu ekonomik kaynaklarla daha fazla mal ve hizmet üretebilir ve söz konusu kaynakları daha verimli kullanabilir. Aynı zamanda yeni yöntemlerin geliştirilmesi, yeni nitelikte ürünlerin üretilmesi, yönetim, organizasyon ve pazarlama tekniklerinde sağlanan gelişme ve yenilik de ekonomik büyümeye önemli katkı sağlar.

3.2. Ekonomik Büyüme Teorileri

Ülkeler açısından büyümenin zorunlu ve önemli bir sorun olarak ortaya çıkmasından bu yana aşağıda yer alan çeşitli büyüme modelleri ortaya atılmıştır.

a) Klasik Büyüme Teorisi

Klasik büyüme teorisinin temeli sermaye birikimidir. Bunun sağlanabilmesi için uygun bir kar oranı gerekir. Karı yüksek olan üretici tasarrufu ve yatırım malları talebini artırır. Sonuçta üretim artar ve büyüme sağlanır. Kar oranının yüksekliğı emeğin marjinal verimliliğine bağlıdır. Nüfus artışları verimliliğı etkileyen en önemli faktördür. Sabit doğal kaynaklar karşısında artan nüfus azalan verimler kanununu işler.

Klasik yaklaşımda ücretler arttıkça nüfusun artacağı, böylece emek arzının artarak ücretlerin gerileyeceğı öne sürülür. Öncelikle nüfus artışı nedeniyle, gıda ihtiyacı artmakta fiyatlar ve toprak rantı yükselmektedir. Bu durum zamanla topraktan alınan vergileri de yükseltir. Diğer yandan fiyatlardaki artış, işçi ücretlerinin yeniden yükselmesine neden olur. Söz konusu durum müteşebbisin karını azaltırken, yatırımlar azalır ve büyüme yavaşlar. Sonunda uzun süreli bir durgunluğa girilir. Temelde durgunluğun nedeni ücretler ve ranttır. Durgunluk döneminde ücretler düşer, kar azalır ve nüfus artışı durur.

Marxist Büyüme Teorisi

Marksist büyüme teorisi temelde “emek-değer” ve “artık değer” görüşlerine dayanmaktadır. Marksist teori klasik büyüme teorisinin ortaya koyduğı süreci bir ölçüde kabul etmiş, fakat sonucunu benimsememiştir. Bu teoride de sermaye birikimi büyümede en önemli etkindir. Üretimin tek amacı, emeğin yarattığı artık değerın sermayedarın eline geçmesidir. Artık değerın elde edilmesi için kullanılan sermaye, tekrar üretimde yine aynı amaca hizmet edecektir. Burada amaç; artık değerın artırılması, yani sermaye birikiminin hızlandırılmasıdır. Bu nedenle işçinin çalışma süresini uzatmak, ücretini

düşürmek ve emeğin verimliliğini yükseltmek zorunludur.

Ancak sermaye birikiminin artması daha fazla sabit sermaye kullanımı anlamına gelir. Bu durum kar hadlerini azaltır. Sonuçta küçük sermayedarlar piyasadan çekilirken piyasa tekelleşmeye başlar ve işsizlik baş gösterir. İşçinin artık değer vererek yarattığı sermaye birikimi aynı zamanda kendi sonunu hazırlayacak ve kapitalist düzen çökecektir.

c) Harrod-Domar Büyüme Modeli

İngiliz iktisatçı R.F. Harrod ve Amerikalı iktisatçı E.D. Domar tarafından ayrı ayrı geliştirilen ancak özünde aynı olan bu büyüme modeli; büyüme ile yatırımlar arasındaki ilişkiyi en iyi şekilde ortaya koyan dengeli büyüme modelidir. Ekonomik büyüme için sermaye stoğu arttırılmalı, böylece yeni yatırımlar yapılmalı ve reel GSYİH büyümelidir. Yatırımlardaki artış çarpan etkisi ile milli geliri artırırken aynı zamanda da üretim kapasitesini arttıracaktır. Ekonominin büyüme hızı iki kavrama göre belirlenmektedir. Bunlar; “marjinal tasarruf eğilimi” (s) ve “sermaye hasıla katsayısı” (k)’dır.* Ekonomide dengenin korunabilmesi için tasarrufların yatırımlara eşit olması gerekir. Bir ekonomide marjinal tasarruf eğilimi ne kadar büyük, sermaye hasıla oranı ne kadar küçükse büyüme hızı o ölçüde büyük olur. Buna göre ekonomik büyüme oranı (g) aşağıda yer alan formülle ifade edilebilir.

$$g = \Delta Y/Y = s/k$$

“g” ile ifade edilen brüt büyüme oranından nüfus artış oranı çıkarıldığında net büyüme oranına ulaşılır.

Dengeli bir büyüme için ex ante (planlanan) yatırımların expost (gerçekleşen) yatırımlara eşit olması veya tasarrufların yatırımlara eşit olması gerekir. Harrod-Domar’ a göre; tam istihdamdaki büyüme oranı denge büyüme oranı olup, istisnai ve imkansız bir durumdur.

Ekonominin dengede büyümesini sağlayacak bir mekanizma bulunmamaktadır. Çünkü milli gelir artış oranı farklı değişkenlerden (marjinal tasarruf meyli, sermaye hasıla katsayısı, işgücü büyüme oranı, teknolojik gelişmeler, faiz gibi) etkilenmektedir. Bu değişkenlerde meydana gelebilecek herhangi bir değişme ekonominin dengeli

* Marjinal sermaye-hasıla oranı; $k = \Delta K / \Delta Y$ olup, reel GSYİH’ da bir birimlik artış için sermaye stoğunun k katı artması gerekmektedir. Örneğin; $k=3$ ise, reel GSYİH’ da belirli bir artış sağlamak için sermaye stoğunun değer olarak 3 katı artırılması gerekmektedir.

büyümesini güçleştirmektedir.

d) Neo-klasik Büyüme Teorisi

Harrod-Domar' a karşı Meade, Solow, Swan gibi neo-klasik iktisatçılar istikrarlı büyüme modelleri üzerinde durmuşlardır. Temelde kaynakların etkin dağılımı üzerinde duran neo-klasik iktisatçılar büyüme sürecinde sistemin tam istihdamı sağlayacak uyum mekanizmalarına sahip olduğunu savunmuşlardır. Bu teoriye göre; tam istihdam durumundaki bir ekonomide işgücü ve sermaye miktarının artması tam istihdam dengesini bozmamaktadır. Bu dengeyi sağlanmasında arz, talep ve fiyat mekanizması etkili olmaktadır.

4. Az Gelişmişliğin Nedenleri ve Kalkınma Teorileri

4.1. Az Gelişmişliğin Nedenleri

Genellikle kişi başına düşen milli gelir düzeyi düşük ülkeler “Az gelişmiş” ya da “Gelişmekte olan “ olarak tanımlanmaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık %80' inin yaşadığı bu ülkelerin sorunları yalnız ekonomik değil, aynı zamanda siyasal ve toplumsaldır. Az gelişmiş ülkeler farklı özelliklere sahip olmalarına karşın bazı ortak özelliklere de sahiptirler.

Ekonomik, demografik ve sosyal özellikler olarak gruplandırılabilen bu özellikler aşağıda yer almaktadır:

a) Ekonomik Özellikler:

- Teknoloji düzeyi düşük olup, sanayi sektörü gelişmemiştir. Emek-yoğun üretim teknikleri tercih edilmektedir. (Bir ülke ekonomisinde kalkınma ve büyüme sürecinin sanayileşme ile sağlanabileceği göz ardı edilmemelidir).

- Üretim sürecinde sermaye, hammadde ve teknoloji açısından dışa bağımlılık fazladır.

- Tarım sektörünün ekonomideki payı büyüktür. Tarımda gizli işsizlik vardır ve verimlilik düşüktür.

- Kırsal kesimdeki işsizlik ve sanayi sektörünün gelişmemiş olması nedeniyle işsiz insanlar hizmet sektörüne kaymakta ve verimlilik düşmektedir.

- Gelir dağılımı adaletsiz ve gelir düzeyi düşüktür. Bu durum talep darlığına sebep olur.

- Tasarruf meyli ve sermaye birikimi yetersizdir. Bu nedenle yatırım düzeyi düşüktür.

- Dış ödeme sorunları yaşanan bu ülkelerde enflasyon ve

devalüasyon görülür.

- Devletin vergi gelirleri düşüktür.
- Bazı ülkeler için doğal kaynakların yetersiz ve yanlış kullanılıyor olması az gelişmişlik nedeni olabilir. Teknolojik gelişme doğal kaynak kullanımını verimli kılar.
- Tasarrufların yatırımlara aktarılmasını sağlayacak mali kurumlar yeterince gelişmemiştir.

b) Demografik Özellikler:

- Nüfus artış hızı yüksektir. Özellikle kırsal kesimde nüfus artış hızı daha fazla olup, artan nüfus tarım sektöründe istihdam edilememekte ve şehirlere göç yaşanmaktadır.
- İşsizlik önemli bir sorundur.
- Altyapı yetersizliği ve plansız kentleşme görülür.
- Sağlık hizmetleri yetersizdir.
- İnsan ömrü kısa ve bebek ölümleri fazladır.
- Kalifiye işgücü ve girişimci yetersizdir.

c) Sosyal Özellikler:

- Eğitim düzeyi yetersiz, okur-yazar oranı düşüktür.
- Kültür düzeyi düşüktür.
- Geleneklere bağlılık ve tutuculuk vardır.
- Toplumda kadınlar ikinci plana itilmiştir. İş hayatında çalışan kadın sayısı düşüktür.

4.2. Ekonomik Kalkınma Teorileri

Az gelişmiş ülkeler için kullanılan kalkınma kavramı milli gelir büyümesinin yanı sıra daha önce belirtildiği gibi yapısal değişiklikleri de içerir. Büyüme sağlanmadan kalkınmayı gerçekleştirmek mümkün değildir.

Kalkınma sonucu; gelir düzeyi artan bireylerin tükettikleri mal ve hizmetlerin sayısı, kalite ve miktarı değişir. Üretim ve istihdamda yapısal değişimler olur. Üretimde tarım sektörünün payı azalırken, sanayi ve hizmetler sektörünün payı genişler. Ayrıca kentsel istihdam artar. Ancak hızlı büyüyen ve kalkınan, geleneksel yapısı hızlı değişen toplumlarda bazen büyük sosyal problemler yaşanabilir. Bunun yanı sıra ülkeler kalkınma sürecinde dış ülkelerle sıkı bir ekonomik, sosyal ve siyasal ilişkiye girerler. Sonuçta dış ödemeler bilançosu açıkları oluşurken, ekonomik krizlere duyarlılık da artar. Bu nedenle ülkeler ekonomik, sosyal ve siyasal kurumların yapısal değişimlerini uyum

içinde gerçekleştirmelidir.

Kısacası az gelişmiş ülkelerin kalkınmasında sermaye birikimi, planlama ve sanayileşme öncelikli yer tutmaktadır. Az gelişmiş ülkeler kalkınma stratejilerini belirlerken aşağıda yer alan çeşitli kalkınma modellerinden yararlanırlar.

a) Schumpeter Modeli

Schumpeter' e göre kapitalist sistemin gelişimini sağlayan “yenilikler” ve “teknik gelişme” dir. Uzun dönemde firma karlarının azalacağı, firmaların karlarını artırmak için “yenilikler” uygulamak zorunda kalacakları düşünülmektedir. Söz konusu yenilikler; yeni piyasaların bulunması, ürün farklılaştırması, üretimde yeni tekniklerin kullanılması ve maliyetlerin düşürülmesi veya yeni ürün geliştirilmesi şeklinde olabilir. Böylece üretim faktörleri ile yaratılmakta olan hasıla yenilikler yoluyla artış gösterecektir.

Kısacası yenilikler olmadan kar olmayacak, kar olmadan da ekonomik büyüme sağlanamayacaktır. Yenilik yapan girişimciler rakipleri yeni yöntemleri taklit edene kadar büyük karlar elde ederler. Zamanla piyasaya birbirini takip eden rakip firmaların girmesiyle üretim düzeyi artar. Sonuçta ekonomi tekrar refah ve canlanma sürecine girer. Ancak üretimin artması karlılık oranını düşürür.

b) Rostow' un Kalkınma Modeli

Kalkınma teorileri arasında en çok kabul göreni W. Whitman Rostow' un teorisidir. Ülkeler kalkınırken hem birbirlerine benzeyen bir gelişme sürecinden geçmekte, hem de her ülke kendine uygun bir gelişme sürecini tercih etmektedir. Rostow' a göre; bir ülkenin kalkınabilmesi için aşağıda yer alan beş aşamadan geçmesi gerekmektedir.

1. Geleneksel Toplum Aşaması: Bu aşamada ekonomik düzene örf ve adetler hakim olup, üretim sınırlı ve tarıma dayalıdır. Sanayi ilkel, verim düşüktür. Modern üretim teknikleri kullanılmamaktadır. Toplum cahil ve hayat standardı düşüktür. Toplum kendini doğaya göre ayarlamaya çalışır.

2. Kalkışa Hazırlık Aşaması: Siyasi bir bütünlük sağlanarak, merkezi ve ulusal bir devletin kurulması hedeflenir. İktisadi kalkınmanın amaçları topluma anlatılır. Bu dönemde, teşebbüsler kurulur, finansal sistem gelişir ve ticaret genişler. Ekonomide tarım sektörünün payı azalırken, sanayi sektörünün payı artar.

3. Kalkış Aşaması: Bu aşamada girişimci ve girişim sayısı giderek

artar. Kaynaklar daha verimli kullanılmaya başlanır. Sanayi sektörünün yanı sıra tarım sektöründe de yeni teknikler kullanılır.

4. Olgunlaşma Aşaması: Bu aşamada milli gelirin % 10-20 kadar bir kısmı yatırımlara aktarılır. Böylece yeni sanayi dalları hızla gelişirken, tarımın payı gittikçe geriler. Köy-kent nüfus yapısı değişir. Kalifiye işgücü oranı yükselir. Rostow' a göre kalkış döneminden yaklaşık 60 yıl sonra olgunluk aşamasına girilir.

5. Kitlesele Refah Aşaması: Toplumun kalkınmanın en ileri safhasına geldiği bu aşamada, tüketim mal ve hizmetlerine ağırlık verilir. Toplum üretimden çok tüketimle ve refahla ilgilenmeye başlar.

c) Dengeli Kalkınma Modeli

Büyüme ve kalkınma sorunlarını inceleyen Nurske, Myrdal, Lewis, Kindelberger gibi iktisatçılar dengeli büyüme ve kalkınma modelini savunmuşlardır. Bu modelde az gelişmiş ülkelerin kalkınmasında piyasa mekanizmasının yeterli olmayacağı, devletin piyasaların işleyişini düzenleyerek kalkınmada etkin rol alması gerektiği savunulmaktadır. Bu kararda bireysel kar amacı güden özel girişimcilerin bazı sektör ve bölgelere yatırım yapmayacağı görüşünden yola çıkılmaktadır. Modelde ayrıca, ekonomide tüm sektörlerin birbirlerini destekleyerek eş-anlı ve uyumlu bir şekilde büyümeleri gerektiği, kıt kaynakların ve yatırımların sektörler ve bölgeler arasında dengeli dağıtılması gerektiği ifade edilmektedir. Böylece bir taraftan tüm sektörler birbirlerinin malları için yeni piyasalar oluştururken dışsal ekonomi etkisi yaratacak, diğer yandan da kaynaklar ve yatırımlar verimin yüksek olduğu sektörlerle yönlendirilecektir.

Ancak kaynakların, eş-anlı dağılımda yetersiz kalacağı ve her sektörün daha az pay alacağı ve verimliliğin düşeceği konuları bu modele yönelik eleştirilerdir.

d) Dengesiz Kalkınma Modeli

Bu modelde Hirschmann, Scitovsky ve Streeten; az gelişmiş ülkelerde kaynakların sınırlı oluşunun birçok sektörün gelişimine izin vermeyeceği, kıt kaynakların sektörler arasında eş-anlı dağıtılmasının işletmelerin optimal ölçeğin altında ve düşük verimle çalışmalarına neden olacağı ve bu durumun ekonomiyi durgunluğa götürebileceği görüşüne sahiplerdir. Bu nedenle ekonomik kalkınma sürecinde dengesiz kalkınma modeli olarak ifade edilen bazı sektörlerle öncelik verilmelidir. Yani gelecek vadede öncelikli sektörler belirlenerek uygun ölçekte verimli tesislerin kurulması sağlanmalıdır. Böylece bir

sektörde üretim artışı yaratılarak dışsal ekonomilerin etkisiyle yeni yatırımlar uyarılacak, başka sektörler gelişecek ve ekonomik kalkınma sağlanacaktır.

Dengeli kalkınma modeli planlı kalkınmayı savunurken, dengesiz kalkınma modeli etkin işleyen bir piyasa mekanizmasının planlamadan daha faydalı olacağını savunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde kıt kaynakların optimal dağılımının ancak dengesiz kalkınma modeli ile sağlanabileceği görüşü hakimdir. Zamanla dengesiz kalkınmanın dengeli kalkınmaya dönüşeceği düşünülmektedir.

5.Sonuç

Büyüme ülke ekonomisindeki değişimleri nicel(kantitatif) açıdan ele alarak bir bölge, faaliyet alanı ya da ülkeye yönelik olabilir. Kalkınma ise hem nicel hem de nitel(kalitatif) açıdan değerlendirilir ve makro temellere dayandırılır. Genel itibariyle üretim faktörlerinin kullanım miktarında ve verimliliğinde meydana gelecek artış ve teknolojik yenilik ile ekonomik büyümeyi sağlayacak olan üretim artışı gerçekleştirilir. Klasik yaklaşıma göre sermaye birikimine dayanan ekonomik büyüme, karlılığı ve onu etkileyen emeğin marjinal verimliliğini gerekli kılar. Klasiklerin bu iyimser büyüme teorileri bütün ekonomilere uygulanabilir. Marxist teoride ise “emek değer” ve “artık değer” e dayalı olarak yaratılan sermaye birikimi kapitalist sistemin sonunu getirebilir görüşü hakimdir. Harrod-Domar dengeli bir büyüme modeli ortaya koymakta, büyüme ile yatırımlar ilişkilendirilmekte, yatırımların yaratacağı çarpan etkisi dikkate alınmaktadır. Ayrıca bir ekonomide marjinal tasarruf eğilimi ne kadar büyük, sermaye hasıla oranı ne kadar küçükse büyüme hızı o ölçüde büyük olacaktır. Dengeli bir büyüme için planlanan ve gerçekleşen yatırımların birbirine eşit olması ve ayrıca yatırım tasarruf eşitliğinin sağlanması gereklidir. Ancak ekonominin dengeli büyümesini sağlayacak bir mekanizma değişkenlerin değişime açık olması nedeniyle mevcut değildir. Klasikler gibi iyimser düşünen Neo-klasik iktisatçılara göre ise emeğin verim artışı ekonomik büyümeyi sürdürür.

Temelde kalkınma sorunu yaşayan az gelişmiş ülkeler farklı özelliklere sahip olmalarına karşın bazı ortak özelliklere de sahiptirler. Ancak kalkınma teorileri ülkelerin farklılıklarını dikkate almamaktadır. Genel olarak az gelişmiş ülkelerin kalkınmasında sermaye birikimi, planlama ve sanayileşme öncelikli yer tutar. Kalkınma modelleri arasında Schumpeter’ in kalkınma modelinde yenilik ve teknik gelişme

önemli bir rol oynar. Rostow' un kalkınma teorisi ise en çok kabul gören teori olup, ülkeler açısından benzer bir süreci kapsar. Burada tarımdan sanayiye geçiş öncelikli hedeftir. Yeni yatırımların yapılması, yeni tekniklerin kullanımı ve kaynakların verimli kullanımı kalkınmayı etkiler.

Qlobal maliyyə böhranı şəraitində Azərbaycanda sığortanın inkişafına dövlət dəstəyi

İnsanın ayrılmaz və təbii hüquqlarını təmin etməli olan yeni tipli cəmiyyətin formalaşması və hüquqi dövlətin qurulması üçün hüquqi dövlət konsepsiyası, ictimai həyatın bütün sahələrində radikal islahatların həyata keçirilməsi zərurətini yaratmışdır. On yeddi ildən artıqdır ki, həmin islahatlar böyük uğurla həyata keçirilməkdədir. Lakin əldə edilmiş uğurlara baxmayaraq, son məqsədə – demokratik dəyərlərə söykənən vətəndaş cəmiyyətinin bərqərar edilməsinə nail olunması hələ bir çox tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edir. Bu baxımdan dövlət quruculuğunun və hüquq sisteminin ayrı-ayrı sahələrində aparılan fundamental xarakterli islahatlar böyük rol oynayır.

Bazar iqtisadiyyatı münasibətlərində vətəndaşların, təşkilatların və dövlətin əmlak mənafeələrinin müdafiəsi sistemi kimi çıxış edən sığorta, bir çox sosial iqtisadi problemlərin həllində mühüm rol oynamağa başlamışdır. Sığortanın göstərilən funksiyası yol nəqliyyat hadisələri, təbii fəlakətlər, tətilər, iğtişaşlar və vətəndaşların, müəssisə, idarə və təşkilatların əmlak mənafeələrinə mənfi təsir göstərən digər faktorlar nəticəsində dəymiş maddi ziyanının əvəzinin ödənilməsi vasitəsilə reallaşdırılır. Sığorta, müvafiq sığorta hadisəsi baş verdiyi zaman büdcəni dəymiş zərərin aradan qaldırılması ilə bağlı xərclərdən azad etməklə yanaşı, həm də uzunmüddətli investisiyaların ən sabit mənbələrindən biri kimi çıxış edir.

Müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasında sığorta fəaliyyəti 70 illik inzibati-amirlik sistemindən əsaslı şəkildə fərqlənən prinsiplər əsasında inkişaf edir. Sovet dövründə mövcud olan təsərrüfat sistemində dağılmış müəssisələrin və binaların bərpa edilməsi, təbii fəlakətlərin nəticələrinin aradan qaldırılması və digər bu cür məqsədlər üçün dövlət tərəfindən büdcədən vəsait ayrılırdı. Bu zaman sığorta sistemi əsas deyil, yardımçı əhəmiyyət daşıyırdı. Hazırda respublikamız üçün fiziki və hüquqi şəxslərin əmlak mənafeələrinin müdafiəsi mexanizmi kimi çıxış edən sığortanın inkişafı xüsusi xarakter daşımağa başlamışdır. Belə ki, həyata keçirilən geniş miqyaslı özəlləşdirmə nəticəsində dövlət əmlakının mühüm bir hissəsi fiziki şəxslərin və qeyri-dövlət strukturlarının mülkiyyətinə keçmişdir. Bu amil təbii fəlakət, qəza,

yanğın və formalaşmaqda olan istehsal əlaqələrinə mənfi təsir göstərən, iqtisadiyyatın inkişafını ləngidən digər qarşısıalınmaz hadisələr nəticəsində dəymiş zərərin əvəzinin ödənilməsinə xidmət edən maliyyə təminatları sisteminin yaradılmasını zəruri edirdi.

Müasir dövrdə sığorta fəaliyyəti sahibkarlıq fəaliyyətinin ən sürətlə inkişaf edən sahələrindəndir. Bu ilk növbədə onunla bağlıdır ki, respublikamız dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra, iqtisadiyyatda yaranan özəl (qeyri-dövlət) sektorda müxtəlif sığorta növlərinə tələbat yaranmışdır. Dövlət tərəfindən maliyyə təminatına malik olmayan sahibkarlar özlərini mümkün risklərdən sığorta etməyə məcburdurlar. Respublikamızda sosial-iqtisadi şəraitin dəyişməsi ilə sığorta, kommersiya fəaliyyətinin bir növünə çevrilmişdir. Lakin bu fəaliyyətin nəzəri problemləri həll olunmadan yüksək keyfiyyətli sığorta xidmətlərinin göstərilməsi mümkün deyildir. Eyni zamanda, bu sahədə əqdlərin kütləvi xarakter alması sığortaçıları bir sıra praktiki vəzifələri həll etmək zərurəti qarşısında qoyur.

Sığorta fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi üzrə həyata keçirilən geniş miqyaslı təşkilati – texniki və iqtisadi islahatların böyük bir hissəsini bu sahədə mövcud olan qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi təşkil etməkdədir. Sığortalı ilə sığortaçı arasında sığorta hüquq münasibətləri, mülki hüquq münasibətlərinin bir növü olmaqla, mülki qanunvericiliklə tənzimlənir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası sığorta segmentinin inkişafı naminə indiyədək 100-dən artıq normativ hüquqi akt qəbul etmişdir. Bunlar arasında “Sığorta haqqında”, “Azərbaycan Respublikasında nəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin icbari sığortası haqqında”, “İcbari ekoloji sığorta haqqında”, “Yanğından icbari sığorta haqqında”, “Sərnişinlərin icbari sığortası haqqında”, “Sığorta fəaliyyəti haqqında” qanunları, Mülki Məcəlləni (sığorta normalarını tənzimləyən 50-ci fəslini) və bir çox digər normativ hüquqi aktları göstərmək olar.

Bunlar içərisində, sığorta qanunvericiliyini mühüm dəyişikliklərə məruz qoyan 2000-ci ildə qüvvəyə minən Mülki Məcəlləni xüsusi ilə qeyd etmək lazımdır. Lakin Mülki Məcəllənin sığorta fəaliyyətini tənzimləyən 50-ci fəslə yenə də hüquqtəbqiyyətə praktikasının tələblərinə tam şəkildə cavab vermirdi. Belə ki, Mülki Məcəllədə sığorta müqavilələrinin bəzi növləri kifayət qədər ətraflı şəkildə tənzimlənməməklə yanaşı, bir sıra anlayışlar və hallar da dəqiq şəkildə müəyyən edilməmişdir. 2008-ci ilin mart ayında Azərbaycan

Respublikasının Mülki Məcəlləsinin yeni redaksiyasının (50-ci fəslinin) və eyni zamanda «Sığorta fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu qüvvəyə minməsi ilə Azərbaycanın sığorta hüququ sahəsində önəmli bir addım atılmış oldu. Belə ki, Mülki Məcəllənin 50-ci fəslinin yeni redaksiyası sırf Sığortaçı ilə sığortalı arasında yaranan münasibətlərin tənzimlənməsinə, Sığorta fəaliyyəti haqqında Qanun isə Sığorta şirkətlərinin fəaliyyətinin tənzimlənməsinə istiqamətlənmiş oldu. Xatırlatmaq lazımdır ki, qeyd olunan hər iki normativ aktların qüvvədən düşmüş variantlarında sığortalı-sığortaçı münasibətləri və sığorta fəaliyyəti qarışıq şəkildə tənzimlənməkdə idi.

Sığorta bazarının inkişafı üçün dövlət tərəfindən atılmış önəmli addımlardan biri də Vergi Məcəlləsinə sığorta xidmətlərinin göstərilməsinin Əlavə Dəyər Vergisinə cəlb edilməməsi barədə müddəanın daxil edilməsinə göstərmək olar. Qeyd etmək lazımdır ki, bu güzəşt ümumilikdə maliyyə xidmətlərinin göstərilməsinə şamil edilir. Sığorta və təkrarsığorta xidmətləri isə maliyyə xidmətlərinin bir növü olduğu üçün qeyd olunan güzəştdən faydalanma imkanı əldə edir.

Qeyd olunan sahədə dövlət dəstəyini sadəcə sadalananlarla ifadə etmək yanlış olardı. Belə ki, son illərdə dünya finans çevrələrini bürümüş maliyyə böhranı ərəfəsində Azərbaycan hökuməti çox önəmli addımlardan birini də atdı. 2008-ci ilin Oktyabr ayının 28-də Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi “Bankların, sığorta və təkrarsığorta şirkətlərinin kapitallaşma səviyyəsinin artırılmasının stimullaşdırılması haqqında” Qanun qəbul etdi. Qeyd olunan qanuna əsasən, Bankların, sığorta və təkrarsığorta şirkətlərinin mənfəətlərinin nizamnamə kapitalının artırılmasına yönəldilmiş hissələri 2009-cu ilin Yanvarın 1-dən başlayaraq üç il müddətində mənfəət vergisindən azad edildi. Hesab edirəm ki, atılmış addım Azərbaycanda maliyyə sektorunun inkişafının sürətləndirilməsi, bank və sığorta xidmətlərinin keyfiyyətinin daha da yaxşılaşdırılması məqsədi ilə atılmış çox önəmli addımlardan biri kimi qəbul edilməlidir.

Son olaraq qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının son illərdə əksər sahələrin sürətlə inkişaf etməsi, bu sahələrə diqqətin ayrılması və ən əsası da ayrı-ayrı sahələrdə normativ hüquqi bazanın yaradılması və möhkəmləndirilməsi onu deməyə əsas verir ki, Azərbaycan Hökuməti bütün sahələrdə olduğu kimi sığorta segmentinin də inkişafında çox maraqlıdır.

Azərbaycanın büdcə sistemi və büdcələrarası münasibətlərin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

Büdcə sistemi və büdcələrarası maliyyə münasibətlərinin tənzimlənməsi məsələləri müasir dövrün mürəkkəb iqtisadi-siyasi problemlərindən biridir.

Bu problemin düzgün və məqsədyönlü həlli ölkənin siyasi və sosial-iqtisadi inkişafına əhəmiyyətli təsir göstərir.

Unitar dövlət olmaq etibarilə Azərbaycan Respublikasının özünə məxsus büdcə sistemi formalaşmış və büdcələrarası münasibətlər müəyyən edilmişdir. Azərbaycanda büdcə sisteminin təşkilinin hüquqi əsasları Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında, «Büdcə sistemi haqqında» Qanunda, Bələdiyyələrin maliyyəsinin əsasları haqqında Qanunda və digər qanunvericilik aktlarında təsbit edilmişdir.

«Büdcə sistemi haqqında» AR-nın Qanununda müəyyən edildiyi kimi: «Azərbaycan Respublikasında büdcə sisteminin Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsi, Naxçıvan Muxtar Respublikasının büdcəsi və yerli büdcələr təşkil edir»

Ümumilli Liderimiz Heydər Əliyevin siyasi və sosial-iqtisadi inkişaf strategiyasını uğurla davam etdirən ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin diqqət və qayğısı sahəsində Azərbaycanın büdcə sistemi son illərdə inkişaf edərək investisiya, sosial inkişaf və müdafiə büdcəsinə çevrilmişdir.

Azərbaycanın büdcə sistemində aparıcı və istiqamətləndirici rol oynayan dövlət büdcəsi ölkənin yaxın və uzaq gələcəyinə yönəlmiş və elmi cəhətdən əsaslandırılmış inkişaf strategiyasına əsaslanır.

Prezident İlham Əliyev qloballaşan dünya iqtisadiyyatında baş verən prosesləri, onların Azərbaycana təsirini obyektiv qiymətləndirmiş sosial-iqtisadi inkişaf vəzifələrinin uğurla həyata keçirilməsi üçün sistemli tədbirlər görmüş, ölkədə müəyyən edilmiş strateji kursun reallaşması üçün səmərəli icra mexanizmi yaratmışdır. 2003-2008-ci illəri əhatə edən regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının uğurla icra olunması buna əyani sübutdur.

Ölkə Prezidentinin 14 aprel 2009-cu il tarixli Fərmanı ilə «Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı» qəbul edilmişdir.

2009-cu ildə ölkəmiz global maliyyə böhranına baxmayaraq, ümumi daxili məhsul istehsalında 9,3 faiz, sənaye məhsulu istehsalında 8,6 faiz, kənd təsərrüfatı sahəsində 3,5 faiz artıma nail olmuşdur. Adambaşına düşən ümumi daxili məhsulun həcmi 7,9 faiz artaraq 3917 manata yüksəlmiş, illik nəfəsiyə 1,5 faizə, yoxsulluq həddi 11 faizə enmişdir.

Böhranla bağlı bir sıra ölkələr ciddi tənəzzülə uğradığı halda, Azərbaycanın valyuta ehtiyatları əvvəlki ilə nisbətən 3 milyard dollar artaraq 2009-cu ildə 20,4 milyard dollara çatmışdır.

2009-cu ildə dövlət büdcəsinin gəlirləri 10,3 mlrd.manat, xərcləri isə 10,6 mlrd.manat icra olmuşdur.

Azərbaycanın iqtisadiyyatının sürətli və dinamik inkişafı, büdcə gəlirlərinin artması onun bütün istiqamətlərdə, xüsusilə sosial-mədəni ehtiyacların ödənilməsində rolunun artmasını zəruri etmişdir. Hazırkı dövrdə dövlətin sosial funksiyasının maliyyə təminatının yaxşılaşdırılması və əhalinin sosial-mədəni ehtiyaclarının ödənilməsində büdcənin rolunun artması dövlət büdcəsinin inkişafında əsas xüsusiyyətlərdən biri kimi diqqət mərkəzindədir.

2009-cu ildə sosial yönümlü tədbirlərin maliyyələşdirilməsinə üstünlük verilmiş, nəzərdə tutulmuş dövlət proqramları tam təmin edilmişdir. 2009-cu ildə dövlət büdcəsindən sosial-mədəni tədbirlərə 2,9 milyard manat vəsait yönəldilmişdir ki, bu da büdcə xərclərinin 27,4 % ə qədərini təşkil edir.

2010-cu ildə dövlət büdcəsində sosial yönümlü, sosial-mədəni tədbirlər üzrə büdcə xərclərində təhsil xərcləri üstünlük təşkil edir.

Azərbaycanın büdcə sisteminin gəlirləri və xərcləri proqnozlaşdırılarkən dünya iqtisadiyyatında baş verən proseslər diqqətlə təhlil edilir, onların Azərbaycan iqtisadiyyatına bu və ya digər dərəcədə təsiri araşdırılır və nəzərə alınır.

İndiki şəraitdə büdcələrarası münasibətlərin tənzimlənməsi sistemində gəlirlərin və xərclərin büdcə səviyyələri arasında bölgüsü (hədləndirilməsi) üzrə optimal nisbətlərin müəyyən edilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Gəlirlərin büdcələr arasında bölgüsü zamanı qarşıda duran əsas məqsəd və əvə vəzifə ondan ibarətdir ki, büdcə sisteminə daxil olan bütün büdcə həlqələri zəruri gəlir mənbəi ilə təmin edilsin və bununla hər bir inzibati-ərazi qurumunun, rayon və şəhərin, eləcə də yerli özünüidarəetmə orqanının sosial-iqtisadi inkişafı üçün lazımı miqdarda maliyyə bazası yaradılsın.

Dövlət büdcəsi gəlirlərinin mərkəzləşdirilmiş gəlirlər və yerli gəlirlər kimi hədləndirilməsi onun xərclərinin mərkəzləşdirilmiş xərclər

və yerli xərclər kimi bölgüsü ilə bilavasitə bağlıdır. Bu da mərkəzi və yerli dövlət icra hakimiyyəti orqanlarının yerinə yetirdiyi funksiya və vəzifələrin çərçivəsi (həddi) ilə, iqtisadi-sosial inkişaf, idarəetmə, mühafizə və s. funksiyaların yerinə yetirilməsi sahəsində onların səlahiyyət və məsuliyyət dairəsi ilə müəyyən edilir.

Mərkəzi dövlət hakimiyyəti və dövlət icra orqanları ümumdövlət əhəmiyyətli sosial-iqtisadi inkişaf proqramlarının yerinə yetirilməsini, ölkənin milli təhlükəsizliyini və müdafiə qabiliyyətinin möhkəmləndirilməsini, beynəlxalq münasibətlərin həyata keçirilməsini və s. təmin edir.

Həmin vəzifə və funksiyaların həyata keçirilməsi böyük məbləğdə maliyyə vəsaiti tələb edir. Ona görə də dövlət büdcəsinə daxil olan gəlirlərin əsas hissəsi mərkəzləşdirilmiş gəlir kimi formalaşdırılır və istifadə edilir. Bu da dövlət büdcəsinin mahiyyətindən irəli gəlir. «Büdcə sistemi haqqında» Qanunda göstəriləndiyi kimi «Azərbaycan Respublikası dövlət büdcəsinin məqsədi ölkənin iqtisadi, sosial və digər strateji proqramlarının və problemlərinin həlli, dövlətin funksiyalarının həyata keçirilməsi üçün qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada maliyyə vəsaitinin toplanmasını və istifadəsini təmin etməkdir».

Dövlət büdcəsi gəlirlərinin mərkəzləşdirilmiş gəlirlər və yerli gəlirlər arasında bölgü nisbətləri (normativləri) və mənbələri (siyahısı) hər il növbəti maliyyə ili üçün qəbul edilən «Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsi haqqında» AR-nın Qanunu ilə müəyyən edilir. Azərbaycan Respublikasının 2010-cu il dövlət büdcəsi haqqında Qanunu ilə dövlət büdcəsinin mərkəzləşdirilmiş gəlir mənbələri və normativləri aşağıdakı kimi müəyyən edilmişdir:

Rəsmi Kütləvi İnformasiya Vasitələrində konfrans haqqında verilən məlumatların xülasəsi

İyunun 4-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında (DİA) "Qlobal maliyyə böhranı və dövlət idarəetmə sistemində antiböhran siyasət: dünya təcrübəsi və Azərbaycan modeli" mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki konfrans keçirilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası, Türkiyə və Orta Şərq İdarəetmə İnstitutu, Mərmərə Universiteti, Sankt-Peterburq Dövlət İqtisadiyyat və Maliyyə

Universiteti tərəfindən keçirilən beynəlxalq tədbirdə ayrı-ayrı ölkələri təmsil edən mütəxəssislər iştirak etmişlər.

Konfransda çıxış edən DİA-nın rektoru, əməkdar elm xadimi, professor Seyfəddin Qəndilov ümummilli lider Heydər Əliyevin zəngin dövlət idarəçilik təcrübəsinin əhəmiyyətini vurğulamış, Prezident İlham Əliyevin apardığı məqsədyönlü siyasətin uğurlu nəticələrindən danışmışdır. Mövzu ilə bağlı fikirlərini açıqlayan rektor bildirmişdir ki, bu gün dünyanı bürüyən maliyyə böhranı şəraitində Azərbaycanın iqtisadi inkişafı və tətbiq etdiyi antiböhran siyasəti dünyada maraqla qarşılanmışdır.

Professor S.Qəndilov ölkəmiz üçün səciyyəvi olan müvafiq inkişaf modelinin uğurlu nəticələrini xatırlatmışdır. Türkiyə və Orta Şərq İdarəçilik İnstitutunun baş direktoru, professor Eyyup Günay İsbir, Bankçılıq və Sığortachılıq İnstitutunun direktoru, professor Camal İbiş və digər çıxış edənlər tədbirin əhəmiyyətini vurğulamış, təşkilatçılara və iştirakçılara uğurlar arzulamışlar.

Professor Zahid Fərrux Məmmədov "Qlobal maliyyə böhranı və dövlət idarəetmə sistemində antiböhran siyasət: ümumi problemlər və fərqli yanaşmalar" mövzusunda məruzə etmişdir.

Mövzu üzrə digər məruzələr dinlənilmiş, geniş müzakirələr aparılmışdır.

AzərTAc

05.06.2010

Bakıda “Qlobal maliyyə böhranı və dövlət idarəetmə sistemində
antiböhran siyasəti: dünya təcrübəsi və Azərbaycan modeli”
mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirilib

Müəllif: AzTV

Mövzu: İqtisadiyyat

Dərc edilib: 04.06.10 19:12

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında “Qlobal maliyyə böhranı və dövlət idarəetmə sistemində antiböhran siyasəti:dünya təcrübəsi və Azərbaycan modeli” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki konfrans keçirilib. Rusiyanın Sankt-Peterburq Dövlət Universiteti. Türkiyənin Mərmərə, İqtisadiyyat və Maliyyə Universiteti ilə birgə keçirilən tədbirdə mövzu ilə bağlı müzakirələr və təhlillər aparılıb.

Elmi konfrans iştirakçıları əvvəl Dövlət İdarəçilik Akademiyasında Ümummilli lider Heydər Əliyevin büstü önünə güllər qoyaraq ehtiramlarını ifadə ediblər. Rektor Seyfəddin Qəndilov tədbiri açaraq “Dövlət idarəetmə sistemində antiböhran qərarların optimal reseptləri:Azərbaycan modeli” mövzusunda məruzə ilə çıxış edib. Müasir Azərbaycanın banisi Heydər Əliyevin zəngin dövlətçilik təcrübəsinin öyrənilməsinin zəruriliyini və əhəmiyyətini söyləyib. Bu istiqamətdə prezident İlham Əliyevin gördüyü işlər nəticəsində Azərbaycanın bu gün sürətlə inkişaf etdiyini bildirdi. Qeyd olundu ki, elmi konfransın məqsədi qlobal maliyyə böhranın dünya iqtisadiyyatına təsirini təhlil və qiymətləndirməklə yanaşı, ondan çıxış yollarını müzakirə edərək təklif və tövsiyələrin hazırlanmasıdır. Konfransda Türkiyə və Orta Şərq İdarəçilik İnstitutunun baş direktoru Eyyub Günay İspir, Mərmərə Universitetin rektoru Camal İbiş ,Sankt-Peterburq Dövlət İqtisadiyyat və Servis Universitetinin Dünya iqtisadiyyatı kafedrasının müdiri Çernenko məruzə ilə çıxış edərək bu gün dünyanı bürüyən maliyyə böhranı şəraitində Azərbaycanın iqtisadi inkişafı və tətbiq etdiyi antiböhran siyasətinin dünya elmi ictimaiyyətində böyük maraq doğurduğunu bildiriblər. Azərbaycan dövlətinin həyata keçirdiyi antiböhran tədbirlər kompleksindəki istiqamətlərin çoxşahəli olduğu qeyd olunub. Hazırlanan antiböhran tədbirlər paketində Azərbaycanın yol xəritəsi də müəyyənləşdirilib. Həm də qəbul olunan proqramlar konkret xarakter daşıyır. Hər bir proqramın konkret icra mexanizmləri ,maliyyə bazası və bütün texniki imkanları var. Çıxışlarda Azərbaycan antiböhran siyasəti modelinin mahiyyəti açıqlandı. Prioritet sahələrdən biri də antiinflasiya tədbirləri, inhisarçılıqla mübarizənin gücləndirilməsi, milli banklara olan dəstək olub. Xüsusi vurğulanıb ki, Azərbaycan üçün səciyyəvi olan bu mütərəqqi inkişaf modelinin uğurları hazırda ölkə həddindən kənarda da diqqətlə izlənilir,

maraqla qarşılanır. 2010-cu ilin dövlət büdcəsinin təhlili də göstərir ki, Azərbaycan yenə də qarşıya qoyduğu bütün strateji planları ,vəzifə və məqsədləri uğurla gerçəkləşdirəcək.

Müzakirə edilən mövzu ətrafında müzakirə və təhlillər aparılaraq birgə elmi konfransların gələcəkdə də keçirilməsi qərara alınıb.

Marmara Üniversitesinin rəsmi saytında
konfrans haqqında məlumat

Marmara Üniversitesi

Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü

Azərbaycan Ziyareti Kapsamında

“Küresel Ekonomik Kriz ve Devlet  dareetme Sisteminde Anti-Kriz
Siyaseti: Dünya Tecr besi ve Azərbaycan Modeli” Konulu Konferans

4 Haziran 2010 tarihinde Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında Devlet  darecilik Akademiyası’nın düzenlemiş olduėu “Küresel Ekonomik Kriz ve Devlet  dareetme Sisteminde Anti-Kriz Siyaseti: Dünya Tecrübesi ve Azərbaycan Modeli” konulu Konferansa Marmara  niversitesi’ni temsilen Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Müdürü Prof.Dr.Cemal  B  ’in yanı sıra Hukuk Fakültesi Maliye Bölümü Başkanı Prof.Dr.Hasan SELÇUK, Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu  ğretim  yesi Doç.Dr.Erol ULUSOY ve Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Müdür Yardımcısı Yrd.Doç.Dr.G lc n ÇAĞIL katılmıştır.

Konferansa ev sahibi Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında Devlet  darecilik Akademiyası Rektörü Prof. Seyfeddin GAND LOV ve Rektör Yardımcısı Prof. Zahid MAMMEDOV’un yanı sıra Azərbaycan Respublikasının Rabita ve  nformasiya Teknologiyaları Bakanı Dos. Vidadi ZAYNALOV, Türkiye ve Orta Doėu Amme  dareesi Enstitüsü Müdürü Prof.Dr. Eyyup G n y  SB r ve E i, Belarus Respublikası’nın Prezidenti Yanında Devlet  darecilik Akademiyasının Rektörü Prof. Chernenko R.A. katılmıştır.

Küresel Ekonomik Kriz ve Devlet  dareetme Sistemine Etkilerinin tartı ldıėı Konferansta açılış konuşmalarının ardından Azərbaycan, Türkiye ve Rusya’da küresel krizin mevcut ve önümüzdeki dönemdeki etkilerinin ele alındıėı bildiriler sunulmuş ve ülke uygulamaları kapsamında fikir alı veri inde bulunulmuştur.

3-6 Haziran 2010 tarihleri arasında Marmara  niversitesi  ğretim  yeleri ile çeşitli TV programları ve gazeteler Türkiye Azərbaycan ilişkileri, iki ülke arasında akademik işbirliėi ve Konferans ile ilgili önemli röportajlar yapmışlardır. Konferans ile ilgili bilgilere Azərbaycan Resmi Devlet Gazetesi ve Respublika gazetesinin 5 Haziran 2010 baskısında yer verilmiştir.

Azerbaycan ziyareti kapsamında 3 Haziran 2010 tarihinde yaklaşık üç saat süren TRT AVAZ Kanalı'nın Bakü ve Ankara Ortak Canlı Yayın Programına Marmara Üniversitesini temsilen Prof.Dr.Cemal İBİŞ, Prof.Dr.Hasan SELÇUK, Doç.Dr.Erol ULUSOY, Yrd.Doç.Dr.Gülcan ÇAĞIL ve Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında Devlet İdarecilik Akademiyası Rektör Yardımcısı Prof. Zahid F. MAMMEDOV katılmışlardır. Türkiye Azerbaycan ilişkilerinin öneminin ele alındığı programda, Konferans ile ilgili önemli açıklamalarda bulunulmuştur.

3 Haziran 2010 tarihinde Azerbaycan Beynelxalq Üniversitesi ziyaret edilerek Rektör Prof. Elşad ABDULLAYEV başkanlığında, Rektör Yardımcıları ve Üniversitenin Değerli Hocaları ile birlikte bir toplantı yapılmış, bu toplantıda Marmara Üniversitesi ile Beynelxalq Üniversitesi arasında akademik işbirliğini geliştirmek için nasıl bir yol izleneceği tartışılmış ve önümüzdeki döneme ilişkin bazı ortak faaliyetler düzenlenmesi konusunda bir fikir birliğine varılmıştır.

Marmara Üniversitesi Öğretim Üyeleri, 5 Haziran 2010 tarihinde Azerbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında Devlet İdarecilik Akademiyası ile Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü arasında karşılıklı akademik bilgi alışverişini ve öğretim üyesi değişimini içeren protokolün imza töreninde hazır bulunmuşlardır. Bu törende Marmara Üniversitesi ile Azerbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında Devlet İdarecilik Akademiyası arasında önümüzdeki günlerde gerçekleştirilmesi planlanan ortak eğitim programları ve konferanslar düzenlenmesi, ortak akademik yayınlar hazırlanması, öğretim üyesi değişimi ve karşılıklı akademik işbirliğini kapsayan detaylı bir protokolle ilgili metin üzerinde uzlaşmaya varılmıştır.

Küresel Ekonomik Kriz ve Devlet İdareetme Sisteminde Anti-Kriz Siyaseti: Dünya Tecrübesi ve Azerbaycan Modeli" Konulu Konferansa ilişkin Azerbaycan Resmi Devlet Gazetesi ve Respublika Gazetesinde yer alan haberlere aşağıdaki linklerden ulaşabilirsiniz.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında “Qlobal maliyyə böhranı və dövlət idarəetmə sistemində antiböhran siyasəti: dünya təcrübəsi və Azərbaycan modeli” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki konfrans haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası rektorunun elmi məsələlər üzrə müşaviri i.e.d., prof. Zəhid Fərrux Məmmədov aşağıdakı KİV-lərdə geniş məlumat vermişdir:

1. Lider tv kanalı – “ Sədadan sonra” verilişi, tarix: 27. 05.10, saat - 19.25 - 20.00;
2. TRT Avaz və İctimai Tv - “Yeni gün” verilişi, tarix: 03.06.10, saat - 09.00 - 12.00;
3. Az. Tv. Radio “ Əhatə” verilişi, tarix: 16.06.10, saat - 10.40 - 11.00.

MÜNDƏRİCAT

Beynəlxalq elmi-praktiki konfransın keçirilməsi barədə.....	3
Protokol açılış	4
Əməkdar elm xadimi, prof. Seyfəddin Qəndilov konfransda giriş sözü ilə	5
Türkiyə və Orta Şərq İdarəçilik İnstitutunun Baş direktoru, prof. dr. Eyyup Günay İsbir	9
Ректор СПбГУЭФ, д.э.н., профессор И.А.Максимцев	11
Ректор Финансовой академии при Правительстве Российской Федерации» (Финакадемия) М.А. Эскиндаров	12
Ректор Санкт-Петербургского Государственного Университета Сервиса и Экономики д.э.н., профессор А.Д.Викторов	13
Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü Müdürü prof. Dr. Cemal İbiş 'in açılış konuşması.....	15
Konfransın moderatorunun elmi məruzəsi: Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyaşının rektoru, əməkdar elm xadimi, prof. Seyfəddin Qəndilov Dövlət idarəçilik sistemində antiböhran qərarların optimal reseptləri: Azərbaycan modeli.....	19
MƏRUZƏLƏR	26
Zahid Fərrux Məmmədov. Qlobal bank böhranı və dövlət idarəetmə sistemində antiböhran siyasət: ümumi problemlər və fərqli yanaşmalar	27
Hasan Selcuk. Küresel krizin Türkiyə'ye etkileri	36
В.А.Черненко. Диверсификация экономики России в условиях глобального кризиса	45
Селищев А.С. Российский фондовый рынок во время финансового кризиса	50

Vidadi Z. Zeynalov. Qlobal maliyyə böhranı şəraitində Azərbaycan maliyyə bazarının vəziyyətinin təhlili və dəyərləndirilməsi.....	63
Ahmet Yeman. Qlobal iqtisadi böhran və Azərbaycan Respublikasında pul-kredit sisteminin mövcud vəziyyəti	74

Международная научно-практическая конференция

«Глобальный финансовый кризис и антикризисная политика в системе государственного управления: международный опыт и Азербайджанская модель»